

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI**

**VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİLEME
KARŞISINDAKİ DAVRANIŞLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sakina SAMADOVA

Bursa – 2009

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİMDALI**

**VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİLEME
KARŞISINDAKİ DAVRANIŞLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sakina SAMADOVA

Danışmanı

Doç. Dr. Özhan ÇETİNKAYA

Bursa 2009

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'nda ..... numaralı
.....'nın hazırladığı “.....
.....” konulu
..... (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez
savunma sınavı, .../...../ 20.... günü ..... - ..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan
cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının .....(başarılı/başarısız) olduğuna
.....(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20.....

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ SOSYOLOJİ VE VERGİ PSİKOLOJİSİNE GENEL BAKIŞ

I. MALİ SOSYOLOJİ- PSİKOLOJİ VE VERGİ PSİKOLOJİSİ KAVRAMLARININ

AÇIKLANMASI	4
A. MALİ SOSYOLOJİ KAVRAMI	4
B. MALİ PSİKOLOJİ KAVRAMI	6
C. VERGİ PSİKOLOJİSİ KAVRAMI.....	8
D. VERGİ PSİKOLOJİSİNİN ÖNEMİ VE GELİŞİMİ.....	12
E. VERGİ PSİKOLOJİSİNİN AMAÇLARI.....	14
1. Vergi Politikalarını Verimli Kılma Amacı	14
2. Vergi Uyumunu Kolaylaştırma Amacı.....	15
3. Toplumsal İlişkileri Düzenleme Amacı.....	16

II. MÜKELLEFLERİN VERGİYE BAKIŞLARINI ETKİLEYEN KAVRAMLAR VE

AÇIKLAMALARI.....	16
A. VERGİ YÜKÜ VE TÜRLERİ	16
B. VERGİ ADALETİ KAVRAMI.....	19
C. VERGİ KAPASİTESİ KAVRAMI	22
D. VERGİLENEBİLİR KAPASİTE SINIRININ BELİRLENMESİNDE TEMEL KİTASLAR ...	23
1. Vergilenebilir Kapasitenin Hukuki Sınırı	25
2. Vergilenebilir Kapasitenin Ekonomik Sınırı	26
3. Vergilenebilir Kapasitenin Siyasal Sınırı	27
4. Vergilenebilir Kapasitenin Mali Sınırı	28
5. Vergilenebilir Kapasitenin Toplumsal ve Kültürel Sınırı	29
6. Vergilenebilir Kapasitenin Psikolojik Sınırı.....	30

E. VERGİ GAYRETİ.....	32
-----------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİLEME KARŞISINDAKİ DAVRANIŞLARI VE BUNLARI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

I. MÜKELLEFLERİN DAVRANIŞLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	37
A. İÇSEL FAKTÖRLER	37
1. Vergi Ödeme Gücü.....	38
2. Vergi Ahlakı	40
3. Eğitim ve Öğretim Düzeyi.....	43
4. Devlete Duyulan Bağlılık	45
5. Siyasal İktidarı Benimsem Durumu.....	47
6. Yükümlülerin Diğer Yükümlülere Bakış Açısı	48
7. Kamu Hizmetlerinin Yükümlü Tercihleriyle Örtüşmesi ve Kamu Gelirlerinin Etkin Kullanımı.....	50
8. Yükümlünün Mesleği	51
9. Diğer Kişisel Özellikler	53
B. DIŞSAL FAKTÖRLER.....	55
1. Vergi Yönetimi ve Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler	55
a. Vergi Adaleti.....	56
b. Vergi Yasalarının Basit Olması ve Vergi Afları	56
c. Vergi Yasalarının Değiştirilme Sıklığı.....	59
d. Vergilerin Sayısal Miktarı.....	60
e. Vergi Bürokrasisinin Ağırlığı (Kırtasiyecilik)	61
2. Ekonomik Konjonktürden Kaynaklanan Faktörler	63
3. Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler.....	65
II. MÜKELLEFLERİN VERGİLEME KARŞISINDAKİ DAVRANIŞLARI.....	66
A. KOLLEKTİF KARAR ALMA MEKANİZMASINI YÖNLENDİRME.....	66
1. Oy Kayması	66
2. Baskı Gruplarını Yönlendirme	67
B. VERGİDEN KAÇINMA.....	68
C. VERGİ KAÇAKÇILIĞI.....	70

1. Vergi Kaçakçılığının Tanımı ve Şekilleri.....	70
2. Vergi Kaçakçılığının Sonuçları ve Azaltılması İçin Alınması Gereken Önlemler	72
D. VERGİ BORCUNUN GEÇ ÖDENMESİ.....	74
E. VERGİ YANSIMASI.....	75
F. VERGİ GREVİ.....	76
G. VERGİNİN KAPİTALİZASYONU	77
H. VERGİ CENNETLERİNE GÖÇ	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİLEMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERE BAKIŞ AÇILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

I. VERGİLEMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN MÜKELLEF VE MALİ YAPI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ.....	80
A. VERGİLEMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN MADDİ MÜKELLEFİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	81
1. Dolaysız Vergiden Dolaylı Vergiye Yönelmenin Etkisi.....	81
2. Ekonomik Kriz Dolayısıyla Başvurulan Bazı Tedbirlerin Durumu.....	85
a. Varlık Barışı Uygulamasının İncelenmesi (Varlık Barışı Kanunu).....	85
b. KDV ve ÖTV Oranlarındaki Değişikliklerin Etkisi.....	87
3. Vergi Tahsilâtını Sağlayabilmek Amacıyla Başvurulan Bazı Tedbirlerin Durumu.....	92
a. Tecil Taksitlendirme Uygulamaları.....	92
b. Vergi Affı Uygulamaları	94
B. VERGİLEMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN ŞEKLİ MÜKELLEFİYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	97
1. Elektronik Ortamda Beyanname Verilmensin Durumu.....	98
2. Mükellef Haklarındaki Gelişmelerin Durumu	101
II. TÜRKİYE'DE VERGİLEMEYE BAKIŞ KONUSUNDA YAPILAN ANKET ÇALIŞMALARI VE DEĞERLENDİRİLMELERİ.....	104
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	120

YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	128
ÖZGEÇMİŞ	138

GİRİŞ

Hukuk sisteminin en temel normunu oluşturan vergi, devletin sorumluluk ve görev anlayışı gereği yapmak zorunda olduğu hizmetlerin finansmanına, vatandaşların zorunlu katılması olarak da ifade olunabilir. Devlet olmak, mutlaka belirli kamu hizmetlerini de beraberinde getirdiği için, devletin sunmakla yükümlü olduğu bu hizmetlerin boyut ve niteliklerindeki gelişme gelire olan ihtiyacında artışını zorunlu kılmaktadır. Ülkelerin toplam gelirleri içerisinde %80- 90'lar düzeyine kadar çıkan vergiler, kamu harcamalarının finansmanı açısından şüphesiz en önemli gelir kaynağıdır. Önceleri sadece kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla toplanan vergiler, günümüzde kamu harcamalarını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda ekonomik ve sosyal yaşama müdahalenin bir aracı, bir maliye politikası değişkeni olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum biryandan vergilerin önemini daha da artırmış, diğer yandan ise mükelleflerle devletin daha sıkı bir etkileşim içerisine girmesine neden olarak verginin psikolojik ve sosyolojik yönden ele alınmasını da beraberinde getirmiştir.

Toplumun sağlıklı bir ekonomik ve sosyal yapı içinde gelişebilmesi için, öncelikle devletin üstlenmiş olduğu görevlerini etkin bir şekilde yerine getirerek, kurduğu sistem ile vatandaşlarına güven vermesi gerekir. Bu sistemin başarılı bir şekilde işletilmesinin ön koşulu, maliye politikasının sosyal amacı olan etkin ve adil bir vergi sisteminin kurulması ve devlete gerekli olan finansman kaynaklarının sağlanmasıdır. Fakat modern vergiciliğin uygulanması ve vergilemeden beklenen mali ve mali olmayan amaçların başarılı ve düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi, ilk önce vergileme ile ilgili yapılacak düzenlemelerin, ülkenin sosyo- ekonomik koşullarının yanı sıra mükelleflerin durumları ile uyumlu olmasına bağlıdır.

Devletin bir çeşit zorunlu giderlerinin finansörleri durumunda bulunan vergi mükellefleri, gelirlerinin belirli bir bölümünden mahrum kaldıkları için, vergiye karşı her zaman belli bir tepki göstermektedirler. Özellikle verginin mükellefler tarafından bir yük olarak görülmesine karşın, bu yükün tüm vergi mükellefleri tarafından aynı

ağırlıkta hissedilmediği de bir gerçektir. Bu nedenle farklı vergi mükellefleri aynı vergi türü ve oranı karşısında farklı tutum ve davranışlar içerisinde girebilmektedirler. Vergi ile sağlanmak istenen hedeflere maksimum ulaşabilmek için, vergilemeye karşı mükelleflerin katkılarının geliştirilmesine çalışılması ve bununla ilgili genel kabul edilebilecek ahlaki normların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. İnsan ve onun içinde şekillendiği toplum unsurunun daha bir titizlikle araştırılması için, diğer disiplinlerden de - psikoloji ve sosyoloji gibi- yararlanmak gerekmektedir.

Vergi bireylerin kullanılabilir gelirlerinde, servetlerinde ve harcamalarında daralmalara sebep olan ve aynı zamanda tasarruf yapabilme potansiyellerini de azaltan bir unsur olması nedeniyle bireyler tarafından hoş karşılanmayan ve genellikle bir yük ve külfet olarak kabul edilen bir kamusal zorunluluktur. Bu nedenle iyi bir vergi yönetimi vergileri düzenledikten sonra, etkin bir yapılanma ve etkin bir denetim sistemini kurmanın yanında, mükellefleri de iyi bir şekilde tanıyarak onlarla alacaklı-borçlu ilişkisinden farklı bir ilişkiyi kurmak durumundadır. Bu bağlamda, vergileme konusunda mükellefler üzerinde yapılacak olan ampirik araştırmaların önemi yadsınamayacak derecede büyüktür. Böylece, verginin pasif süjesi olan mükelleflerin vergi ve vergilemeye karşı tutum ve davranışları hakkında sağlıklı bilgiler edinme olanağı yakalanmış olmaktadır.

Vergilerin mükellefler üzerinde oluşturduğu “sübjektif vergi yükü” nedeniyle onlar çeşitli davranışlar içerisinde girerler. Bu davranış biçimleri; karar alma mekanizmasını yönlendirme, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, vergi borcunun geç ödenmesi, verginin yansımaları, vergi grevi, verginin amortismanı, vergi cennetlerine göç şeklinde olabilmektedir. Dolayısıyla çalışmamızda, mükellefler ödedikleri vergileri psikolojik ve sosyal yönden nasıl algılıyor ve bu algılama ile birlikte vergilere karşı ne tür tutum ve davranışlar sergiliyor, bu tutumları hangi davranış olarak açığa çıkıyor ve bu davranışları etkileyen faktörlerin ne olduğu üzerinde durulmuştur.

Bu çerçeve içerisinde ele alınan tez, üç bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde, tezin ortaya koymaya çalıştığı ana fikre ulaşma bağlamında mali sosyoloji ve mali psikoloji kavramları ile birlikte, vergi psikolojisi, vergi yükü, vergi adaleti, vergi kapasitesi ve vergi gayreti konuları açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise, mükelleflerin vergilere karşı davranışlarının nedenleri, içsel ve dışsal faktörler olmak üzere, ikili ayrım içinde ele alınmıştır. İçsel faktörler kısmında mükelleflerin; vergi ödeme gücü, vergi ahlakı, eğitim ve öğretim düzeyi, devlete duyulan bağlılık, siyasal iktidarı benimseme durumu, yükümlülerin diğer yükümlülere bakış açısı, kamu hizmetlerinin yükümlü tercihleriyle örtüşmesi ve kamu gelirlerinin etkin kullanımı, yükümlünün mesleği, diğer kişisel özellikleri, dışsal faktörler kısmında ise, vergi sisteminin ve yönetiminin yapısı ile ekonomik ve siyasal yapısına yer verilmektedir. Mükelleflerin vergileme karşısındaki davranış biçimleri kısmında ise; oy kayması, baskı gruplarını yönlendirme, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, vergi borcunun geç ödenmesi, verginin yansımaları, vergi grevi, verginin amortismanı, vergi cennetlerine göç konuları ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, vergi yapısındaki değişikliklerin mükellef ve mali yapı üzerindeki etkisinin incelenmesi başlığı altında, kriz nedeniyle ve vergi tahsilâtını sağlamak ve hızlandırmak için son dönemlerde yapılan bir takım uygulamalar ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca, daha önce Türkiye’de vergiye bakış konusunda yapılan anket çalışmalarının bulguları ile sonuçlarına yer verilmiştir. Son olarak ise vergi yapılarındaki değişikliklerin etkilerinin yapılmış anket çalışmalarıyla birlikte değerlendirmeleri yapılarak bu değerlendirmeler ışığında önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ SOSYOLOJİ VE VERGİ PSİKOLOJİSİNE GENEL BAKIŞ

I. MALİ SOSYOLOJİ-PSİKOLOJİ VE VERGİ PSİKOLOJİSİ KAVRAMLARININ AÇIKLANMASI

A. MALİ SOSYOLOJİ

Maliye biliminin amacı, genel anlamda kamu problemlerini çözmek ve ayrıntılarını ortaya koyarak belirlemektir. Yani bir bütün olarak toplumda mali araçların elde edilmesi ve kullanılmasındaki meseleleri açıklamayı hedefler.¹ Sosyoloji bilimi ise, toplumların meydana gelişini, gelişmesini, toplum içinde farklı kesimlerde görülen sosyal olayları, sosyal kurumları, sosyal ilişkileri, sosyal yapı özelliklerini ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişme eğilimlerini ele alarak inceleyen bir bilim dalıdır.²

Mali Sosyoloji; toplum üzerinde mali araç ve olayların etkilerinin araştırılmasını konu edinen sosyoloji biliminin bir alt disiplinidir.³ Aynı zamanda maliye biliminin nispeten soyut olma karakterinden doğan eksikliğini tamamlar ve mali meselelerin somut neticeler içinde ele alınmasına imkân sağlar.⁴ Bu nedenle, mali sosyoloji, mali görüş esasına sahip olmakla birlikte kamuoyunun sosyal münasebetlerini bir bütün olarak ele alıp, diğer sosyal bilimlerin kendi politikalarının yürütülmesine katkı sağlamaktadır.⁵

Mali olayların, özellikle vergilerin, harcamalarının ve bunlardaki dalgalanmaların tam olarak anlaşılabilmesi için sosyolojik yönden incelenmeleri

---

¹ Dülgeroğlu, Ercan, Vergilerin Psikolojik Etkileri, *Bursa İ.T.İ.A Dergisi*, Bursa, Temmuz-Kasım, 1975, s.223

² Sosyoloji Nedir? 21 Eylül, 2009

<http://www.toplumdusmani.net/modules/wordbook/entry.php?entryID=1547>

³ Demir, İhsan Cemil, *Mükelleflerin Vergileme Karşısındaki Davranışları (Afyon İli Anket Çalışması)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 1999, s.5

⁴ Bilgiseven, Amiran Kurktan, *Maliye Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984, s.9

⁵ Pur, Hüseyin Perviz, Türkiye'nin Mali Sosyolojisi, *Dünya Gazetesi*, 12.09.2003

gerekmektedir. Özellikle vergiler, sosyolojik olgulardır ve devletin ve toplumun değişimi ve gelişimi ile yakından ilişki içerisinde.⁶

Toplumlarda din, dili ırk, mezhepler gibi değişik kültürlerin bir bütün içinde yaşaması kolay bir olgu değildir. Bütün bu farklılıklara rağmen ticari ilişkilerinde hassas bir dengede olması gerekir.⁷ Günümüzdeki modern devlet anlayışında, devletin giderlerini karşılamak için başvurduğu en önemli gelir kaynağı vergidir. Dolayısıyla vergiyi ödeyen kesimler toplumun büyük bir kısmını oluşturduğu için verginin psikolojik etkisinin sosyal açıdan da ele alınması gerekmektedir.⁸

Verginin son 100 yıl içindeki gelişimi gözlemlendiğinde amacında ve fonksiyonunda büyük değişimler olduğu görülür. Başlangıçta vergi yoluyla devletin kasasını doldurmak düşünülürken bugün bu düşünce tamamen değişmiş ve sosyal adaletin sağlanmasında bir maliye politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Tüm toplumlarda olduğu gibi, fertlerin gelir seviyelerinden ileri gelen farklılıklar tabakalar arasında çeşitli uyuşmazlıklar ve dengesizlikler yaratır. Bu uyuşmazlıkların ve dengesizliklerin önlenerek sosyal sınıf farklarının ortadan kaldırılması için “ Vergi Yoluyla Sosyal Adaletin Sağlanması “ politikası etkili önlem görevini üstlenmiş bulunmaktadır.⁹ Bu açıdan mali sosyoloji, özellikle sınıf farklarının şiddetle hâkim olduğu az gelişmiş ülkeler bakımından sosyolojinin en önemli dallarından biri olarak kabul edilebilir.¹⁰

Vergilemenin sosyal amacı özellikle refah devleti anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte ön plana çıkmıştır. Ancak gelir ve servet dağılımının daha eşit hale getirilmesi sadece adalet kaygısından değil, iktisadi gereklere dayanılarak da savunulmaktadır. Vergi yoluyla adaletin gerçekleştirilmesi, yani gelir (ve servet) dağılımındaki

---

⁶ Çiçek, Halit, *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İli Anket Çalışması)* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İSMMO Yayını, No:64, İstanbul, 2006, s.36

⁷ Pur, a.g.m. , 12.09.2003.

⁸ Çiçek, a.g.e. .s.36-37

⁹ Aktaşlıoğlu Hayrettin, *Vergi Psikolojisi*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1981, s.30

¹⁰ Bilgiseven, a.g.e, s.9

eşitsizliklerin azaltılması amacı güdülebilir.¹¹ Sosyal ve ekonomik refahın gerçekleştirilmesi, bireylerin belirli bir refah düzeyine ulaşmasına bağlıdır. Vergiler, gerek yapıları ve gerekse uygulanışları nedeniyle gelir dağılımının dengelenmesine önemli etkiler yapmaktadır. Mükelleflerin vergi kaçırmalarını önlemeye yönelik vergi denetimi, bu açıdan sosyal adaleti sağlayıcı niteliktedir.¹²

Devlet vergi yoluyla sosyal adaleti sağlamaya yönelik önlemler alırken üzerinde duracağı en önemli konu şüphesiz vergi ödeyecek olan kimsenin, mükellefin durumu olmalıdır.¹³ Mükelleflerin diğer davranışları gibi vergi ödevlerini yerine getirirken de, her ne kadar rasyonel davranacağı düşünülse bile, yaşadığı toplumun dilinden, mantık sisteminden, değer ve düşüncelerinden etkileneceği ve tüm bu olayların bireyin psikolojisinde değişimler meydana getireceği belirtilmektedir. Dolayısıyla, mükellefin etrafındaki referans gurubu vergi kaçırmaya teşebbüs ediyor ve uyguluyorsa, o da vergi kaçıracaktır ve çevresel tepkilere maruz kalmayacaktır.¹⁴ Tüm bu olumsuzlukların yaşanmaması için devlet vergi ödemekle yükümlü olan mükellefleri sosyal yönden olduğu kadar psikolojik yönden de dikkate almalıdır.

B. MALİ PSİKOLOJİ

Mükelleflerin vergileme karşısındaki tutum ve reaksiyonları mükellef davranışları kavramı ile ifade olunur. Mükellef davranışları dar anlamda vergi psikolojisi, geniş anlamda ise mali psikoloji içinde incelenir. Genel olarak psikoloji ise, insan ve hayvanların akıl ve davranışlarını inceleyen, aklın nasıl işlediğini anlamaya çalışan, bu bulguları da çok çeşitli uygulama alanlarında kullanmayı amaçlayan bir bilim dalıdır.¹⁵

Mali Psikoloji; mali olayların bireyler üzerindeki etkileri ile bireylerin mali araç ve olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarının araştırılmasını ele alan yeni bir disiplin

---

¹¹ Ataç, Beyhan, v. dğr, *Kamu Maliyesi*, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:949, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:519, Eskişehir, 2002, s.133

¹² Uyanık, Atilla, *Vergi Teorisi, Hukuku ve Tekniği*, 2004, s.69

¹³ Aktaşlıoğlu, a.g.e. , s.35

¹⁴ Çiçek, a.g.e. ,s.38

¹⁵ Kul, Hasan, *Psikoloji Nedir? Psikolog Kimdir?* , 12.02.2009

http://www.doktorumonline.net/mid/articles/id/317/p/1/psikoloji_ve_psikolog_tanimi.htm

dalıdır.¹⁶ Bu disiplinin ilgi alanını; vergileme ve vergilerin yapısıyla birlikte, harcama değişkenleri, bütçe politikaları ve borçlanmanın bireyler üzerindeki etkileri ve bireylerin bu etkiler karşısındaki tutum ve davranışlarının araştırılması oluşturulmaktadır.¹⁷

Mali psikoloji, maliye biliminin temellerini genişletmek amacıyla ele alınmıştır. Mali olayların hukuki, ekonomik ve siyasal taraflarının incelenmesiyle sorunlara tam çözüm getirilemez. Çünkü psikolojik yaklaşımı dikkate almayan bir değerlendirme konunun eksik, hatta hatalı değerlendirilmesine sebep olur. Gerçekten, mali olayları tüm yönleriyle ele alan bir inceleme, vatandaşların mali sorunlarının daha rahat anlaşılmasına yardımcı olarak toplumsal bilimlerin gelişmesine büyük bir katkıda bulunur.¹⁸

İnsan davranışlarıyla, onların zihni ve ruhi reaksiyonları ile doğrudan doğruya psikoloji bilimi ilgilenir.¹⁹ Mali psikoloji ise psikoloji biliminin bir pragmatik disiplin dalıdır. Diğer pragmatik psikoloji dalları gibi mali psikoloji de tutum ve davranışların tam olarak incelenmesi için uzun yıllar yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen bilgi birikimlerini, sistematik bir şekilde toplamak, düzenlemek, ve değerlendirmektedir.²⁰

Tüm mali araçların etkilerinin araştırılmasını konu edinmekle beraber, mali psikolojinin araştırma alanına; halkın vergi zihniyetinin araştırılması, devlet kredilerinin psikolojik esasları ve kamuoyunun para değeri hakkındaki kanıları gibi konular girmektedir.²¹

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere mali psikoloji, maliye, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinin birlikte ele alınmasıyla ortaya çıkan bir yapıya sahiptir. Bu bakımdan, mali psikoloji çok disiplinli özellik taşıyan yeni bir sentezdir ve tüm insan davranışlarının incelenmesini konu edinmektedir.²²

---

¹⁶ Demir, a.g.e. , s.4

¹⁷ Çiçek, a.g.e. ,s.38

¹⁸ Çomaklı, Şafak, E. , Mükellef Sosyo- Psikolojisi Açısından Vergi Ödemeyi Etkileyen Genel Faktörler, *Vergi Dünyası Dergisi*, Haziran, 2008, sy.322, s.117

¹⁹ Aktaşlıoğlu, a.g.e. , s.37

²⁰ Schmölders, Günter, *Mali Psikoloji*, Maliye Enstitüsü Konferansları, İstanbul, No:34, 1968, s.11

²¹ Dülgeroğlu, a.g.e. , s.234

²² Şenyüz, Doğan, *Vergilemede Yükümlü Psikolojisi*, Bursa, 1995, s.4

C. VERGİ PSİKOLOJİSİ

Kamu maliyesi alt disiplinleri içerisinde belki de bugüne kadar en az gelişme gösteren alanlarından birisi “davranışsal kamu maliyesi” ya da daha dar anlamda “vergi psikolojisi” olarak adlandırılan araştırma alanları olmuştur. Davranışsal kamu maliyesi, en geniş anlamda mali olayların insan tutum ve davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinmektedir. Vergi psikolojisi ise daha dar anlamda, sadece vergiler karşısında bireylerin algılamalarını, tutum ve davranışlarını inceleme konusu yapar. Vergi ile insan psikolojisi arasındaki ilişkileri analiz eden maliyecilerin başında Alman G. Schmolders gelir. Almanya’da Schmolders etrafında bir grup maliyecinin çalışmaları ile vergi psikolojisi alanında bazı çalışmalar yapılmıştır. Gerek Avrupa’da, gerekse Amerika’da özellikle 1970’li yıllar sonrasında vergi psikolojisi alanında yürütülen çalışmaların giderek artma eğilimi gösterdiğini söyleyebiliriz.²³

Vergi Psikolojisi, vergi ile doğrudan doğruya ilgisi bulunan bireysel ve toplumsal bütün psikolojik olayları ele alıp inceleyen bir bilim olarak tanımlanabilir. Mali psikoloji, tüm mali araçların insan davranışları üzerindeki etkilerini ele almasına karşın; vergi psikolojisi sadece vergilerin insan davranışları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını konu edinmektedir.²⁴ Böyle bir ayırım yapılmasının nedeni, her bir mali aracın bireyler üzerindeki etkilerinin farklı olması ile bağlantılıdır.²⁵

Verginin, insanı tüzel veya gerçek kişi olsun muhatap alması vergilemeden sonra insan üzerinde bir takım psikolojik davranış değişmelerinin olacağını açıkça ortaya koyar. Günümüzdeki toplumlarda vergiyi ödeyen kesimlerin büyük bir çoğunluk olması psikolojik etkilerin sosyal açıdan da ele alınmasını gerektirir. Bununla beraber vergi yükünün tevdi edileceği mükellefin psikolojik davranışlarını bilmek, yani vergi politikasını anlamak, matrahı ne olması gerektiğini, verginin etkinliğini incelemek bizi meselenin derinlerine götürür. Vergi politikasında şimdiye kadar ele alınan ödeme ve beyan tesirleri yanında psikolojik tesirlerin önemsiz gibi görünebilir. Bunun öneminin

---

²³ Aktan, Coşkun Can, “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, İçinde: (Ed.), C. C. Aktan, D. Dileyici ve İ. Y. Vural, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s.34

²⁴ Sağbaşı, İsa, Başoğlu, Âdem, İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyon Karahisar İli Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, 2005, 144 C.VII, sy.2

²⁵ Çiçek, a.g.e. , s.40

nispiliği vergi politikasında başarının yani vergi etkinliğinde maksimizasyonun gerçekleşmesinde ortaya çıkabilir. Bu sebepten ister az gelişmiş ister gelişmiş bir ülke mükelleflerinin vergiden sonra takınacakları tavır ve alacakları önlemlerin belirlenmesine bir ölçüde yaklaşılmış olacaktır²⁶

Literatürde vergi psikolojisi başlıca iki şekilde ele alınmıştır

1. Vergi Psikolojisini Dar Anlamda Ele Alan Görüşler

İtalyan ekolü savunucuları dar anlamda yükümlünün vergi karşısındaki tutum ve davranışları ile bunların sonucunu belirlerken, inceleme konusu yaptıkları kişiyi, işindeki başarısı, tam rekabet koşulları altında çalışması, sonsuz ekonomiklik gücü ve kazanç arzusu bakımlarından ekonomik bir kişi olarak ele almaktadırlar.²⁷

2. Veri Psikolojisini Geniş Anlamda Ele Alan Görüşler

Vergi psikolojisi üzerindeki teorik çalışmaların, mükellefin gerçek davranışları bakımından genişletilerek değerlendirilmesi gerekir. Bu da, sert ve sabit varsayım kurallarından çok, mükellef psikolojisinin canlılığına ve hareketliliğine dikkati çeker.²⁸

Vergi Psikolojisini dar anlamda ele alan görüşler, mükellefi her zaman rasyonalite ve kazanç arzusu içinde değerlendirirler.

Genellikle mükellefin vergiye karşı gösterdiği davranış, verginin kendi gelirinde meydana getireceği sonuçları dikkate almaksızın ona karşı bir direniş göstermesi biçiminde gerçekleşmektedir. Daha az ihtimalle vergiye karşı kayıtsız kalır veya olumlu karşılar.²⁹ Bu nedenle, mükellef her zaman rasyonalite kavramı içinde varsayılmadığı gibi hep kazanç arzusu içinde de değildir.³⁰ Hatta mükellefin ekonomik bir kişi gibi de davrandığı söylenemez. Çünkü vergi ödemediği son birim gelirin ona sağladığı fayda ile kendisinin katlandığı son birim maliyeti eşitleme biçiminde bir davranış göstermeyebilir.³¹

---

²⁶ Dülgeroğlu, a.g.e. ,s.224

²⁷ Sinanoğlu, Cengiz, *Verginin Psikolojik Yönü Ve Kişisel Tepkilerin Mali Sonuçları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1994, s.5

²⁸ Demir a.g.e. , s.7

²⁹ Sinanoğlu, a.g.e. , s.5

³⁰ Demir, a.g.e. , s.7

³¹ Sinanoğlu, a.g.e. , s.5

Bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra, bilindiği gibi mükellef psikolojisi için vergi idaresi, vergicilikteki gelişmeleri yakından izlemek durumunda olan vergi kanunlarını uygulamakla görevlidir. Vergi kanunlarının başarı ile uygulanabilmesi için, teknik ve hukuki açıdan gelişmiş personelin varlığı ile mümkün olabilmektedir. Vergi dairesi, yönetiminin imajını da topluma yansıtma görevini de üstlenir.³²

Vergi karşında, öncelikle vergi idaresi başta olmak kaydıyla, diğer vergilendirme yetkisine sahip idareler ile kişi ve kuruluşların tutum ve davranışlarının incelenip araştırılması da vergi psikolojisi kapsamına girer. Bunun için, yeni bir vergi düzenlemesi veya var olan vergilerde yapılan her hangi bir değişiklik (vergi oranının, istisna ve muaflıkların yeniden düzenlenmesi ve vergi tekniğine ait diğer her hangi düzenlemeler) durumunda, vergiye karşı tutum ve davranışların doğru bir şekilde değerlendirilmesi vergiden istenen verimin alınabilmesi açısından son derece önemlidir.³³

Vergileme karşısında yükümlülerin tutumu her zaman için merak edilen ve analizi de bir o kadar güç bir mesele olmuştur. Genel olarak psikoloji bilimi açısından bakıldığında, insanların yaşadıkları olaylar karşısındaki durumlarının “algı-tutum-davranış” üçlemesinden oluştuğu söylenebilir. Bireyin oylalar karşısında sergilediği tutum, onun karşı karşıya kaldığı olaydan ne anladığı ile bağlantılıdır. Çevredeki uyarıcıların insanın duyu organlarında oluşturduğu uyarımların beyne iletilmesi, beyinde düzenlenmesi ve bir anlam kazanması olarak tanımlanan bu durum psikolojide “algılama” olarak ifade edilir ve bu nedenle algılamanın bireyin sergilediği tutumda birinci dereceden belirleyici olduğu ileri sürülmektedir. Tutum ise, herhangi bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir obje ile ilgili düşünce, duyu ve davranışlarını oluşturan bir eğilim olarak tanımlanmaktadır. Tutumun birçok özelliği bulunmaktadır ve en önemlisi ise gözlemlenebilen bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilim olmasıdır. Yani, tutum gözle görülememekte ancak, gözle görülebilen bazı davranışlara yol açtığından, bu davranışların gözlenmesi sonucunda varlığı öne sürülebilmektedir.

---

³² Tezcan, Keramettin, Vergi Dairesi Mükellef İlişkisinde Vergi İdaresi Personelinin Sosyolojik ve Psikolojik Yapısı, *Son Baskı Dergisi*, Adana, 5 Mayıs, 2004, sy.1

³³ Çiçek, a.g.e. , s.40

Bu nedenle, davranışlara yol açan tutumlar, sosyal olayların incelenmesinde son derece önemlidir.³⁴

Vergileme karşısında mükelleflerin psikolojik tutumlarının incelenmesi, tutumların davranışlara yol açan eğilimler olmasından dolayı önceliklidir. Ancak, vergileme karşısındaki tutumların bireysel olma özelliği, inceleme açısından güçlükler oluşturmaktadır. Bu nedenle, vergileme karşısında mükellef tutumlarının incelenmesinde genelleme yapılma gereği ortaya çıkmaktadır. Genel olarak ele alındığında, mükelleflerin vergileme karşısındaki tutumlarının en önemli belirleyicisi, mükellefler üzerinde oluşan vergi yükü, hatta onunda temelinde olan vergi oranlarıdır. Yükümlülerin vergilemeye ilişkin tutumlarının derecesi ile vergi oranları arasında doğrusal bir ilişki vardır. Vergi oranlarının, dolayısıyla vergi yükünün artması, yükümlü açısından kullanılabilir gelir seviyesini azaltmakta ve bu durum da yükümlüler bakımından daha az tüketim ve tasarruf yapması anlamına gelmektedir. Mükelleflerin tüketim ve tasarruf yönünden oluşan azalmayı telafi edebilmesi ise, daha çok çalışmayı gerektirmekte, bu da yükümlüyü psikolojik yönden vergiye karşı hoşnutsuzluk duymaya doğru itmektedir.³⁵

Vergi oranlarının yüksek olması, vergiye karşı mükelleflerin olumsuz tavır takınmalarının ve sonucunda da vergi kaçakçılığı ve kayıt dışılığa yönelmelerinin başlıca nedenidir. Yüksek vergi oranlarının kayıp ve kaçakları teşvik etmesi, aynı zamanda mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri tepkilerin neticesidir. Birçok yükümlü tarafından da kayıt dışılığın ve vergi kaçırmanın nedeni olarak vergi oranlarının yüksekliği sebebiyle oluşan aşırı vergi yüküdür. Vergi yüklerinin fazla olması, mükellefler tarafından, gelirlerin büyük kısmının elden çıkmasına, işletme sermayesinin azalmasına sebep olarak gösterilmekte, bunun da ticari faaliyetlerin büyütülüp geliştirilmesine engel olduğu söylenmektedir. Ne yazık ki bu söylenti, vergi kaçağının tek nedeni değildir.³⁶

---

³⁴ Aktan, Coşkun Can- Dileyici, Dilek- Saraç, Özgür, *Vergilere Karşı Tepkilerin Anatomisi*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2003, s.1

³⁵ Kargı, Veli, *Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Bir Anket Çalışmasının Bulguları*, *Vergi Sorunları Dergisi*, Şubat, 2009, sy.245, s.161

³⁶ Çiçek, a.g.e. , s.42

D. VERGİ PSİKOLOJİSİNİN ÖNEMİ VE GELİŞİMİ

Devletin belirli ekonomik ve sosyal amaçları yerine getirebilmek için kullandığı araçlardan en önemlisi vergilerdir. Vergi, tarihi ve sosyal bir kurum olup, kökeni itibariyle insan hayatı kadar eskidir. Bireyler, siyasi topluluklar halini almağa başladıkları andan beri, toplum üyelerini vergiler aracılığı ile yükümlü kılma yöntemleri aramışlardır. Kamu harcamalarının finansman yöntemleri, toplumun, ekonomik, sosyal, kültürel ve devlet yapısına bağlı olarak yüzyıllarca tarihsel bir süreç içerisinde sürekli değişmelere uğramıştır. Başlangıçta vergiler, gönüllü bir ödeme biçimi olmakla birlikte, kapsam olarak da geniş değildir. İlk olarak vergi, kabile reislerine, derebeyine ya da krallara verilen hediye veya yardım şeklindeydi. Zaman geçtikçe, hükümdarlar sosyal sınıflardan mali yardım talep etmişler ve inisiyatif, hediye verenden alana geçmiştir. Sonradan da, merkezi idarelerin ortaya çıkmasıyla bunların biçimleri değişmiş ve yerini zora dayanan bir ödeme yöntemi almıştır. Vergiler, zaman içerisinde normal finansman aracı olarak tüm kamu giderlerinin karşılanmasından başka, fiskal olmayan amaçların gerçekleştirilmesinde de kullanılan ve para şeklinde ödenen bir mali yükümlülük biçimine dönüşmüştür.³⁷

Vergi psikolojisinin orijini, vergi kadar eski olmakla birlikte, bir disiplin içinde ele alınışı yenidir. Lakin konu, verginin gelişim süreci içerisinde daima var olmuştur. Bunun için vergi psikolojisinin gelişiminin vergilerin gelişim süreci ile ele bağlantılı olduğu kanısındayız.³⁸

Vergi psikolojisinin önemi büyük ölçüde vergilerin milli gelirdeki payları ile orantılıdır. Bu oranın yükseltilmesi maliye politikaları içinde vergilere daha fazla önem kazandırır. Bu sebeple, çoğu zaman maliye politikası ile vergi politikası birbiri ile karıştırılmaktadır. Günümüzde, devletin milli gelirden aldığı pay önemli boyutlara çıkmıştır.³⁹ Aşağıda Tablo 1’de 2002- 2005 yılları itibariyle bazı ülkelerin milli gelirden aldığı paylar gösterilmiştir.

---

³⁷ Çakıroğlu, Tülay, *Özel Tüketim Vergisi ve Ekonomik Etkileri*, Çukurova Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2005, s.16- 17

³⁸ Şenyüz, a.g.e. , s.7

³⁹ Şenyüz, a.g.e. , s.5

Tablo:1 Vergi Yüğü (Vergi / GSYİH) (2002- 2005)

Ülke	2002	2003	2004	2005 (Geçici)
İsveç	50,1	50,6	50,4	51,1
Danimarka	48,7	48,3	48,8	49,7
Fransa	43,4	43,4	43,4	44,3
İtalya	42,5	43,1	41,1	41
Çek Cumhuriyeti	37	37,7	38,4	38,5
Almanya	35,4	35,5	34,7	34,7
Polonya	34,7	34,2	34,4	-
İngiltere	35,6	35,6	36	37,2
Kanada	34	33,8	33,5	33,5
Türkiye	31,1	32,8	31,3	32,3
ABD	26,3	25,6	25,5	26,8

Kaynak: Armağan Ramazan, *Türkiye'de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 2007, Cilt:12, Sayı:3, s.227-252.

Vergilerin psikolojik etkilerinin varlığı, şüphesiz insan faktörüne bağlı bir olaydır. Bu bakımdan, vergi süjesi insan olunca, ister istemez onun psikolojisi de işin içine girmektedir. İnsan davranışları yere, zamana ve bireylere göre değişiklikler gösteren bir yapıya sahip olup, vergilerden etkilenmekte ve vergileri de etkilemektedir. Böylece vergi ile toplumsal yapı arasında sürekli ve karşılıklı bir etkileşim vardır. Ancak, vergilerin toplum üzerindeki etkilerinin daha önemli olduğu savunulmaktadır. Gerçekten de vergilerin, toplum üzerinde yarattığı etkilerin araştırılması, vergi olayının en karmaşık ve önemli konularındandır.⁴⁰

Kamu harcamalarının finansmanında büyük bir yer tutan vergilerin alınması, yükümlüleri çeşitli davranışlarda bulunmalarına neden olur. Bu davranışlar, vergi ve vergiye bağlı ulaşılması düşünülen hedeflere giden yolda sapmalara neden olur. Bu

⁴⁰ Şenyüz, a.g.e. , s.6

nedenle, vergileme planları yaparken insan davranışlarını ve onların vergilere ilişkin tepkilerini dikkate almadan yapılacak planlamalar eksik kabul edilir.⁴¹

Bir verginin konulup- kaldırılacağı, yükseltip- azaltılacağı, zaman anının seçimi, son derece güç ve ciddi bir olaydır. Vergi mükelleflerinin mali fedakârlıklarda bulunma eğilimi, her zaman aynı ölçüde kuvvetli olmadığı için, bu konuda verilecek bir karar, vergisel tepkilerin başarılı ya da başarısızlığında mühim rol oynar. Bundan başka, “ her verginin genellikle tepki uyandırması ve fertlerin iktisadi davranışlarını geniş ölçüde gelecekteki bekleyiş, ümit ve endişelerinin belirlenmesi nedeniyle” vergi değişikliği mükelleflerin iktisadi planları yönünden de bir veri değişikliği anlamını taşır.⁴²

Sonuç olarak, vergi toplum içerisinde meydana gelen olaydır. Olayın meydana geldiği yer olan toplum ise insan faktöründen ayrı düşünülemez. Bu nedenle mali olaylarda ancak insan faktörüyle, insan davranışlarıyla bütünleşebildiği oranda başarılı sonuçlar elde edilebilir. Mali olaylarda ise insan faktörü ancak psikoloji biliminin verileriyle değerlendirilebileceği doğrultuda en önemli bir mali olay olan verginin salınmasının da psikolojik sonuçları doğuracağı unutulmamalıdır.⁴³ Psikolojik temel araştırmaların toplum meselelerini (sanayideki çatışmalar, ırk önyargısı, mezhep, vergilere karşı direnme v.s. gibi) daha etkin çözümlere ulaştırmada bize büyük yardımları olacağından hiçbir zaman şüphe duyulmamalıdır.⁴⁴

E. VERGİ PSİKOLOJİSİNİN AMAÇLARI

1. Vergi Politikalarını Verimli Kılma Amacı

Vergi ile amaçlanan hedeflere ulaşmak amacıyla oluşturulacak olan vergi politikalarının belirlenmesinde, etkin bir vergi politikası oluşturmak ve mükelleflerin maksimum derecede memnun olmalarını sağlamak için, mükelleflerin bu politikalara gösterebileceği tepkileri önceden dikkate almak gerekir.⁴⁵ Devletin vergileri

---

⁴¹ Kargı, a.g.m. , s.152–153

⁴² Uyanık, a.g. m., s.57

⁴³ Aktaşlıoğlu, a.g.e. , s.39

⁴⁴ Dülgeroğlu, a.g.e. , s.228

⁴⁵ Çiçek, a.g.e. , s.44

toplamaındaki başarısı yükümlü davranışlarının önceden tahmin edilmesiyle ilgili olduğu kadar, vergi yükümlülerine çeşitli ekonomik çıkarlar sağlanmasıyla da ilgilidir. Vergileme konusunda oluşan olumsuz tepkilerin ortadan kaldırılması için, vergi sisteminde değişikliğe gidilmesi ve eski vergiler yerine daha uygun vergilerin konulması gerekebilmektedir.⁴⁶ Ancak, değişiklik ve yenilikler yapılmadan önce bu vergiye tabi olacak yükümlü psikolojisinin yoklanması ve vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının öğrenilmesi gerekir.

2. Vergi Uyumunu Kolaylaştırma Amacı

Farklı vergi uygulamalarından kaynaklanabilecek olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik çabalar mali terminolojide, vergi uyumu, vergi ahengi, vergi harmonizasyonu gibi terimlerle ifade edilmektedir. Bir ekonomik birlik içindeki faaliyetlerin uyumlu bir biçimde yürütülebilmesi için, uluslararası birliğe katılan ülkelerin, vergi yapılarının aynı olması gerekir. Birliğe üye olan bazı ülkeler, diğerlerine göre daha fazla vergi yükü ile karşı karşıya kalırlarsa, rekabet eşitliğinin temelden zedelenmesi gibi tehlikeli bir duruma düşerler.⁴⁷

Ekonomik birliğe üye ülkelerin vergi yapılarının aynı olması, tek başına sorunları çözmeye yetmez. Örneğin, aynı vergi yapısını benimseyen fakat vergilere karşı farklı davranış biçimleri sergileyen iki ülke ele alalım. (A) ülkesi vergiye ilişkin yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirirken; vergiyi benimsemediği kabul edilen (B) ülkesinde sözü edilen yükümlülükler yerine getirilmeyecek ve vergiye tepkiler yaygınlaşacaktır. Bu sebeple, vergi uyumuna gidilmeden önce, birliğe katılacak ülkelerin yükümlülüklerinin vergilere karşı gösterdikleri veya gösterecekleri davranışların araştırılması önemlidir.⁴⁸

---

⁴⁶ Cansız, Harun, Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyon Karahisar İli Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2006, C.VIII, sy.2, s.116

⁴⁷ Çiçek, a.g.e. , s.44-45

⁴⁸ Şenyüz, a.g.e. , s.13

3. Toplumsal İlişkileri Düzenleme Amacı

Türkiye’de vergi politikası her dönemde devlet tarafından etkin bir maliye politikası aracı olarak kullanılmıştır. Devletin vergi politikalarıyla ilgili yapacağı düzenlemelerin toplumsal yapı ile uyum içerisinde olması ve toplumun bu konuda devlete olan siyasi güveninin sağlanması önemlidir.⁴⁹ İyi bir vergi politikasının ekonominin gelişmesine yardımcı olması, gelir dağılımını olumlu etkilemesi, gelir harcama ve servetteki değişimleri kendiliğinden izlemesi ve kavraması, adil olması, kamu hizmetleri için gerekli finansmanı sağlayacak verimlilikte olması gereklidir.⁵⁰ Dolayısıyla, devletin uyguladığı vergi politikalarının vatandaşlara yüklediği yükümlülükler toplum içinde kimi sınıf ve gruplar tarafından daha ağır bir şekilde hissedilirse, bireyler arasındaki gelir dağılımı bozulurken, diğer yandan da toplumsal barış zedelenir. Çünkü kendilerini daha ağır bir vergi yükümlülüğü altında hisseden veya öyle olduğunu düşünen gruplar devlete ve diğer sınıflara karşı cephe alabilirler.⁵¹

Yükümlülerin vergilendirme konusunda adilliği sağlanamazsa, alınacak yasal ve idari tedbirlerle amaçlanan başarıya ulaşılamaz. Bu sebeple, yükümlü psikolojisini olumsuz yönde etkileyerek vergi ödemede isteksiz davranmaya yöneltecek nedenlerin tespit edilerek ortadan kaldırılması gerekir.⁵²

II. MÜKELLEFLERİN VERGİYE BAKIŞLARINI ETKİLEYEN KAVRAMLAR VE AÇIKLAMALARI

A. VERGİ YÜKÜ VE TÜRLERİ

Gizli sosyal bir sözleşme ile teşkilatlanmış, bir üst birlik niteliğindeki devletin, temel varlık sebebi olarak, kendini meydana getiren topluma yeterli seviyede kamu

---

⁴⁹ Demircan, Esra Siverekli, Türkiye’de Vergi Politikalarının Siyasi Analizi: Siyasi Değişimin Vergi Kayıp ve Kaçaklarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s. 533

⁵⁰ Demircan, a. g. m. , s.536

⁵¹ Gerçek, Adnan, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesi Açısından Vergi İdaresinin Sorunları ve Yeniden Yapılandırma Önerisi, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s 627- 628

⁵² Yeniçeri, Harun, Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s.908

hizmeti sunması gereği; O'na bu hizmetin bedelini aynı toplumdan kamusal bir mükellefiyet şeklinde alması hakkını vermektedir. Her ne kadar bu durum devlete vergilendirme yetkisini vermekte ise de; mükellef yönünden vergi, her şeye rağmen, onların kullanılabilir gelir ve varlıklarında karşılıksız olarak ve hukuki cebir altında önemli bir azalma meydana getiren; bu nedenle bireysel veya sosyal psikolojik yönden tepki veya reaksiyon gösterilmesi gereken bir olay biçiminde algılanmaktadır. Mükellefin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen bazı etkenler yanında, bu etkenlerin de bir yerde belirleyicisi durumunda bulunan önemli bir etken vergi yüküdür.⁵³

Mali bir kavram olarak dilimize giren vergi yükü, kullanıldığı yerde verilen anlama göre değişebildiği için genel olarak açık bir kavram değildir. Son zamanlara kadar teoride vergi yükü geleneksel olarak bireysel maliye teorisi ile bireyler üzerinde vergi yükünün dağılımı şeklinde mikro ekonomik açıdan ele alınmıştır. Ama bugün vergi yükü sadece mikro ekonomik değil, tüm ekonomi bakımından makro ekonomik anlamda üzerinde durulan bir konu olmuştur.⁵⁴

Kişilerin ödedikleri verginin onların gelir, harcama ve servetlerinde meydana getirdiği azalma, matematiksel bir değerle bir oran ilişkisi içinde veya maddi-fiziki bir yük olarak ifade edildiğinde, bu, "vergi yükü" şeklinde ortaya konmakta veya algılanmaktadır. Burada vergilerin, vergiyi ödeyen kişilerin varlıklarında meydana getirdiği azaltma çeşitli maddi değer ve oran ilişkileri şeklinde ortaya konmakta; bu azalma ile çeşitli ekonomik, sosyal ve mali değişkenlerde veya büyüklüklerdeki nispi değişiklikler ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmaktadır.⁵⁵ Mali terminolojide, ödenen vergi ile gelir düzeyi arasındaki sayısal ilişkiyi yansıtan vergi yükü, mükelleflerin vergilere karşı olan tepkilerini belirlemesi yönünden de önemli bir araçtır.⁵⁶ Bu anlamda vergi yükü vergi ödeme gücünün fonksiyonudur ve ödenen vergi ile doğru

---

⁵³ *Vergi Yükü ve Vergi Tazyiki*, www.ekodialog.com, Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi, 10 Ocak, 2007

⁵⁴ Ekici, Şule, *Türkiye'de Vergi Yükü ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996, s.21

⁵⁵ a.g.m. , 2007

⁵⁶ Şenyüz, a.g.e. , s.14

orantılı, ödeme gücü ile ters orantılıdır.⁵⁷ Mükelleflerin ödedikleri vergi ile bu verginin alındığı taban ise vergi yükünün türünü tayin etmektedir. Türkiye’de vergi yükü türleri 8 gruba ayrılmıştır ve konumuz itibarıyla bir kaçına değineceğiz.

- Kişisel vergi yükü; Kişi başına düşen vergi gelirinin o kişiyi gelirine oranıdır.

Yani kişilerin belirli dönemde ödedikleri vergi ve benzerlerinin o dönemde elde ettikleri gelirlere oranıdır.⁵⁸

Kişisel vergi yükü, subjektif ya da objektif nitelikte olabilir.

Vergi yükü kavramı bireyler üzerinde subjektif ve objektif vergi yükü, bütün ekonomi üzerinde ise toplumsal vergi yükünü ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

Subjektif vergi yükü, bireyin durum, zevk, alışkanlık ve yaradılışı bakımından değerlendirilen ve hissedilen ekonomik bir baskıdır.⁵⁹ Mükellefin gelirinde veya sahip olduğu iktisadi kıymetlerde azalmaya sebep olan verginin o birey için subjektif bir yükü vardır. Subjektif vergi yükünü mükellef üzerinde ödenen verginin yaptığı iktisadi ve psikolojik tazyik olarak da ifade edebiliriz. Ödenen vergi arttıkça verginin yükü de artar. Subjektif vergi yükü değişik iktisadi ve sosyal şartlar içinde bulunan bireyler için farklıdır. Bu nedenle subjektif vergi yükünün bilinmesine imkân yoktur.⁶⁰

Objektif vergi yükü ise, birey tarafından verginin ödenmesi ile onun gelirindeki azalma, ekonomik şartlarındaki değişme yani ekonomik kayıp olarak belirlenebilir. Ödenen verginin bireyler üzerindeki objektif yükü aynı olduğu halde subjektif yükü çok daha farklı olabilir.⁶¹ Bu nedenle bireylerin ve sosyal sınıfların toplum içinde yüklendikleri vergi yükü farklıdır. Vergi yükünün bu şekilde kişisel bakımdan tespit edilmesi, bütün bireyler için ayrı ayrı bilinmesi imkânsızdır, fakat belirli sınıflar için vergi yükü hesapları yapılması mümkündür.⁶²

---

⁵⁷ Osmanlıoğlu, F.Gaye, *Türkiye’de Vergi İdaresi Mükellef İlişkisinin Uyumlaştırılması Sorunu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1992, s.5

⁵⁸ Uçkun, Nefise Özlem, *OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Türkiye Uygulaması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1995, s.36

⁵⁹ Uçkun, a.g.e. , s.36

⁶⁰ Arsan, Üren, *1956 Yılında Türkiye’de Zirai Sektör Üzerindeki Vergi Yükü*, 1959, C:14, s.42

⁶¹ Uçkun, a.g.e. , s.36

⁶² Üren, a.g.e. , s.36

- Toplam vergi yükü; Bir ekonomide bir yıl içinde toplanan vergi ve benzeri gelirlerin o ekonomi üzerine yüklediği yük olarak tarif edilmektedir.⁶³ Başka bir ifade ile bir ülkede belirli bir dönemde ödenen tüm vergilerin, o dönemdeki GSMH'ye oranı toplam vergi yükünü oluşturur.⁶⁴ Toplam vergi yükü bir taraftan sosyal refah seviyesinin vergi yükünün ne ölçüde tesiri altında bulunduğunu göstermekte, öte yandan bir ülkenin vergilendirilebilir kapasitesinin değerlendirilmesinde önemli bir belirleyici olmaktadır.⁶⁵

- Net vergi yükü; Kişinin ödediği vergiden, kamu hizmetinden sağladığı fayda düşüldükten sonra elde edilen yükür. Yani, vergi ve vergi benzeri gelirlerden kişilere sağlanan fayda çıkarıldıktan sonra bunun milli gelire oranıdır. Diğer bir tanım ise, ekonominin tümü bakımından alınan vergilerden, mali yardım ve transfer harcamaları düşüldükten sonra milli hâsıla ile ilişki kurulması, kişiler bakımından da ödenen vergiler ile sağlanan faydanın karşılaştırılarak, gelirle birlikte değerlendirilmesidir.⁶⁶

B. VERGİ ADALETİ

Tarihi süreç içerisinde vergilemeye ilişkin olarak bir takım ilkeler ortaya çıkmış ve bu ilkeler ilk olarak Adam Smith tarafından 1776 yılında yayımlan *Milletlerin Zenginliği* (The Wealth of Nations) adlı kitabında ortaya konulmuştur. Söz konusu ilkeler; adalet (herkes kendi gelirine orantılı olarak kamu harcamalarına katılmalı), kesinlik (ödeme şekli ve zamanı önceden belli olmalı), uygunluk (mükellefe en az rahatsızlık verecek şekilde olmalı) ve iktisadilik (vergi uyum maliyeti düşük olmalı) şeklinde sıralanabilir.⁶⁷ Zaman içerisinde iktisat ve maliye teorisyenleri etkin bir vergi sistemine ilişkin ilkeleri çoğaltma eğilimi içine girmişlerdir. Bu bağlamda ortaya atılan

---

⁶³ T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Araştırma Şubesi, *Türkiye'de Vergi Yükü*, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1972, s.10

⁶⁴ Günay, Kerem, *Türkiye'de Vergi Yükü ve Kapasitesi Hesaplaması Üzerine Örnek Bir Çalışma*, İstanbul, 2007, s.5

⁶⁵ T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Araştırma Şubesi, a.g.e. , s.10

⁶⁶ Uçkun, a.g.e. , s.39

⁶⁷ Savaş, Abdullah, *İktisadi Sosyal ve İdari Açından Vergileme İlkeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, Aralık, 2008, s.5

ilkelerden bazıları ise; genellik, verimlilik, esneklik, açıklık ve tasarruf olarak ifade edilebilir.⁶⁸

Vergi adaleti, üzerinde yüzyıllardan beri tartışılan en önemli vergileme ilkelerinden biridir. Vergilemede adalet kavramı, zaman içerisinde çok farklı şekillerde değerlendirilmiş, ancak herkes tarafından kabul edilebilir bir şekilde sınırlarını çizme olanağı hala bulunamamıştır. Çünkü vergide adalet kavramı toplumlara, toplumu meydana getiren kişi ve gruplara, mekân ve zamana göre farklı anlamlarda yorumlanmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle, adalet kavramı kesin ve mutlak bir kavram değildir. Bu sebeple, vergi adaleti ne kesin, ne de her zaman ve her yerde belirli ölçülere dayanmaktadır. Hatta vergi adaleti kişiden kişiye değiştiği gibi, aynı kişide bile zaman ve mekâna göre vergi adaleti anlayışında değişiklik söz konusu olabilmektedir. Çünkü toplumu oluşturan bireylerin veya birey gruplarının siyasi, iktisadi sosyal ve hatta ahlaki düşüncelerinde zamanın akışı içinde önemli değişiklikler görülebilmektedir. Kimine göre adil olan davranış kimine göre adaletsiz gelebilir.⁶⁹

Vergileme Psikolojisi açısından, adalet kavramı bağlamında “dağıtım adaleti”, ve “prosedürel adalet” kavramlarına da değinmek yerinde olacaktır.

Dağıtım adaleti, vergi yükünün bireyler arasında nasıl dağıtıldığı konusu ile ilgilidir ve genel olarak vergilemede yatay ve dikey adaletin sağlanmasına yönelik olarak kullanılmaktadır.⁷⁰ Vergi yükümlülerinin ödedikleri vergilerden dolayı katlanmak zorunda kaldıkları fedakârlığın eşit olması öngörülmektedir. Buna göre durumları eşit olan bireylerin eşit vergi ödemeleri gerekecektir. Yani, vergi oran ve tutarları, durumları aynı olan bireylerin ödedikleri verginin eşit olmasıdır ki, buna vergilemede yatay adalet denir. Buna karşılık, gelir, servet, kişisel durum gibi şartları farklı olan bireyler farklı vergi ödeyeceklerdir. Örneğin, diğer bütün şartların eşit olması halinde geliri fazla olan, düşük olandan daha fazla vergi ödemelidir. Buna da vergilemede dikey adalet adı verilmektedir.⁷¹ Yükümlülerin adalet algılaması ise yatay

---

⁶⁸ Şentürk, Suat Hayri, Vergilemede Adalet İlkesi Karşısında Düz ve Artan Oranlı Vergiler, *Çimento İşveren Dergisi*, Mart, 2006, s.16

⁶⁹ Düzgün, Özden, Vergilendirmede Adalet- Eşitlik İlkeleri ve İltisatlı Kavramlar, www.MuhasebeTR.com, 10 Ağustos 2008

⁷⁰ Çiçek, a.g.e. , s.26

⁷¹ Osmanlıoğlu, a.g.e. , s.5-6

ve dikey adaleti de aşmaktadır. Daha çok subjektif vergi yükü ile ilgilidir. Bu nedenle, yükümlülerin adalet algılamasının yatay ve dikey adaleti sağlamakta kullanılan tekniklerle tamamen değiştirilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, yükümlülerin vergilemede adaletin sağlanamadığı yönündeki algılamaları, adaleti sağlamaya yönelik tepkisel davranışları da beraberinde getirmektedir.⁷²

Prosedürel adalet ise, vergileme konusunda yapılan formaliteler, işlemler ve prosedürler konusunda yükümlülerin algılamış oldukları adalettir. Aynı zamanda bireylerin vergiyi ödeme yâda ödememe yönündeki tutum ve davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Örneğin, vergi idaresinin hizmetleri sunmadaki etkinliği, bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azaltılması, vergi ödeme aşamasındaki işlemlerin yapılması sırasında yükümlülere eşit ve adil davranılması gibi hususlar bu bağlamda değerlendirilmektedir.⁷³

Görülüyor ki, herhangi bir ülkede, vergi yükünün toplumu oluşturan kişiler arasında adil bir şekilde dağıtılmasını amaçlayan bir vergi sisteminde kimden ne kadar vergi alınacağına tespitinde mükelleflerin şahsi ve ailevi durumlarının ve ekonomik güçlerinin göz önünde bulundurulması vergi adaletini sağlama bakımından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca vergi adaleti denildiği zaman, mükelleflerin ödeme güçlerine göre değil de sosyo-ekonomik düzenlemelere de imkân sağlayacak bir vergileme düşünülse dahi en önemli güçlük adalet kavramının belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır.⁷⁴

Adil bir vergi sisteminde vergi yükünün adaletli bir biçimde dağıtılmasına çalışılır. Bunun için verginin mükelleflerin mali güçlerine göre alınması, kimlerin vergi mükellefiyeti kapsamına alınacağına belirlenmesi ve saptanması büyük önem taşır. Bununla birlikte vergi yükü subjektif bir kavramdır ve ifade ettiği anlam toplumdan topluma, dönemden döneme, bireyden bireye değişiklik gösterebilir. Bir toplumda adil olarak kabul gören vergi, diğer toplumda adil olarak kabul edilmeyebilir. Yâda belirli bir dönemde adil olarak kabul edilen bir vergi daha sonraki dönemlerde adil olarak kabul edilmeyeceği gibi, aynı vergi aynı dönem içerisinde farklı bireyler arasında bir kısmı için adil bulunurken, diğer kısmı için adil olarak kabul edilmeyebilir. Adil bir

---

⁷² Çiçek, a.g.e. , s.26- 27

⁷³ Çiçek, a.g.e. , s.27

⁷⁴ Düzgün, a.g.m.

vergi sisteminin oluşturulabilmesi için, vergide oran farklılaştırılması, vergi kaçakçılığının önlenmesi, emek ve sermaye kazançlarının farklı vergilendirilmesi vb. bir takım teknik esaslardan yararlanılması mümkündür. Fakat yine de zaman geçtikçe toplumda yaşayan bireylerin siyasi, ahlaki, sosyal düşünceleri de değiştiğinden mutlak anlamda vergi adaletine ulaşmak imkânsızdır.⁷⁵

C. VERGİ KAPASİTESİ

Vergi kapasitesi, bir ülkede belirli bir dönemde vergilendirilebilir ekonomik potansiyeli ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle bir ülkede mevcut mükelleflerin gelir, servet ve harcama grubuna giren vergilerden belirli bir dönem içerisinde ödeyecekleri vergi toplamıdır.⁷⁶

İnsanlar, kazandıkları ve sahip olduklarını paylaşma konusunda isteksizdirler. İnsanın doğası gereği, bu, dünyanın her yerinde ve hemen herkes için böyledir. Zaten, vergi yükümlülüğünün zora dayanan bir yükümlülük olarak tanımlanması da bu gerekçeye dayanır. Vergiler, ülkede üretilen her türlü mal ve hizmetin maliyetleri içinde önemli bir unsur olmaktadır. Bu nedenle her ülkede adına ‘’ vergilenebilir kapasite ‘’ dediğimiz ve toplumun vergiye dayanabilme sınırı olarak tanımladığımız bir üst sınır vardır. Bu sınırın aşılması durumunda, vergileme, yararları bir yana ekonomide pek çok olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Dolayısıyla, büyüklüğü her ülkenin koşullarına göre farklılıklar gösteren vergilenebilir kapasitenin aşılması gerekmektedir.⁷⁷

Toplumun gelirinin bir kısmını vergi aracılığıyla kamu yükünün finansmanına ayırma elverişliliğini gösteren vergi kapasitesi, milli gelirin en az geçim harcamaları üzerinde kalan kısmını ifade etmektedir ve ayrıca bu asgari geçim düzeyinin üstündeki üretken kaynaklara el koyacağını varsaymakla olasıdır. Ancak en az geçim düzeyinin objektif bir kriteri yoktur. Fertlerin özelliklerine, toplumların gelişmişlik düzeyine ve

⁷⁵ Şin, Sevil, *Türkiye’de Vergi Adaleti Açısından Dolaylı Vergiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996,s.3-4

⁷⁶ Dursun, Günay Deniz, 1990- 2006 Yılları Arası Türkiye’nin Vergi Kapasitesinin Hesaplanmasına Ait Bir Araştırma, *Vergi Dünyası Dergisi*, Mayıs, 2008, sy.321, s.141

⁷⁷ Korkusuz, Mehmet, *Ekonomik Sorunların Çözümünde Atılması Gereken İlk Adım: Kapsamlı Bir Gelir Vergisi Reformu*, www.vergidegundem.com, 1Eylül, 2004

geleneklerine bağılı olarak değişmekte; ayrıca teknolojideki ve devlet anlayışındaki değişiklikler de bu seviyenin zaman içinde değişmesine neden olmaktadır.⁷⁸

Diğer taraftan vergi kapasitesinin temsil ettiği varsayılan asgari geçim düzeyinin üstündeki bu “iktisadi artık”, bizzat artığı elde edenler tarafından tüketilmeyip tasarruflar kanalıyla üretken yatırımlarda kullanıldığı takdirde, yukarıda sözü edilen “el koyma” sorunu yaşanmayacaktır. Fakat bu kaynaklar gelişmekte olan ülkelerde genellikle temel nitelikte olmayan ve gösteriş tüketimi amaçlarına yönlendirildiği için, toplumun sermaye birikim oranını düşürerek ekonomik kalkınma üzerinde olumsuz etki yapar. Bu sebeple bir ülkenin vergi potansiyelinin, nüfusun asgari temel tüketimi üzerinde kalan fiili tüketim fazlasına dayandığını söylemek yerinde olur.⁷⁹

Son olarak gelişmekte olan ülkelerde vergi kapasitesinin önemini kavrayabilmek için temel ekonomik hedefleri açıklayacak olursak; Birinci sırada büyüme oranını arttırma ve kişi başına gelişmiş ülkeler düzeyine getirme yer alır. Bu kalkınma çabaları; sermaye oluşum oranının arttırılması, teknolojik gelişmenin ve dış ticaretin düzenlenmesi ve sosyal ve kurumsal konumların değiştirilmesidir. İkinci olarak, gelir dağılımında adalet için kalkınmanın yararlarını geniş kitlelere yayılmasını sağlamaktır. Gelişmekte olan ülkelerin temel ekonomik hedefleri arasında üçüncü sırada kaynak kullanımında etkinlik yer alır. Kıt kaynakların toplumun isteklerini en yüksek düzeyde tatmin etmek için kullanılması gerekir. Dördüncü hedef olarak arzu edilir bir fiyat istikrarının sağlanması belirtilir.⁸⁰

D. VERGİLENEBİLİR KAPASİTE SINIRININ BELİRLENMESİNDE TEMEL KİSTASLAR

Vergileme kapasitesi kavramı vergilemenin sınırı ile ilgili olarak ortaya çıkan kavramlardandır. Buna göre, verginin marjinal sosyal fayda (toplumun vergileme sonunda elde edilen hasılatın harcanmasından sağladığı fayda)’sının, marjinal sosyal

⁷⁸ Saraçoğlu, Fatih, *Vergi Kapasitesini Belirleyen Faktörler ve Türkiye’de Vergi Kapasitesi*, Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Güz, 2000, C:2, sy.2, s.1

⁷⁹ Berksoy, Turgay, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayreti*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1984, s.5

⁸⁰ Berksoy, a.g.e. , s.7-8

maliyet (vergi alınmasından dolayı özel sektörün üretimden vazgeçtiği değerler)'e eşit olduğu nokta vergilenebilir kapasitenin sınırını belirlemektedir. Verginin marjinal sosyal faydası, marjinal sosyal maliyetine eşit oluncaya kadar vergilemeye devam edilir. Bu noktada verginin net sosyal faydası sıfırdır. Bu noktadan sonra verginin toplam sosyal faydası azalmaktadır, çünkü bu nokta vergi kapasitesinin sınırındır.⁸¹

Vergilemenin sınırının iyi tespit edilmesi vergi tahsilâtında etkinliği sağlamak açısından oldukça önemlidir. Aşırı oranda vergilemeye; verimliliğin ve ekonomik teşviklerin olumlu etkilerini azaltma, vergiye karşı olumsuz davranışlara itme ve direnişi arttırma, vergi kayıp ve kaçakçılığına yol açma gibi sonuçlar doğurabilmesi nedeniyle bir sınır getirme düşüncesi oluşmuştur.⁸²

Vergilemenin sınırı aşıldıktan sonra, mükellefin vergi sistemine karşı tepkileri artmaktadır. Yüksek oranlı vergilerin enflasyonla aynı zaman dilimi içinde ortaya çıkması durumunda “gelir dilimi kayması” oluşmaktadır. Aynı zaman diliminde enflasyon ile yüksek oranlı vergilerin olması (taxflasyon) halinde, mükelleflerde, sömürüldükleri hissine kapılmaya neden olmakta ve onları vergiye karşı direnmeye yöneltmektedir.⁸³

Her ülkede ve her zaman doğru, değişmez bir miktar veya oran olarak ifade edilemeyen vergi kapasitesi vergilemeye bakış açısına göre farklı kıstaslardan hareketle; iktisadi, siyasi ve toplumsal koşullara bağlı olarak değişmektedir. Ancak, vergi kapasitesini belirleyen faktörler temelde iktisadi faktörlerdir.⁸⁴ Bu açıdan; Türkiye’de kişi başına gelir dikkate alınarak bakıldığında vergi kapasitesinin sınırlarının aşıldığı görülmektedir. Ancak gelir dağılımındaki çarpıklığın vergi kapasitesinin artırılması yönünde olumlu etkileri olduğu, ayrıca tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörlerine doğru kaymanın ekonominin parasallaşmasını sağladığı, dolayısıyla vergi kapasitesini artırıcı etkilerinin olduğu, ayrıca dış ticaret hacminin artışına bağlı olarak vergi kapasitesinin yükseltilebileceği söylenebilir. Ancak, vergi kapasitesinin belirlenmesinde özellikle kişi başına gelir düzeyi önemlidir ve Türkiye’de son yıllarda artırılamadığı

---

⁸¹ Çiçek, a.g.e. , s.30

⁸² Çiçek, a.g.e. , s.30

⁸³ Gerçek, Adnan- Yüce, Mehmet, *Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi*, Bursa, 1998, s.18

⁸⁴ Saraçoğlu, a.g.m. , s.1

görülmektedir. Dolayısıyla vergi kapasitesinin düşük olduğu savunulabilir, fakat buna rağmen vergi yükünün nasıl yüksek düzeylere ulaştığı düşünülebilir. Türkiye’de kişi başına gelir düzeyi düşük olmasına rağmen; satın alma gücü paritesine göre kişi başına gelir düzeyinin bunun iki katı civarında olduğu dikkate alındığında, vergi kapasitesinin aslında düşük olmadığı belirtilebilir. Nitekim 2000 yılında satın alma gücü paritesine göre GSMH 459 milyon dolar; satın alma gücü paritesine göre kişi başına gelir ise 7.030 dolar olmuştur. Kişi başına gelir düzeyinin iki katına ulaşan, satın alma gücü paritesine göre kişi başına gelir düzeyi ve bulunan matrah farkının, incelenen matraha oranının %184’e çıkmış olduğunu gösteren vergi inceleme sonuçları Türkiye’de kayıt dışı ekonominin oldukça önemli boyutlara ulaştığı, dolayısıyla vergi kapasitesinin kavranabilmesinin imkânsızlığını göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye’de vergi kapasitesinin tam olarak belirlenebilmesi bakımından özellikle kayıt dışı ekonominin üzerine gidilmesi önem arz etmekte; vergi kapasitesinin kavranabilmesi için vergi denetiminin etkinleştirilmesi gerekmektedir.⁸⁵

Vergilenebilir kapasite sınırının belirlenmesinde hangi kıstas temel alınırsa alınsın, hepsinin ortak noktası, yükümlülerin vergiye karşı davranışlarına dayandırılmaktadır. Bu kıstaslara bakacak olursak;

1. Vergilenebilir Kapasitenin Hukuki Sınırı

Devletin, temsil ettiği toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak, toplumu dış tehlikelere karşı korumak, toplumu oluşturan bireylerin can ve mal güvenliğini sağlamak gibi birtakım görevler yüklenmesi ve bu görevlerin görülebilmesi devlete egemenlik hakkı vermiştir.⁸⁶ Bunun için temsil ettiği toplumu oluşturan bireylere kendi egemenliğine dayanarak yasal ve objektif esaslara dayanan, bireyler yönünden eşitlik ilkesine uygun yükümlülükler yerine getirebilmek yetkisine sahiptir. Hukuki cebir altında da olsa, karşılıksız ve zorunlu bir yükümlülük, ancak bir güce dayandırılarak

---

⁸⁵ Saraçoğlu, a.g.m. , 12- 13

⁸⁶ Nadaroğlu, Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*, İ.T.İ.A Nihad Sayar- Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları: 237, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974, s.289

sürdürülebilir. Bu da devletin egemenliğidir (hükümranlığıdır).⁸⁷ Anayasalarda devletin egemenliğinin nereye kadar olacağı da belirtilmiştir. Bu açıdan 1982 Anayasası'nın "Temel Haklar ve Ödevler" başlıklı ikinci kısmının, "Siyasi Haklar ve Ödevler" ile ilgili dördüncü bölümünün "Vergi Ödevi" başlığı taşıyan 73. Maddesinin il fıkrası, " Herkes kamu hizmetlerinin finansmanını karşılamak üzere mali gücü ölçüsünde vergi ödemekle yükümlüdür" şeklinde düzenlenmiştir.⁸⁸ Bir yandan vatandaşlara vergi yükümlülüğü getiren bu hüküm diğer yandan devletin egemenliğinden kaynaklanan vergi salma yetkisinin sınırının herkesin mali gücünü aşmayacak şekilde kullanılması ve vergilendirmede adaleti sağlamak zorunda olduğu belirtilmiştir.⁸⁹

2. Vergilenebilir Kapasitenin Ekonomik Sınırı

Ekonomik açıdan vergi kapasitesi, bir ülkede belirli bir dönemde vergilendirilebilir ekonomik potansiyeli ifade etmektedir. Başka bir ifade ile bir ülkede mevcut mükelleflerin gelir, servet ve harcama grubuna giren vergilerden belirli bir dönem içerisinde ödeyecekleri vergi toplamıdır. Vergi kapasitesi vergi sisteminin yapısına, vergi mükelleflerinin yapısına, toplumların iktisadi ve siyasi yapılarına göre değişkenlik arz ettiği için tam olarak ölçülmesi pek mümkün olmayan bir kavramdır.⁹⁰

Vergilenebilir kapasitenin ekonomik sınırı, vergilerin en yüksek düzeye ulaştığı, fakat ekonominin bundan zarar görmediği ve olumsuz yönde etkilenmediği noktadır.⁹¹ Bu sınırın ne olması ile ilgili uzun süre iktisatçılar tarafından tartışılmıştır. Fizyokratlar, alınacak verginin, mükellefin şahsi gelirinin %20'ni geçmemesi gerekeceğini, aksi takdirde üretimde azalmalar olabileceğini ileri sürmüştür. Fransa'da yapılan ampirik araştırmalarda vergi tahsilatının, parafiskal mükellefiyetler dahil olmak üzere gayri safi milli hasılanın %40'ını geçmemesi gerekeceği kararına varılmıştır. Amerikan literatüründe ise %50'lik oranın verginin psikolojik sınırı olarak kabul edilmekte ve bu

---

⁸⁷ Yılmaz, Binhan- Şeker Elif, Murat, *Vergiye Karşı Tepkiler: Mükellef Davranışları* www.istanbulsmmmmodasi.org.tr , s.17, 15 Ekim, 2008

⁸⁸ Çiçek, a.g.e. , s.31

⁸⁹ Özpehriz, Niyazi, Türkiye'de Dolaylı Vergi Yükü Gerçekten Çok mu Yüksek? *Vergi Dünyası Dergisi*, Kasım 2008, sy.327, s.95

⁹⁰ Kıvanç, H. Hakan, *Vergi Reformunun Çerçevesi ve Türkiye'deki Yapısı*, www.alomaliye.com , 23 Temmuz, 2007

⁹¹ Şenyüz, a.g.e. , s.28

orana kadar mükellefin, maliyeden daha çok kendisi için çalıştığı hissine sahip olduğu ileri sürülmektedir.⁹² Kesin bir kavram olmamakla birlikte; tarihsel süreç içinde üzerinde önemle durulan vergi kapasitesi konusunda en fazla ilgi görmüş olan görüş, ise Colin Clark'ın görüşüdür. C. Clark, 1945'te vergi kapasitesi ile ilgili olarak milli gelirin %25'i veya daha az bir oranı olabileceğini ileri sürmüştür. Daha sonra %25'in yuvarlak bir rakam olduğunu, sınırın %24-26 veya %23-27 arasında kabul edilebileceğini belirtmiştir.⁹³ Clark'a göre, vergilerin bu sınırı aşması halinde, girişimcilik gücü azalacak, üreticiler hak talebinde bulunmaya başlayacak, borçlularla girişimciler enflasyon sebebiyle avantajlı duruma düşeceklerdir. Bu da, üretimin azalması, gelir dağılımında adaletin bozulması gibi sonuçlar doğuracaktır.⁹⁴ Vergilemenin sınırı; vergileme ölçüsünün, vergi ödeyicilerinin davranışlarında vergilemenin mali verimliliğini azaltacak veya vergilemede arzu edilemeyen etkilerin meydana gelmeye başladığı noktadır.⁹⁵

3. Vergilenebilir Kapasitenin Siyasal Sınırı

Devletin siyasi felsefesi ve iktisadi sistemi ne olursa olsun, içerisinde bulunduğu dönemin zorunlu kıldığı fonksiyonları ifa edebilmesi ve istenen sosyo-ekonomik hedeflere ulaşabilmesi, her şeyden önce verimli, istikrarlı ve devamlı bir gelir kaynağının mevcudiyetine bağlıdır. Bu özelliklere sahip yegâne kaynak ise şüphesiz vergilerdir. Bu nedenle devletin, ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücü olarak tanımlanan, vergilendirme yetkisini kullanması siyasal bir zorunluluktur. Bilindiği gibi devlet kendi varlığını bir takım harcamalar yaparak göstermektedir. Bu da devleti vergilendirme yetkisinin kullanmasıyla mümkündür.⁹⁶

---

⁹² Terzi, Varol, *Türkiye'de Vergilerin Sosyal Maliyeti*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 1995, s.8

⁹³ Saraçoğlu, a.g.m. , s.1

⁹⁴ Çiçek, a.g.e. , s.34

⁹⁵ Terzi, a.g.e. , s.7

⁹⁶ Yüce, Mehmet, Vergileme İlkeleri ve Konjonktür Açısından Deprem Vergilerinin Genel Bir Değerlendirilmesi, *Mevzuat Dergisi*, Eylül, 1999, sy.21

Toplanacak verginin kimden, hangi sektörden hangi sınıfsal ve coğrafi birimlerden ne kadar vergi alınacağı son derece önemli bir politik sorundur.⁹⁷ Gelir ve servet sahibi olan, harcama yapan vatandaşlardan kanunla ve zora dayanılarak alınan ve karşılıksız olan vergilerin arttırılarak harcamaların finansman yoluna gidilmesinin bir takım sınırlayıcı etkileri vardır.⁹⁸

Yeni vergilerin konulup- kaldırılması hükümetin elinde olan bir şeydir. Siyasal iktidarın oy kaybetme endişesi vergilenebilir kapasitenin sınırının belirlenmesinde etkili bir faktördür ve yükümlülere oyların yönünün değiştirilmesi noktası, vergilenebilir kapasitenin siyasal sınırının belirlenmesi açısından günümüzde oldukça önemli olmaktadır.⁹⁹ Hükümetlerin ise oy kaybetme korkusuyla yeni vergiler koyması zordur. Yeni vergiler koyan hükümetler vatandaşın gözünde kötü duruma düşmektedirler, bunun için hükümetler yeni vergiler koymak gibi radikal kararları ancak zor durumlarda alırlar. Örneğin, 5 Nisan kararlarından sonra çıkan "Ekonomik denge vergisi" gibi. Hükümetler oy kaybı yaşamamak için vergi gelirlerini arttırmak istemediklerinden nominal vergi gelirlerinin arttırılmasına alternatif olarak enflasyon vergisinden yararlanma eğilimindedirler. Yani hükümetler enflasyonu kullanarak dolaylı yoldan (para basarak) gelir elde ederler. Bu gelir ise daha çok düşük gelir guruplarından elde edilir. Yani devlet vatandaşa hiç hissettirmeden para oyunları yaparak bazı kesimlerden enflasyonu kullanarak gelir elde eder. Modern iktisatçılar kabul etmese bile klasik iktisatçılara göre; enflasyon adaletsiz bir vergi sitemidir.¹⁰⁰

4. Vergilenebilir Kapasitenin Mali Sınırı

Devlet otorite gücüne dayanarak gelir ihtiyacını karşılamak amacıyla, yeni vergiler koyabilir, uygulamakta olan vergilerin oranını arttırabilir ve ya istisna ve muafiyetleri daraltabilir. Ama devletin bu gibi düzenlemeleri yaparken sınırsız bir keyfilikle hareket etmesi düşünülemez. Bu durum bizi, vergilenebilir kapasitenin mali

---

⁹⁷ Çiçek, a.g.e. , s.32

⁹⁸ Özderin, Süleyman, *İç Borçlanmanın Makro Ekonomi üzerindeki etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, Şubat, 2007, s.14

⁹⁹ Şenyüz, a.g.e. , s.21

¹⁰⁰ Özderin, a.g.m. , s.15

sınırı kavramına götürmektedir. Vergi kapasitesinin mali sınırını vergi optimumu kavramı ile açıklamaya çalışalım. Vergi optimumu, toplam net hâsılatı veren verginin toplam hâsılat toplam maliyet farkının en yüksek noktaya ulaştığını göstermektedir. Bu sınır aşıldığında, gayri safi hâsılat artsa bile, safi hâsılat düşmeye başlar. Bu gelişmeyi Alman Maliyeci Gerloff “Vergi Hâsılatı Kanunu” ve “Vergi Masrafları Kanunu” ile ifade etmiştir. Vergi masrafları, vergi yükümlülüklerin düşük ödeme gücü olanları da kapsayacak şekilde yükümlülerin sayısı çoğaltılacak olursa, maliyenin tarh, tahakkuk ve tahsil masrafları artar. Vergi hâsılatındaki vergi oranlarında %100'lük bir artış, vergi gelirlerini aynı oranda değil ama daha az bir artışa neden olabileceği gibi, hatta bazı durumlarda vergi gelirlerinin mutlak olarak azalmasına bile sebep olabilir. Bu durum vergi kapasitesinin mali sınırı ile ilgilidir ve literatürde Swift'in “Vergi Çarpım Tablosu” ile nitelendirilir.¹⁰¹

Vergi kapasitesinin mali sınırı ile ekonomik sınırı arasında bazı ortak noktalar var, hatta bir bakıma ikisi de iç içedir. Lakin mali sınır ekonomik sınıra oranla daha esnektir ve bu esneklik, vergi oranlarındaki artışla düz orantılı olmayabilir. Örneğin, yeni bir vergi konulduğunda veya var olan verginin oranı yükseltildiğinde, yükümlü tercihleri o malın tüketiminden vazgeçebilmekte veya o malın yerinesini daha düşük olan bir malı tercih edebilmektedirler. Bütün bu yükümlü davranışları, vergilemenin mali sınırı ile bağlantılıdır ve bu sınır konulan yeni bir vergiye rağmen vergi hâsılatında bir değişikliğin olmadığı veya var olan herhangi bir verginin oranının yükseltilmesine rağmen, vergi gelirlerinde fazla bir artışın sağlanamadığını göstermektedir.¹⁰²

5. Vergilenebilir Kapasitenin Toplumsal ve Kültürel Sınırı

Verginin özgürlüğün ve vatandaşlığın bir simgesi olarak kabul edilmesi vergi kültürünün önemli bir aşaması olmuştur. Verginin yardım görünümünden “zorunlu” niteliğe dönüşmesi ve devletin egemenlik hakkına dayanarak kişilerin gelirlerine paydaş

---

¹⁰¹ Şenyüz, a.g.e. , s.19

¹⁰² Çiçek, a.g.e. , s.35

olma durumuna gelmesi sonucunda, devletin vergilendirme yetkisinin sınırlandırılması sorunu önem kazanmıştır.¹⁰³

Toplumların sosyal yapılarından ve gelişmişlik düzeyinden kaynaklanan bazı özel durumların da ve vergilemenin sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Gelişmiş toplumlar için Vergi Gelirleri / GSMH oranının az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlardan daha yüksek olması, vergi yükünün yüksek olmasından kaynaklanan tepkileri azaltabilmektedir. Böylece, sanayileşmiş toplumlarda vergi kapasitesinin sınırının yukarı çekilmesi fazla bir tepkinin meydana gelmesinin karşısını alabilmektedir.¹⁰⁴ Bununla beraber toplumu oluşturan bireylerin yaşı, medeni hali, cinsiyeti, gelir düzeyi, eğitim durumu, etnik kökeni, vergi ahlakı gibi bir takım özellikleri de vergi kapasitesinin sınırının belirlenmesinde etkili olur. Örneğin, eğitim seviyesinin yükselmesiyle mükellefin vergi bilincini geliştirir. Vergi bilincinin gelişmesi, mükellefin vergiye karşı uyumunu olumsuz etkilemesi durumunda kayıt dışı ekonomi genişler. İspanya’da yapılan bir çalışmada teknik okul mezunlarının ortalamanın üstünde, üniversite mezunlarının ise ortalamanın altında vergi kaçırma eğilimi içinde oldukları gözlemlenmiştir. İrksal özellikler açısından baktığımızda; Latin ırkından olan Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz’de olduğu gibi Türkiye’de de kayıt dışı ekonomi oldukça yukarı düzeylerde dir. İsviçre ise OECD ülkeleri arasında en düşük kayıt dışı ekonomi oranına sahiptir. Mükelleflerin toplumsal çıkarı mı bireysel çıkarı mı ön planda tuttıkları da vergileme sınırları açısından önem taşımaktadır. Toplumsal çıkarı ön planda tutanların iyi vergi kaçırma olanaklarına sahip olsalar da yapılan bir takım empirik çalışmalarda vergi kaçırmadıkları kanıtlanmıştır.¹⁰⁵

6. Vergilenebilir Kapasitenin Psikolojik Sınırı

Vergilenebilir kapasitenin psikolojik sınırının ölçüsü, vergilerin yükümlülerinin davranışlarında mali verimliliği azaltacak veya vergilerin arzulanmayan etkiler meydana

---

¹⁰³ Gökbnar, Ali Rıza, Vergileme İlkeleri ve Küreselleşme, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 1998, sy.4, s.4-5

¹⁰⁴ Çiçek, a.g.e. , s.33

¹⁰⁵ Yılmaz, Gülay Akgül, Kayıtdışı Ekonomi; Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s.37-38

getirmeyeceği noktalar olmalıdır. Bu açıdan, vergilenebilir kapasitenin sınırı kavramı, yükümlülerin tahammül edebileceği bir seviyede kamu sektörü için bir üst sınır belirler. Fakat bu sınır, mutlak ve sabit bir sayı ifade edilemez. Vergi ödemedeki çok büyük bir isteklilik, yükümlülerin tahammül sınırlarını genişleteceği, tersi durum da düşüreceğinden psikolojik sınır değişme gösterir.¹⁰⁶

Hukuki, ekonomik, siyasal, mali, toplumsal ve kültürel sınırdan daha geniş bir anlama sahip olan psikolojik sınır, tüm bu sınırların ilerisindeki veya gerisindeki bir noktayı ifade etmektedir. Vergi ödeme bilinci ve vergi ahlakının gelişmediği az gelişmiş ülkelerde, vergileme sınırları altında kalırsa dahi, vergilemeye karşı tepkileri kabullenmek gerekir. 20. yüzyılın başında %15'lik oran toplam vergi yükünün tahammül edilebilir psikolojik sınırı olarak kabul görmesine karşılık, bugünkü Amerikan Literatüründe %50'lik bir oran psikolojik sınırın tavanı olarak kabul edilmekte ve vergi yükümlülerinin bu sınıra kadar, maliyeden ziyade kendisi için çalıştığı ileri sürülmektedir.¹⁰⁷

Vergileme konusundaki psikolojik çalışmaların öncülerinden olan Schmolders, optimal vergi noktasının psikolojik şartlar tarafından belirlenen vergileme sınırlarının içinde kaldığını, bu sınırların tüm toplumlar için farklı olduğunu ve bu farklılığın da halkın devlete karşı tavrı ve fedakarlık duygusuyla, yani vergi zihniyetiyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Yazar vergi zihniyetinin önemi konusunda, vergilemenin sınırlarının her şeyden önce psikolojik nitelikte olduğunu bile ileri sürmüştür. Vergilemenin sosyo-psikolojik belirleyenleri olarak vergi mükelleflerinin uyum kararlarını etkileyebilecek;

a) Bireylerin vergi beyanı kararlarını doğrudan etkileyen ahlaki kural ve hassasiyetleri;

b) Vergi kanunlarına veya onların uygulanmasına yönelik adalet, tarafsızlık düşüncelerinin, mükelleflerin vergi yükümlülüklerini yerine getirme gönüllülükleri üzerindeki etkisi;

---

¹⁰⁶ Şenyüz, a.g.e. , s.21-22

¹⁰⁷ Çiçek, a.g.e. , s.36

c) Vergi mükelleflerinin hükümetin harcamaları ve yolsuzlukları hakkındaki değerlendirmelerinin vergi uyumu üzerindeki etkilerini gösterebiliriz.¹⁰⁸

Görüldüğü gibi, vergilemeye ilişkin sosyo-psikolojik faktörler; adalete, yargıya ve vergi ahlakına bağlı bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü vergi ahlakı önemli ölçüde dış müdahalelerden etkilenen bir yapıya sahiptir. Adaletsiz vergi sisteminden dolayı olumsuz etkilenebilen bireyler diğer bireylerin vergi kaçırdıkları düşüncesine kapılıp kendilerinin de kaçırımları gerektiğini düşünebilirler. Hiç vergi kaçırmamış bir birey bile vergi kaçırarak bireylerin kendinden fazla ekonomik olarak fayda elde ettiklerini gördüğünde veri kaçakçılığı yapılan alana sürüklenebilir. Diğer taraftan toplumda yaygın bir biçimde vergi kaçakçılığı izlenimi oluşmuşsa bireylerin vergi ödeme konusunda içsel motivasyon olarak tanımlanan vergi ahlakı da negatif olarak etkilenecek vergi ödeme konusunda isteksiz davranacakları muhtemeldir.¹⁰⁹

Vergilenebilir kapasitenin sınırı hukuki, ekonomik, siyasal, mali, toplumsal ve kültürel, psikolojik olmak üzere hangi kritere göre belirlenemeye çalışılırsa çalışılırsa, sonuç olarak yükümlü davranışlarına dayanmaktadır. Vergi hâsılatının yükselmesi veya azalmasına neden olan bu davranışlar, vergilenebilir kapasite sınırını etkilediği gibi bu sınırdan da etkilenen bir yapıya sahiptir. Vergilenebilir kapasitenin psikolojik sınırının, yükümlülerin davranışlarının nedenlerini daha geniş boyutta ele aldığı için diğer sınırlara göre daha üstün olduğunu söyleyebiliriz¹¹⁰

E. VERGİ GAYRETİ

Vergi gayreti, bir ülkede bulunduğu tahmin edilen vergi kapasitesi ile fiili vergi hâsılatı arasındaki oransal ilişkidir.¹¹¹ Fiili vergi gayreti ise; bir dönemde toplanan vergi hâsılatının milli gelire (veya SMH, GSMH, GSHY gibi) oranıdır.¹¹²

---

¹⁰⁸ Tunçer, Mehmet, Hükümet- Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye, *SBF Dergisi*, Ankara Üniversitesi, 57-3, Temmuz- Eylül, 2002, s.113

¹⁰⁹ Çomaklı, a.g.m. , s.114

¹¹⁰ Şenyüz, a.g.e. , s.22

¹¹¹ Dursun, a.g.m. , s.142

¹¹² Beyhan, v. Dğr, a.g.e. , s.222

Daha önce vergi yükünü, genel olarak bir ekonomide belirli bir zaman periyodu içerisinde toplanan vergi gelirlerinin toplam milli gelire oranı şeklinde ifade etmiştik. Buna aynı zamanda vergi rasyosu da denmektedir ve vergi rasyosunu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar sayılanlar ile kısıtlı olmamak şartıyla; kişi başına düşen milli gelir, bir takım sektörlerin milli gelir içindeki payları, dış ticaret, etkin vergi denetimi gibi faktörlerden oluşur. Vergi rasyosu bir takım politikalar oluşturmak için önemli bir veridir. Bir ekonomide alınabilecek verginin bir sınırı bulunmaktadır. Fakat gerçekleşen vergi yükü ile bu sınır her zaman birbirine eşit olmayabilir. İşte bu iki değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koyan kavram da vergi gayretidir.¹¹³ Örneğin, vergi rasyosu %25'e çıkan ülke, aynı dönemdeki vergi rasyosu %20 olan başka bir ülkeye göre daha yüksek vergi gayreti göstermiştir.¹¹⁴

Vergi gayreti vergileme kapasitesinin durumuna bağlı olarak ortaya çıkan bir vergi ödeme gücü olduğundan, vergilemenin sınırını tayin eden vergi kapasitesinin durumu tarih, kültür, ahlak, gelenek, gibi değerlere, ekonomik ve sosyal diğer kriterlere göre mükelleflerin vergi ödeme güç ve isteklerini yani gayretini ortaya çıkarmaktadır.¹¹⁵

Vergi kapasitesi belirli bir ekonomik ve sosyal durumda toplanabilecek vergilerin sınırını gösterirken vergi gayreti, gerçekleşen fiili vergi yükü ile vergi kapasitesi arasındaki oranı göstermektedir. Literatürde yapılan çalışmalar vergi gayretini bir indeks olarak belirlemeye çalışır. Diğer bir ifade ile vergi gayreti indeksi fiili vergi yükü ile tahmin edilen vergi yükünün birbirine oranıdır. Bu oranın birden yüksek olması aşırı vergilemeyi, birden düşük olması da eksik vergilemeyi göstermektedir.¹¹⁶ Dolayısıyla vergi gayreti 1'in altında olan bir ülkede düşük bir vergi gayreti olduğu ve hala vergilenebilecek rezervlerin bulunduğu söylenir, fakat bu oran 1'den büyük ise ülkede vergi kaynakları kapasitenin üzerinde bir vergi yüküne maruzdur.¹¹⁷

---

¹¹³ Günay, a.g.m. , s.3

¹¹⁴ Berksoy, a.g.e. , s.55

¹¹⁵ Demircan, Ersin, Vergi Gayreti ve Vergi Gayretini Arttırmanın Yolları, www.agireserhildan.de, 08Ocak 2009

¹¹⁶ Günay, a.g.m. , s.6

¹¹⁷ Ataç, v. Dğr, a.g.e. , s.222

Ekonomide yeni bir vergi alınması; bireylerin vergi yükü üzerinde artışa yol açarak, vergi gayretini olumsuz etkiler. Aynı zamanda vergi yasalarına sağlanacak uyumu olumsuz yönde etkileyerek, vergi kayıp ve kaçaklarının artmasına yol açar. Bu durumun önlenmesi ve vergi yükünün azaltılması ile birlikte ise; vergi kayıp ve kaçakları azalarak, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde olumlu etkiler yaratılmış olur.¹¹⁸

Her hangi bir vergi sisteminin işleyişi doğal olarak içinde bulunduğu ekonominin durumuyla yakından ilgilidir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde bulunan yapısal sorunların, ya da özelliklerin, vergi sistemlerinin etkinliğinde belirleyici olduğu saptanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına milli gelir düşük olduğundan vergi kapasitesi ve vergi gayreti gelişmiş ülkelere oranla daha düşüktür. Ayrıca gelişmekte olan ülke ekonomilerinde sık sık rastlanan cari açıklar, yerel paranın değer kaybetmesi ve finansman kalitesinin düşüklüğü gibi olgular bütçeye doğrudan etkide bulunmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, “büyümenin ateşi” olarak tanımlanabilecek düzeyin çok üzerinde enflasyon oranlarının gerçekleşmesi ve gelir dağılımının bu ülkelerde hem bozuk olması hem de giderek bozulması, sistemi etkinsizliğe sürükleyen nedenleri tetiklemektedir. Özellikle yüksek enflasyon vergi tahsilâtlarının gecikmesine ve vergi gelirlerinin aşınmasına neden olarak sistemi derinden olumsuz yönde etkilemektedir.¹¹⁹ Ayrıca milli gelirin düşük olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde milli gelir düşüklüğü yeterli miktarlarda vergi toplanmasına engel olur. Bununla birlikte kişilerin vergi ödeme ve devletin vergi toplama yeteneğine bağlı olan vergi kapasitesi ve bu kapasitenin kullanım derecesini gösteren vergi gayreti az gelişmiş ülkelerde oldukça düşüktür. Bu tür ülkelerde vergi yasalarının ekonominin koşullarına uygun olmaması ve vergi yönetiminin düşük etkinlikle çalışması ve vergi idaresinin zayıflığı vergi kapasitesinin tam olarak kullanımına engel olmaktadır.¹²⁰

---

¹¹⁸ Demircan, Esra Siverekli, *Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi*, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Temmuz-Aralık 2003, sy: 21, s.110

¹¹⁹ Borluk, Sinan, *Optimal Vergi Teorisi ve Vergi Reformları Deneyimleri Çerçevesinde Türkiye’de Sürdürülmekte Olan Vergi Reformu Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.89-90

¹²⁰ Demircan, Esra Siverekli, a.g.m. , s.107

Son olarak Kerem Günay'ın yapmış olduğu “Türkiye’de Vergi Yüğü ve Kapasitesi Hesaplaması Üzerine Örnek Bir Çalışma” araştırmasında çıkan sonuç Türkiye’deki vergi gayretinin vergi sınırına yakın oluşudur. Bir diğer ifadeyle Türkiye’de ne çok fazla vergileme ne de eksik vergileme yapılmaktadır. Ancak gerçek vergi yükünün bulunması tabi ki kayıt dışı ekonominin ölçülmesini gerektirmektedir. Kayıt dışı ekonominin vergi matrahı dışında kalmasından dolayı gerçekleşen vergi yükünün dağılımında bir orantısızlık bulunabilecektir. Bunu düzeltmenin bir çözümü kayıt dışı ekonominin vergi matrahı içine alınmasını sağlamaktır.¹²¹

---

¹²¹ Günay, a.g.m. , s.14

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİLEME KARŞISINDAKİ DAVRANIŞLARI VE BUNLARI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Bilindiği üzere vergilendirme olayında bir tarafta vergi alacaklısı devlet ve onun mükellefle doğrudan muhatap olduğu örgütü durumundaki vergi idaresi, diğer tarafta vergi borçlusu olarak mükellef olmak üzere ikili bir ilişki vardır. Bu iki tarafında vergilendirmeye ilişkin tutum ve davranışları ile aralarındaki ilişkinin niteliği vergi sisteminin başarısı üzerinde etkili olmaktadır.¹²²

Devletin otorite gücüne dayanarak çıkartmış olduğu vergileri mükelleflerin ödemeleri için zorunlu tutmaktadır. Fakat yasal olarak ödenme zorunluluğuna rağmen, vergiler ödeyenin iktisadi gücünde bir azalmaya sebep olduğu için, mükellefler vergilere karşı farklı boyutlarda olmak üzere, çeşitli davranışlar içine girerler. Bu davranışlar, vergi ve vergiye bağlı olarak ulaşılmaması düşünülen amaçlarda çeşitli sapmalara yol açar, hatta bazen yükümlülerin bu davranışları, politik değişmelere yol açacak kadar geniş boyutlu da olabilmektedir. Bu nedenle, insan davranışları dikkate alınmadan vergilere ilişkin yapılacak planlamalar eksik veya hatalı kabul edilir.¹²³ Bu vergi davranış biçimleri, karar alma mekanizmasına baskı, vergiden kaçınma, vergi kaçakçılığı, vergi borcunu geç ödeme, vergi yansımaları, vergi grevi, verginin amortismanı, vergi cennetlerine göç vs.dir.¹²⁴

Vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınmanın en önemli nedenlerinden birisi vergi mükelleflerinin vergi ödeme konusunda isteksiz davranışlarıdır. Aslında bu sorunun kökeni verginin ortaya çıktığı tarihlere dayanmaktadır. Çünkü verginin ilk alınmaya başladığı anlardan itibaren çeşitli nedenlerle mükellefler vergiye karşı tepki göstermiş ve vergi ödemekten kaçınmışlardır.

---

¹²² Çoban, Hilmi- Sezgin, Selami, Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s.779

¹²³ Çoban- Sezgin, a.g.m. , s.779

¹²⁴ Şenyüz, a.g.e. , s.25

Vergi mükelleflerinin vergi ödeme konusunda isteksiz davranmalarının nedenlerini araştırmak, onların vergi kaçıırma isteklerini azaltacak ve dolayısıyla daha gerçekçi ve daha yüksek beyanda bulunmalarını sağlayacak birtakım önlemler almak şüphesiz vergi yönetimi açısından öncelikli bir öneme sahiptir.

Özellikle son 15-20 yılda ABD başta olmak üzere Hollanda, İspanya, İsviçre ve Danimarka gibi ülkeler bu soruna ciddi bir şekilde eğilmektedir. Bu amaçla söz konusu ülkelerde vergi mükelleflerinin “kendi rızaları” ile vergi ödeme istekliliklerini arttıran faktörlerin neler olduğu saptanmakta ve daha sonra da bu faktörlerin vergi mükelleflerinin gelirlerini doğru beyan etmelerine olan etkisini ampirik ve deneysel çalışmalarla test edilmektedir.¹²⁵

Mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkileyen faktörler çok çeşitli olmakla birlikte bunlar genel olarak kişisel ve çevresel faktörler adı altında toplanabilir. Aşağıda bu faktörlerin neler olduğu ele alınacaktır.

I. MÜKELLEFLERİN DAVRANIŞLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkileyen kişisel faktörler, vergi ödeme gücü, vergi ahlakı, eğitim ve öğretim düzeyi, devlete olan bağlılık, siyasal iktidarı benimseme durumu, yükümlülerin diğer yükümlülere bakış açısı, kamu hizmetlerinin yükümlü tercihleriyle örtüşmesi ve kamu gelirlerinin etkin kullanımı, yükümlünün mesleği ve diğer kişisel özellikleri başlıkları altında sıralanabilir.

A. İÇSEL FAKTÖRLER

İçsel faktör başlığı altında değerlememizde vergi ödeme gücü, vergi ahlakı, eğitim ve öğretim düzeyi, devlete duyulan bağlılık, siyasal iktidarı benimseme durumu, yükümlülerin diğer yükümlülere bakış açısı, kamu hizmetlerinin yükümlü tercihleriyle örtüşmesi ve kamu gelirlerinin etkin kullanımı, yükümlülerin mesleği, diğer kişisel özellikler gibi bireysel etkenler ele alınmıştır.

---

¹²⁵ Çelikkaya, Ali, Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler, *e-akademi Hukuk, Ekonomi, Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Temmuz, 2002, sy.5

1.Vergi Ödeme Gücü

Vergide eşitliğin sağlanabilmesi için ödenecek verginin iktisadi güce göre alınması gerekmektedir. Günümüzde bu konuda üç kıstas kullanılmaktadır: Gelir, servet ve tüketim harcamaları.

Gelir kişinin vergi ödeme gücünü yansıtan en önemli ölçüdür. Fakat vergi ödeme gücünü yansıtan en önemli ölçü vergi olmasına rağmen, en az geçim indirimi sebebiyle gelirin tamamı vergilendirilemez. Vergilemede ayrıca, gelir miktarının yansıra gelir elde eden kimsenin kişisel, medeni, ailevi, sağlık durumu gibi subjektif unsurlar ile gelirin elde edildiği kaynağa da dikkat edilir. Servet, gelirin birikmiş halidir, dolayısıyla, bir kimsenin veya ailenin vergi ödeme gücü sadece bir yıl içinde elde ettiği gelire değil, aynı zamanda sahip olduğu servete de bağlıdır. Tüketim harcamaları ise, gelirin elde edilmesi ve servetin mülkiyetine sahip olunması kadar, gelirin yâda servetin elden çıkartılması yani, harcanması da vergi ödeme gücünün ayrı bir belirtisi olarak kabul görmektedir.¹²⁶

Gelirlerinde belirli bir miktar azalmaya neden olan vergilere yükümlüler, ya bir miktar tasarruflarını ya da tüketimlerini kısarak tepki verirler. Bunu da gerçekleştirirken her hangi bir refah kaybına uğramamak için, öncelikle tasarruflarından veya faydası en az olan tüketimlerinden vazgeçerler. Gelir grupları bakımından değerlendirildiğinde vergiler; yüksek gelirlilerde lüks tüketim ve tasarruflarından, düşük gelirlilerden ise zorunlu tüketime giden fonlardan sağlanmaktadır. Bu nedenle, düşük vergi gruplarının vergi yükü yüksek gelirli kesime göre daha ağırlaşmakta ve subjektif yük fazlaşmaktadır. Zorunlu tüketimi karşılamakta zorlanan fakir bir kesim de var ise, fedakârlığın boyutları çok yüksek olacağından, bu tepkiler daha sert bir hale dönüşebilir. Bu nedenle yükümlüler arasında da vergi yükü açısından, aynı tür vergilere değişik dilimli gelir grupları arasında farklı tepkiler oluşmaktadır.¹²⁷

Yükümlülerin tepkilerini en aza indirecek bir biçimde ödeme gücüne göre vergilendirilmeleri gerekmektedir. Ödeme gücüne ulaşmada günümüzde, en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma ilkesi olmak üzere üç yöntem kullanılmaktadır. En az

¹²⁶ Nadaroğlu, a.g.e. , s.377- 378

¹²⁷ Çataloluk, Cuma, Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, S:20, s.217

geçim indirimi, asgari yaşam koşullarının gerektirdiği gelir tutarının vergi dışında tutulmasıdır. Yani, ödeme gücünün, en az geçim indirimi tutarından başladığı kabul edilir. Bu durumda, net gelirden en az geçim indiriminin düşülmesiyle ulaşılabilecek tutar vergilenebilir gelire eşittir. Artan oranlılık, bir verginin matrahının yükselmesiyle birlikte oranında artmasıdır. Yani, yükümlü üzerinde en az refah kaybına neden olması için verginin, düşük gelirlilerden düşük, yüksek gelirlilerden yüksek oranda vergi alınmasıdır. Ayırma ilkesi ise, gelirin elde edildiği kaynağa göre, yani emek geliri elde edenle, sermaye geliri elde edenin farklı vergilendirmeye tabi tutulmasıdır. Bu açıdan bakarsak, emek gelirlerinin sermaye gelirlerine göre daha hafif vergilendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Çünkü sermaye gelirleri emek gelirlerine oranla daha güvenilir, sürekli ve zahmetsiz gelirlerdir.¹²⁸

Gelir düzeyi ve vergi oranlarının mükelleflerin gönüllü uyumuna etkisi konusunda yapılan araştırmaların çoğu gelir arttıkça vergi kayı ve kaçakçılığının da arttığını ortaya koymaktadır. 2003 yılında 2097 mükellef ile yapılan bir çalışmaya göre ABD’de, orta ve yüksek gelir düzeyinde yer alan mükelleflerin vergi kaçırma eğilimi daha yüksek bulunmuştur. Bununla birlikte, Lewis’in 1982 yılında Fransa, Danimarka, İngiltere ve Batı Almanya’yı karşılaştırdığı araştırmasına göre de, her dört ülkede de gelir yükseldikçe vergiye karşı tutum ve davranışlarda olumsuzlukların arttığı görülmüştür.¹²⁹

Gelir düzeyi konusunda ki bir diğer önemli nokta ise, gelir eşitsizliği ve bu durumun mükelleflerin vergiye gönüllü uyumları üzerindeki etkisidir. Bir ülkedeki gelir eşitsizliği çoğaldıkça, vergiye gönüllü uyumda bir azalma görülmektedir. Yani, vergiye gönüllü uyum amacı ile alınan kararlar, gelir eşitsizliği çoğaldıkça etkisini yitirecektir. 1991 yılında Elferr’s’in yapmış olduğu araştırma sonucunda, çoğalan gelir eşitsizliğinin, parasal olmayan kaynakların toplam gelir üzerinde daha fazla payı olması sonucunda işlemlerin görünebilirliğini azaltacağını, ayrıca artan sayıda mükellefin finansal zorluklar ve eşitsizlik ortamında vergiye gönüllü uyumlarında bir azalma olacağını ortaya koymuştur. Bu araştırmada, geliri az olan mükelleflerin finansal zorlukları sebebi

---

¹²⁸ Şenyüz, a.g.e. , s.28-29

¹²⁹ Tuay, Elif- Güvenç, İnci, *Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Kasım, 2007, Yayın No:51 s.21

ile vergi kaçırmaya daha eğilimli olabilecekleri öne sürülmektedir. Başka bir ifadeyle, geliri az olan mükellefin şuan için paraya olan ihtiyacı, ileride yakalanarak cezalandırılma korkusunun önüne geçmektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken diğer bir önemli husus, finansal zorluklar haricinde, artan gelir eşitsizliğinin mükellefin vergiye gönüllü uyumu üzerindeki etkisidir. Dolayısıyla, bir ülkede gelir düzeyleri arasındaki uçurum kapanmadıkça, vergiye gönüllü uyum konusunda alınan kararların da istenilen noktaya ulaşamayacağı söylenebilir.¹³⁰

2. Vergi Ahlakı

Yükümlülerin vergiye yönelik davranışlarını etkileyen içsel faktörlerden biri de yükümlünün sahip olduğu vergi ahlakıdır. Vergi kültürü, vergi zihniyeti, vergi mentalitesinin diğer bir ifadesi olan vergi ahlakı, vergilerin bireylere nasıl dağıtılacağını, yani vergilerin yükümlülere nasıl yükleneceğini etkiler. Çünkü yapılan araştırmalarda, yükümlülerin vergiye karşı davranışlarıyla vergi ahlakı arasında sıkı-sıkıya bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.¹³¹

Vergi ahlâkı, vergiye ilişkin görev ve sorumlulukların zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi olarak tanımlanmaktadır, başka bir ifade ile vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında takınılan tavidir. Vergi ahlâkı, Song ve Yarbrough tarafından, “*vatandaşların mükellef olarak devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları*” olarak da tanımlanmaktadır.¹³²

Yükümlülerin vergilerini tam olarak ödemeleri anlamında da kullanılan vergi ahlakı içinde bulunduğu sosyal ve kültürel özellikler taşımasına ve bağlı olduğu toplumsal sınıfın karakterini taşımasına rağmen, genel ahlaktan önemli ayrılıklar içerebilir. Vergilere yönelik davranışların başında, diğer unsurlarla beraber verginin nasıl algılandığı, değerlendirildiği ve salındığıyla ilgili olmak üzere yani vergi kültürü ve ahlakıyla da yakından ilişkisi vardır. Vergiye karşı davranışların oluşmasında vergi

---

¹³⁰ Tuay - Güvenç, a.g.e. , s.21

¹³¹ Aktaş, Yakup, Yükümlüyü Vergi Kaçırmaya Sevk Eden Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1993, s.35

¹³² Tosuner, Mehmet- Demir, İhsan Cemil, Ege Bölgesinin Vergi Ahlak Düzeyi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 2008, sy.2, s.355

ahlakı genel ahlaktan ayrı olarak değerlendirilen ve anlam yüklenen bir kavramdır. Burada vergi ahlakının genel ahlaktan çok farklı olduğunu görebiliriz. Genel ahlakının çok yüksek olduğu bir bireyde, vergi ahlakı çok düşük olabilmektedir. Kişi bunu bir eksiklik olarak değerlendirmemektedir. Devletin sahip olduğu vergi sistemi adil bir vergi oluşturmaktan uzaksa ve yükümlülere ağır yükler altına sokuyorsa, vergi ahlakı açısından zaafiyetlere yol açmış olur. Bir ülkede sık sık vergi afları söz konusu ediliyor, vergi vermenin geniş bir kesim veya belli bir kamuoyu tarafından bir suç olduğundan ziyade akıllı ve kurnazlık olarak değerlendiriliyorsa, vergi ahlakından söz etmek hatalıdır.¹³³

Devletin topladığı vergi gelirlerini nerede, nasıl harcadığı ile toplumda olumsuz bir görüş hâkim ve yayılmakta ise, vergi ahlakının henüz oluşmadığı ifade edilebilir. Vergi ahlakı, her toplumun sosyal ve kültürel yapısının farklı olabileceğinden dolayı farklı olabilmektedir. Bir toplumda vergi ahlakının gelişip gelişmediği, uygulanacak vergilerin başarılı olabilmesinde en önemli faktördür. Vergi ahlakı düşük olan bir ülkede, vergi kaybını minimuma indirmek için, dolaylı vergilere ve kaynakta kesme yöntemine ağırlık verilir. Vergi ahlakı ve bilincinin geliştiği ülkelerde ise dolaysız vergiler daha önemli ve başarılı uygulanmaktadır.¹³⁴

Frey ve Torgler, yaptıkları ekonometrik modelleme ile vergi kaçırmanın etkisini ölçmeye çalışmış ve vergiden kaçınmanın yüksek olduğu ülkelerde vergi ahlakının zayıf olduğunu, buna karşılık toplumda her mükellefin dürüst bir şekilde tam olarak vergisini ödediği inancı yaygın ise vergi ahlakının arttığını gözlemlemişlerdir. Sosyolojinin genel kabul görmüş bir teoremine göre, birey kendi çevresinde benimsenen düşünce ve davranışlara yönelecek, çevresi tarafından hoş karşılanmayan ve ayıplanan düşünce ve davranışlardan kaçınacaktır. Buna göre, bireyin sevdiği insanlardan oluşan çevresi vergi kaçırmayı benimsiyor ve onaylıyorsa, kişi de vergi kaçıracaktır. Bu ortamda birey, vergi kaçırmamasından dolayı da herhangi bir sosyal ayıplama, kınama veya utanç duygusu ile karşılaşmayacaktır.¹³⁵

---

¹³³ Çataloluk, a.g.e. , s.218

¹³⁴ Çataloluk, a.g.e. , s.218

¹³⁵ Ömürbek, Nuri- Çiçek, Hüseyin Güçlü- Çiçek, Serdar, Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları, *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık 2007, sy.153, s.104

Bir sosyal kurum olan vergi, bireysel ve toplumsal davranışlara yol açar. Her konulan yeni vergi yâda vergi oranları vergi mükelleflerinde farklı motivasyonlara neden olur. Kayıtdışılıkla vergi gelirleri ters orantılıdır. Kayıtdışılık artarsa vergi gelirleri azalır. Türkiye’de vergi ahlakı gelişmiş değildir. Kültür seviyesinin bir göstergesi olan vergi ahlakını, etkileyen en önemli sebep vergi kaçakçılığıdır. Mükellef ödenen verginin nereye harcandığını bilmek ister. Türkiye gibi demokratikleşme, şeffaflık gibi olumlu gelişmelerin beklendiği ülkelerde haklı bir istektir. Eğer mükellef, vergilerin verimli olarak kullanılmadığı izlenimine kapılsa vergi kaçırmaya çalışacak ve vergisini ödemeyecektir. Devlet tarafından çıkarılan istisnalar muafiyetler ve indirimler de kayıtdışılığa neden olmaktadır. Bunların yanında götürü sistem de kayıtdışılığın önemli sebeplerindendir.¹³⁶

Türk vergi sisteminde, vergi oranlarının düşürülmesi, muafiyet ve istisnalarının mümkün olabildiğince sınırlandırılarak vergi tabanının genişletilmesi kayıtdışı ekonominin küçültülmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, vergi yönetimi ve denetimi etkinleştirilmeli, ücret dışı işgücü maliyetler (vergi, sigorta primi, kıdem ve ihbar tazminatları) azaltılmalıdır. Hatta Türk vergi sisteminin karışık yapıdan kurtarılarak daha basit hale getirilmesi ve bürokratik işlemlerin azaltılması da gerekir. Vergi denetimleri arttırılmalı ve ayrıca denetim elemanlarının özlük haklarının ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine çalışılmalıdır ki, kayıt dışı ekonomi küçültülmüş olsun. Kamu harcamalarının yerinde ve verimli alanlara yapılarak mükelleflerin vergi ahlakı ve bilincinin geliştirilmesi gerekir. Ekonomide kayıtlı faaliyetlerin arttırılması için sadece yasal ve idari düzenlemelerle yetinilmemeli, bunun meşruluk temelleri de yapılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, en iyi vergi kanunları getirilse ve en iyi şekilde uygulansa da, toplumda vergi bilinci ve ahlakı geliştirilmediği sürece bu düzenlemelerden beklenen sonuçlar gerçekleşmeyecektir.¹³⁷

Özetle, verginin yükümlülerde bir görev değil de bir yük olarak değerlendirilmesi, yükümlülerin vergiye karşı olumsuz bir tavır takınmalarına sebep

---

¹³⁶ Güloğlu, Tuncay, *Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış*, Cornell University ILR School, 2005, s.22

¹³⁷ Biçer, Yalın, *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Vergi Politikaları ve Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2006, s.142-143

olmaktadır.¹³⁸ Vergi mükellefleri ile oluşturulacak işbirliği ve güvene dayalı ortam, mükelleflerin vergi ahlakının güçlenmesine neden olur. Strümpel tarafından 1969'da İngiltere ve Almanya'da yapılan bir araştırmada, iki ülke mükellefleri arasındaki vergi ahlakının anlamlı derecede farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Bu durumun nedenleri araştırıldığında ise, Almanya'daki vergi sisteminin daha katı ve yaptırımcı olduğu, bunun aksine, İngiltere'deki vergi sisteminin ise daha katılımcı bir politika izlediği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, vergi ahlakının, bireylerin politik karar alma sürecine yaygın ve etkin bir biçimde katılması ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Bu durumda yükümlüler devletin kendilerine adaletli davrandığını hissederler ve ödedikleri vergiler ile kamu yatırımları arasında doğru orantı kurarlar. Bu aktif katılım aynı zamanda, yükümlülerin yasalar ve politikacılar üzerindeki kontrol kabiliyetlerini yükselteceğinden, memnuniyet derecelerini de artırır. Bu durumun vergiye gönüllü uyum üzerinde pozitif bir etki yaratacağı söylenebilir.¹³⁹

3. Eğitim ve Öğretim Düzeyi

Vergiye karşı tutumları belirleyen unsurların içerisinde eğitim ve öğretim düzeyi büyük önem taşır. Eğitim çok yönlü bir yapıya sahip olup bireylerin dünya görüşü biçiminde ifade edilebilecek, her türlü inanç ve davranışları etkilemeyi hedefleyen çabaların bütünü olarak tanımlanabilir. Eğitim ve genel kültür düzeyi aynı zamanda toplumdaki olgunluk ve medeniyetin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir.¹⁴⁰ Ayrıca eğitim, insan ve toplum üzerinde bazı olumlu davranışların ve tutumların kazandırılmasına yönelik faaliyet ve çaba olarak da ifade olunabilir. Mükelleflerin vergi konusunda edinecekleri görüşlerin olumlu olmasını sağlamak için, toplumda vergi bilincinin oluşturulmasına ve vergi ahlakının geliştirilmesine katkı yapacak eğitim programlarına ihtiyaç vardır. Eğitim düzeyi, verginin kabul edilmesini kolaylaştırmak ve vergi uygulamalarının gerçekleştirilmesini sağlamak bakımından, vergiler üzerinde etkili olur. Eğitimin amaçlarından biri, sorumluluk sahibi bilinçli bir topluluk oluşturmaktır. Vergileme karşısında mükelleflerin tutum ve davranışları, yurttaş

---

¹³⁸ Çataloluk, a.g.e. , s.218

¹³⁹ Tuay- Güvenç, a.g.e. , s.24

¹⁴⁰ Gerçek- Yüce, a.g.e. , s.41

olmanın gerekleri, devletle ilgili görevler bireylere kazandırılarak, medeni kültür düzeyi yükseltilir. Bir ülkede medeni kültür düşük ise, yükümlülerin vergilemeye karşı davranışları olumsuz olacak ve vergi ahlakı da düşük olacaktır. Eğitim düzeyinin düşük olması, bazı yükümlülerin vergiye karşı olumsuz tavır takınmalarına neden olmaktadır.¹⁴¹

Yükümlülerin mali konulardaki teknik ve politik eğitiminin artırılması, vergiye uyum sağlamayı kolaylaştırarak, vergiye karşı davranışın olumlu yönde geliştirilmesine katkıda bulunur. Bunun için, kullanılacak haberleşme ve eğitim araçlarının seçimi de önemlidir. Maliye Bakanlığının yapmış olduğu bir araştırmada, mükelleflerin eğitim-öğretimi konusunda çeşitli haberleşme araçlarının etkinliği sorulmuş ve mükelleflerin çoğunluğu radyo- tv'yi benimsediklerini belirtmişlerdir. Yani, genel olarak kitle iletişim araçlarında yoğunluk radyo ve basındadır.¹⁴²

Öğretim düzeyi yüksek olan mükelleflerin, vergilerin ekonomik ve sosyal işlevleri konusundaki bilinçli tutumları, onların vergi kaçırma konusundaki eğilimlerinin daha düşük olmasına sebep olur. Aynı zamanda eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin yasaları daha kolay anladıkları ve yapılan değişikliklere daha kolay uyum sağladıkları söylenebilir. Bu durum iki boyutlu olarak değerlendirilebilir. Mükelleflerin eğitilmiş olması vergi ile ilgili yasaları ve verginin uzun vadeli faydalarını daha kolay anlayacaklarından gönüllü uyumu arttırabilir. Diğer taraftan, eğitimin artması ile birlikte yasalardaki açıklıkları fark eden mükellef bu açıklıklardan yararlanarak vergiden kaçınma yöntemlerini daha kolaylıkla uygulayabilir. Fakat çalışmaların çoğunda, eğitim düzeyi ile vergiye gönüllü uyum arasında doğru orantı olduğu söylenebilir, yani kişinin eğitim seviyesi arttıkça vergiye gönüllü uyum oranının da artması beklenmektedir.¹⁴³

Faktörlerden bir diğeri olan eğitim, vergi mükelleflerinin vergi kanunları hakkındaki bilgisi ile ilişkilidir. Torgler'a göre, daha iyi eğitilmiş mükellefler vergi kanunları ve mali bağlantılar konusunda daha bilgilidirler. Böylece vergi uyum dereceleri daha yüksektir ve bu mükellefler devletin israfları ve sağladığı faydalar konusunda daha bilinçlidirler. Vogel'in araştırma bulguları; daha az eğitilmiş

---

¹⁴¹ Çataloluk, a.g.e. , s.218- 219

¹⁴² Demir, a.g.e. , s.12

¹⁴³ Tuay- Güvenç, a.g.e. , s.20

mükelleflerin vergiye daha az uyumlu olduklarını, vergi düzenlemeleri hakkında daha az bilgiye sahip olduklarını ve daha sık yardıma ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.¹⁴⁴

Ayrıca Türkiye’de yapılan araştırmalarda, mükelleflerin büyük çoğunluğu vergi sistemindeki değişikliklerin kolaylıkla takip edilemediğini, vergi ile ilgili kanunların yeterince anlaşılır ve açık olmadığını aynı zamanda, vergilendirme ile ilgili bilgilere erişmekte güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Mükelleflerin eğitim durumları dikkate alındığında, üniversite mezunlarının lise mezunlarına oranla bu ifadeye daha az katıldıkları söylenebilir. Bu sonuçlardan hareketle, mükelleflerin eğitim seviyesinin vergi ile ilgili kanunların anlaşılması açısından etkili olduğu söylenebilir. Ancak, Türkiye’deki eğitim seviyesinin henüz istenilen noktaya ulaşmadığı göz önüne alındığında vergi ile ilgili kanunların açık ve toplumun her kademesindeki, her eğitim seviyesindeki mükellef için anlaşılır olmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁵

4. Devlete Duyulan Bağlılık

Mükelleflerin devletin politikalarına karşı sahip oldukları olumlu- olumsuz düşünceler, onların vergiye karşı davranışlarını belirlemektedirler. Genellikle vatandaşlar devleti soyut bir kavram olarak tanımakla beraber, değerlendirmelerini somut olaylara göre yaparlar. Mükelleflerin kamu hizmetlerinden yeterince yararlanamadığı ve fazla vergi ödediği fikrine kapılmaları, devlete olan bağlılıklarının gevşemesi için elverişli bir ortam oluşturur. Devlete bağlılığı zayıflayan mükellef vergisini reddetmek şeklinde olmasa bile, vergiye karşı ilgisizliği artarak ve sonuçta devlete düşmanlığı ile vergiye karşı direnci artar.¹⁴⁶

Yükümlülerin devlete yükledikleri görev veya yaratmış olduğu devlet imajı beklentisinin sonucu, devletin giriştiği faaliyetleri değerlendirerek, devlete vergi vermenin gerekli veya gereksiz olduğu inancına kapılabilirler. Eğer devletin kötü yönetildiği, alınan vergilerin israf edildiği, verimli olarak değerlendirilip harcanmadığı şeklinde bir düşünceye kapılırsa, yükümlü vergi vermekten kaçınacaktır. Yine vergi

---

¹⁴⁴ Ömürbek, - Çiçek, - Çiçek, a.g.e. , s.105

¹⁴⁵ Tuay- Güvenç, a.g.e. , s.136- 137

¹⁴⁶ Demir, a.g.e. , s.25

konusunda devletin adil bir şekilde davranmadığı yükümlünün haksız olarak çok vergi verdiği görüşü kabul edilirse, bu durum vergi vermemenin haklılık kazanmasına götürerek verginin reddine varacak ölçüde devlet karşıtlığına veya düşmanlığına kadar sevk eder.¹⁴⁷

Devletin etkin olarak var olduğu her konuda vergi konusunda yükümlüler, devlete büyük bir sadakatle bağlı olarak vergi vermede daha arzu ve istekli bulunmaktadır. Vergi verme konusunda mükellefler; devletin siyasi, demokratik, ekonomik ve hukuki yapısına duydukları güven derecesi oranında istekli olacaklardır. Bunun gerçekleşmediği yani devletin demokratik yapısına olan güven duygusunun yitirilmesi, onun askeri ve polisiye bir görüntüye büründüğü hissini edinen bir yükümlü vergiden kaçınmanın yollarını arayacaktır. Devleti kabul etmeyen, bir yükümlünün devletin koyduğu bir vergiyi isteyerek ve tam ödemesi beklenemez.¹⁴⁸

Bu durum sonucu gelirlerde meydana gelebilecek azalmalar, devletin mali konuda zayıflamasına yol açarak devletin itibarını düşürerek hükümetlerin zor durumda kalmasına sebep olur. Vatandaşların devletin meşru varlığını kabul etmeleri, onların devlet hizmetlerinden yeterli ölçüde yararlandığı fikrine bağlı olmaktadır. Mükelleflerin, devlete bağlılık duygusunun gelişmiş olması ile doğru orantılı olarak vergiye katlanmaları kolaylaşmaktadır. Bu sebeple devletin, vatandaşların kendisine duyduğu güveni artırıcı önlemleri ve eğitici programları geliştirmesini gerekli kılmaktadır.¹⁴⁹ Örneğin, ABD’de yapılan bir araştırmada devlete duyulan bağlılığın ve güvenin vergiye gönüllü uyum üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla, devlet güvenilir davrandığı ve şeffaflığını koruduğu sürece, mükellefin vergiye gönüllü uyumu da sağlanmış olacaktır. Diğer yandan, böyle bir güven ortamı sağlanmadığı takdirde, mükellefin vergiden kaçınması sonucu yaşayacağı muhtemel psikolojik yük hafifleyecek, bu da vergiye gönüllü uyumun düşmesine sebep olacaktır. Literatürde, devlet ve mükellefler arasındaki ilişki bir psikolojik sözleşme olarak adlandırılmaktadır ve bu durumda her iki tarafında üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi beklenmektedir. Aksi takdirde sözleşme bozulacak ve sistem gerektiği

---

¹⁴⁷ Çataloluk, a.g.e. , .s.219

¹⁴⁸ Şenyüz, a.g.e. , s.38

¹⁴⁹ Çataloluk, a.g.e. , .s.219

şekilde işlemeyecektir. Bu psikolojik sözleşmede en önemli etmen tarafların birbirlerinin dürüstlüğüne olan inancıdır. Eğer sözleşmenin başında, taraflardan biri diğerinin dürüstlüğünden kuşku duyuyor ise anlaşma baştan bozulmuş demektir.¹⁵⁰

Kısaca belirtmek gerekirse, vatandaşların devletin meşru varlığını kabul etmeleri temelde, devletin sunmuş olduğu hizmetlerinden yeterince yararlanmalarına bağlıdır ve arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Devlete bağlı mükelleflerin vergilere katlanabilmeleri daha kolay olmaktadır, yani devlete olan bağlılık arttıkça vergiye olan tahammül artacak, azaldıkça ise tepkiler azalacaktır. Bu amaçla eldeki fonlar devletin varlığını hissettirecek, devlet bilincini geliştirecek biçimde eğitime kullanılmalıdır.¹⁵¹ Ama vergi ödeme bakımından devlete olan bağlılık anlamındaki olumsuz sonucun sadece vatandaşlarda değil, aydınlarda da söz konusu olabileceği unutulmamalıdır.

5. Siyasal İktidarı Benimseme Durumu

İktidar, devlet yapısı içinde siyasal otorite biçiminde şekillenen hukuksal bir organdır. Parlamenter sistemi benimsemiş olan ülkelerde, iktidarın temeli siyasal partilere dayanmaktadır ve siyasal partilerin amacı iktidarı ele geçirmektir. Bunun için, seçim dönemlerinde gerçekleştirmeyi düşündükleri projeleri halka açıklarlar, destek isterler. Genelde bu programların içinde devlet harcamalarının nasıl karşılanacağı veya vergi uygulamalarını nasıl gerçekleştireceği gibi önemli unsurlar söz konusudur. Siyasi partilerin halktan destek almaları halinde, oluşturdukları programları uygulamaya çalışır. Seçim sonucu iktidarı ele alan siyasi partilerin, alacakları kararlar, herkesi zorunlu olarak bağlayacağından, vatandaşlar siyasi iktidarı elinde bulunduranlara karşı bir tutum içerisine girerler. Bu tutum kendisini iktidarla özdeşleştirirse, vergi ve benzeri kararlarına destek vererek olumlu bir tavır takınacaktır. Seçmenler ise, bu programlara bakarak tercihlerini yansıtan partilere oylarını verirler, yâda en azından bu böyle kabul edilir. Çünkü yapılan birçok araştırmalarda seçmenlerin daha ziyade tercihlerini parti imajlarına göre verdikleri ortaya çıkmıştır. Yani, burada partinin programı, objektif

---

¹⁵⁰ Tuay- Güvenç, a.g.e. , s.26

¹⁵¹ Demir, a.g.e. , s.25

nitelikleri yerine, seçmenin onu algılayışı ve o partiye ilişkin ön yargısı belirleyici faktördür.¹⁵²

Siyasal iktidarların aldıkları kararların bir kısmı vergilerle ilişkili olması nedeniyle tüm toplumu az veya çok etkilemektedir. Burada en önemli belirleyici unsur şüphesiz ki, vergi yükleridir. Vergi yükünü, iktidarlar, yeni vergiler koyarak, var olan bir vergiyi kaldırmak suretiyle, vergi oranlarını artırarak ve ya azaltarak, istisna ve muafiyetlerin miktar ve kapsamalarını değiştirerek, sıkı olmayan denetimleri tercih ederek ve vergiden kaçınmayı özendirerek tedbirleri benimseyerek etkileyebilmektedirler. Vergilere ilişkin bu düzenlemeler yapılırken, kimi yükümlüler bu düzenlemeleri olumlu, bazıları da olumsuz karşılamak eğilimindedirler. Bu eğilimi düzenleyen en önemli faktörlerden birisi de, yükümlünün bu düzenlemeleri yapan siyasal iktidarı desteklemiş olup olmamasıdır.¹⁵³ Dolayısıyla, siyasal iktidarı destekleyen yükümlüler hükümetin vergi ile ilgili düzenlemelerini savunma, desteklemeyenler ise eleştirme eğilimindedirler. Buna göre, mükellefler destekledikleri siyasal iktidarın vergi ile ilgili aldıkları “yanlış” kararları bile onaylamakta, lakin desteklemedikleri bir siyasi iktidarın vergi ile ilgili doğru düzenlemelerini eleştirebilmektedirler.¹⁵⁴ Siyasi gücü elinde bulunduranların, aldıkları kararları benimsememeleri ve siyasi iktidara karşı oldukları durumda, aldıkları veya alacakları kararlara tepki olarak, onların etkilerinden kurtulmaya çalışacaklardır. Vergi vermeme veya kaçınma söz konusu olacaktır.¹⁵⁵

6. Yükümlülerin Diğer Yükümlülere Bakış Açısı

Vergiye karşı takınılan tavırlar içinde, yükümlünün diğer yükümlülerin vergisel durumları hakkındaki görüşleri de önemli olmaktadır. Mali yükümlülüklerini tam olarak yerine getiren mükellefler gerek kendi ödediği veya ödemek zorunda kaldığı vergi ile yine kendisi gibi aynı şartlarda veya kendinden daha iyi hayat standardına ve gelire sahip mükellefin ödediği vergiyi mukayese ederek, kendisinin haksızlığa uğradığına ve

---

¹⁵² Şenyüz, a.g.e. , s.39

¹⁵³ Çiçek, a.g.e. , s.61

¹⁵⁴ Tuay- Güvenç, a.g.e. , s.25

¹⁵⁵ Çataloluk, a.g.m. , s.219-220

ağır bir vergi y¼k¼ altında bulunduğu subjektif d¼ş¼ncesine kapılacaktır. Subjektif g¼r¼ş, y¼k¼ml¼n¼n ¼evresindeki meslektaşlarının ve komşularının ¼deme g¼çlerine uygun vergi ¼deyip, ¼dememesi hakkında elde edilen bilgi ile ilgilidir.¹⁵⁶ Bu durumda vergiden veya en azından diğer vergi y¼k¼ml¼s¼n¼n ¼dediđi vergi oranı kadar ¼demek i¼in ¼areler arayacak, vergiden ka¼ınacaktır. Vergi y¼k¼ml¼leri kendileri ile ilgili her hangi bir vergi denetimine girişildiği halde, başkalarına bu t¼r mali denetimlerin uygulanmıyorsa olmasına da olumsuz tepki g¼stererek, kendilerine haksızlık yapıldığı d¼ş¼ncesine kapılacaklardır. Y¼k¼ml¼ zamanında vergisini verdiği halde, diğerinin ¼demediđi ve daha sonra da af edilen vergiler karşısında kendilerini aldatılmış hissedeceklerdir. Bu tutumların arkasında yatan en ¼nemli kavram adalet kavramıdır. Sistemin adil olmadığını d¼ş¼nen m¼kellefin, vergiye g¼n¼ll¼ uyumu da hissedilir derecede d¼ş¼ecektir. Bu durum ise y¼k¼ml¼lerin tepkilerinin artmasına neden olacaktır.¹⁵⁷

Mali y¼k¼ml¼l¼kler yerine getirilirken, yasalara uygun olmaları asıldır, ancak uygulamada her y¼k¼ml¼n¼n ayrı hassasiyetle bu kurallara bağlı olduğu s¼ylenemez. ¼rneđin, vergilerini beyan esasına g¼re ¼deyen y¼k¼ml¼ler, vergileri kaynakta kesilen y¼k¼ml¼lere oranla daha esnek davranabilme olanağına sahiptirler. Vergileri kaynakta kesilenlerin ¼demesi gereken vergiler, ¼dedikleri vergilere eşit olduğu halde; diğer y¼k¼ml¼lerin ¼denen vergileri, ¼denmesi gerekenden d¼ř¼k olabilir. Bu durumda, mali y¼k¼ml¼l¼klerini tam olarak yerine getiren y¼k¼ml¼ler, yasalara uygun davranmayıp eksik vergi ¼deyen ve takibata maruz kalmayan y¼k¼ml¼leri g¼rd¼k¼e haksızlığa uğramış hissine kapılır ve ¼dedikleri vergileri daha ağır hissetmeye başlarlar.¹⁵⁸

M¼kellefler vergiye karşı davranışlarını belirlerken, diğer m¼kelleflerin davranışlarını dikkate almalarının yanında toplumun değer yargılarını da dikkate alırlar. Eğer i¼inde yaşadıkları toplumda, vergiye karşı olumsuz bir tavır varsa, yani eksik vergi ¼deme alışkanlığı yaygın ve de cezasız kalabiliyorsa, bu durum d¼r¼st y¼k¼ml¼leri de olumsuz y¼nde etkileyerek, olumsuz tavır sergilemelerine neden olmaktadır. Bu tavır ilk başta vergi ¼deme isteğinin azalması şeklinde olmaktadır.

---

¹⁵⁶ Demir, a.g.e. , s.14

¹⁵⁷ ¼ataloluk, a.g.m. , s.220

¹⁵⁸ řeny¼z, a.g.e. , s.40

7. Kamu Hizmetlerinin Yükümlü Tercihleriyle Örtüşmesi ve Kamu Gelirlerinin Etkin Kullanımı

Temelde, sınırsız insan ihtiyaçları, özel ve kamusal ihtiyaçlar olmak üzere ikiye ayrılır. Özel ihtiyaçlar fiyat mekanizmasına uygun olarak piyasada üretilirken; kamusal ihtiyaçlar, bütçe mekanizması aracılığıyla siyasi yapı içinde üretilir.¹⁵⁹ İşte bu kamusal ihtiyaçları karşılamak için oluşturulan devlet bütçelerinin büyük bir kısmı yükümlülerden toplanan vergilerden oluşurken, harcamalar kaleminin dağılımıyla da bu harcamaların türünü ve miktarını göstermektedir. Bütçe ile uygulamaya konulan harcama planlarının seçim dönemlerinde yükümlüler tarafından onaylanma durumu, vergilere karşı oluşacak tepkiler açısından büyük önem taşır. Yükümlüler bütçelere, yapılacak harcamaların hangi kalemlere dağıtılması ve hangi miktarda dağıtıldığı açısından bakarak onay verecek yâda onaylamayacaklardır.¹⁶⁰

Genel olarak kamu hizmetlerinin yükümlünün tercihlerine uygunluğundan sözedildiğinde, yükümlünün istediği hizmetlerin yeterli miktarda üretilmesini ifade eder. Örneğin, gelir düzeyi düşük olan bir kişinin ödediği vergi ile ihtiyacı olan sağlık, eğitim, konut ve altyapı, yatırımlarının finanse edildiğine inanırsa, vergilere karşı daha olumlu bir davranış içine girmesi beklenebilir. Aynı zamanda devlet, yükümlünün beklemediği veya desteklemediği hizmetleri üretmesi durumunda, ödenen vergiler yükümlülerce boşa giden fonlar olarak kabul edileceğinden davranışlardaki olumsuzluklar daha artacaktır.¹⁶¹ Ayrıca kamu tarafından toplanan vergiler, hesapsızca hiçbir etkinlik analizine tabi tutulmaksızın ve bu hizmetin kamu kesiminde üretilmemesi gerektiği hususu da, yani kamunun ne tür hizmet ürettiği ile de yakından ilgilidir. Kamunun ne tür hizmet üretmesine karar vermesi ve bunu da gerçekleştirirken azami ölçüde etkin olmasına gayret göstermelidir. Hazır olarak piyasadaki daha ucuz elde edebileceği hizmetlerden tamamen çekilmesi gerektiği görüşü de son dönemlerde bir hayli geniş kabul görmektedir. Bu durum ise, mükelleflerin etkin olmayan kamuyu finanse edecek vergiler vermek yerine, kendilerince daha etkin gördükleri alanlara yatırmayı yeğlemektedirler. Bu görüşler vergi gelirlerini heba etmek anlamına geldiği

---

¹⁵⁹ Demir, a.g.e. , s.15

¹⁶⁰ Çiçek, a.g.e. , s.64

¹⁶¹ Aktaş, a.g.e. , s.64

için, vergiden kaçınmanın ve vergi vermemenin daha uygun olacağı düşüncesinin gelişmesine yol açmaktadır.¹⁶²

Vatandaşlar ödedikleri vergilerin etkin bir biçimde kamu hizmetine dönüştürülmesini arzu ederler, yani minimum on harcamasıyla maksimum kamusal hizmet sağlanmasını isterler ve bunu kendi üzerlerine düşen yüklerin azalması bakımından istemektedirler. Kamu gelirlerinin etkin kullanımı, sadece ekonomik nedenlerle değil, idari nedenlerle de gereklidir. Çünkü kamuda ortaya çıkan suiistimler, fonların etkinliği ile ilgi vatandaşların güvenlerini önemli ölçüde etkilemektedir.¹⁶³Yükümlüler, ödedikleri verginin savurganca kullanıldığına inanırlarsa, vergi nedeni ile duydukları subjektif yük daha da artar. Çok önemli olan bu psikolojik faktör, birçok yükümlüde devlete vergi ödemek yerine, şahsen verimli görüldü sahaya harcamanın daha verimli olacağı fikrini doğurmaktadır. Bu nedenle düşünülmeden ve mükelleflerin tepkileri hesaba katılmadan yapılacak kamu harcamalarından kaçınılmalıdır. Hatta kamu hizmetleri, fayda- maliyet analizleri yapıp, dışallık faktörleri de dikkate alınarak yapılmalıdır.¹⁶⁴

Vergi yönetiminden memnuniyetsizlik derecesi de mükelleflerin gönüllü uyumuna etki etmektedir. Mükellefler ödedikleri verginin karşılığında birtakım kamu hizmetlerinden yararlanırlarsa gönüllü uyum dereceleri ve dolayısıyla beyan edilen gelirleri daha da yükselecektir. Bir ülkede vergilemeye, vergi idaresi ve yargısına güven duyulmuyorsa, vergi kaybının önüne geçilmesi güçtür. Verginin toplanmasının yanı sıra, toplanan verginin nereye sarf edildiği de yükümlülerin davranışlarında etkili olmaktadır. Dolayısıyla, vergi sisteminin mümkün olduğunca şeffaf ve adil olması şarttır.¹⁶⁵

8. Yükümlünün Mesleği

Bilindiği gibi değişik mesleklere sahip olan kişiler üzerinde oluşan vergi yükleri farklılıklar gösterebilmektedir. Bazı meslek gruplarının daha fazla vergi yükü altında olmaları ya da mükelleflerin daha fazla vergi yükleri olduğunu düşünmeleri belirli

---

¹⁶² Çataloluk, a.g.m. , s.220- 221

¹⁶³ Çiçek, a.g.e. , s.64- 65

¹⁶⁴ Demir, a.g.e. , s.15

¹⁶⁵ Tuay- Güvenç, a.g.e. , s.27

meslek gruplarının vergiye karşı ortak bir tutum takınmasına neden olabilmektedir. Bu düşüncede olan kimi meslek grupları vergileri başkalarına yansıtarak bundan bir ölçüde kurtulabilirler veya buna daha çok çalışarak tepki verirlerken, bir başka vergi mükellefi meslek grupları da zahmetlice ve zor şartlarda elde ettikleri gelirlerinden vazgeçerek çalışmamayı tercih edebilirler. Burada gelir yaratma esnekliğine sahip meslekler, gelirin nasıl ve hangi şartlarda elde edildiği, gelir elde edilmesinde dikkate alınan indirimlerle, vergi karşısında olumlu ve olumsuz tavır geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.¹⁶⁶ Literatüre göre, gönüllü uyum oranları da “mesleklere” göre farklılık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, mükellefin bağlı olduğu meslek gurubunda kaçakçılık yaygınrsa, bu durum bireysel olarak bu mükellefin vergi verme azmini ve şevkini kırmaktadır. Aynı şekilde doğru beyanda bulunmama eğilimi, maaş ve ücret geliri ile negatif bir ilişki içindedir. Dolayısıyla, mükelleflerin maaşları ya da ücret gelirleri arttıkça, doğru beyanda bulunma eğilimleri azalmaktadır. Mesleklerle ilgili bir başka araştırmada ise, kendi işini kuranların daha fazla vergi kaçırdıkları ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, Torgler ve Schneider tarafından 2006 yılında yapılan çalışmada, bazı mesleklerin etik kodları daha yüksek olduğundan- doktorlar, avukatlar, muhasebeciler – gibi bu meslek dalları ile uğraşan mükelleflerin vergiye gönüllü uyumlarının daha yüksek olacağı öne sürülmüştür. Ancak Türk literatürü incelendiğinde mükellefin mesleği ile vergiye karşı olan davranışları arasındaki ilişkiye yeterince değinilmediği görülmektedir.¹⁶⁷

Son olarak, mükelleflerin seçtikleri meslekler dolayısıyla, daha fazla veya az vergi yükü altında kalmaları mümkündür. Vergilerin bazı meslekleri avantajlı duruma getirmesi, kişilerin bilgi ve yeteneklerine bağlı olarak çalışması gereken meslek dışındaki işlerde çalışmasına neden olarak, kaynakların etkin dağılımının bozulmasına sebep olur. Öte yandan, mesleklerin mükelleflere unvan gibi maddi olmayan bazı sosyal avantajlar kazandırması, gelire dolayısıyla vergiye verilen önemi azaltan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar. Belirli mesleklerin daha fazla vergi yükü altında bırakılmaları veya mükelleflerin bu şekilde hissetmeleri, meslek düzeyinde ortak birlikteliklere gitmelerine neden olabilir. Nitekim 1954’de Fransa’da ortaya çıkan

---

¹⁶⁶ Çataloluk, a.g.m. , s.221

¹⁶⁷ Tuay- Güvenç, a.g.e. , s.21- 22

Poujade hareketi örneği de perakendeci esnaf ve zanaatkârların topluca vergiye karşı gösterdikleri tepkilerin sonucu olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir.¹⁶⁸

9. Diğer Kişisel Özellikler

Yukarıda sayılan içsel faktörlerin dışında, mükelleflerin ırkı, yaşı, dini, cinsiyeti ve medeni durumu gibi faktörler de mükelleflerin vergiye karşı davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Kısaca bunları açıklamaya çalışalım;

• **Mükellefin ırkı:** Yükümlülerin mensup oldukları ırkların, vergiye karşı tepki ve tutumlardaki farklılıkları ile de açıklama yoluna gidilmektedir. Bu bakımdan, Anglo-Sakson Irkına mensup olan İngiltere, İsviçre gibi Kuzey Avrupa Ülkeleri, Cermen Irkına Mensup Almanya ve Latin ırkına mensup Fransa ve İspanya'dan daha şanslı kabul edilmektedir. Belki de yükümlü davranışlarına ilişkin çalışmaların İtalya, Fransa ve Almanya'da ele alınması bu sebeptendir. Ödenilen vergilerde eşitlik durumunda bile, Fransa'da, diğer ülkelere oranla subjektif vergi yükünün çok fazla olduğu yapılan bir sıralamada görülmektedir. Fakat günümüzde ırk faktörüne dolayısıyla ırksal kültüre dayanan açıklamalar, ırksal bozulmanın yaygınlaşması nedeniyle pek geçerli görülmemektedir.¹⁶⁹

Bu görüşlerden yola çıkarak, yükümlülerin vergilere karşı tutum ve davranışlarındaki farklılıkların açıklanmasında, ırksal yapıyı da içerecek boyutlarda, ülkesel kültürün kullanılmasının daha doğru bir yaklaşım olduğu düşüncesindeyiz. Son olarak, vergilere karşı, kamu hizmetlerinin mali kaynak gereksiniminin ırksal kültürlerinin bir sonucu olarak kavramış ülkelerin, daha anlayışlı olduğunu ve daha kolay uyum sağladığını savunabiliriz.¹⁷⁰

• **Mükellefin yaşı:** Son zamanlarda yapılan araştırmalarda, mükellefin yaşının vergilere karşı davranışlarının üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur. Özellikle genç yaştaki bireyler gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime ayırmak eğiliminde olmakta, 25-30 yaş grubunda henüz yüksek gelire sahip olmamaları ve aile kurup daha yüksek bir

---

¹⁶⁸ Demir, a.g.e, s.16

¹⁶⁹ Çiçek, a.g.e. , s.66

¹⁷⁰ Şenyüz, a.g.e. , s.46

hayat standardına kavuşmak isteği söz konusu olduğu için, vergiye karşı isteksizce davranabilmektedirler. İleri yaş düzeyinde bulunan bireyler ise, belirli bir hayat seviyesine ulaştıkları için, bunun devamı yönünde bir iradeye sahip olmaktadır. Genellikle bu yaş grubu isteklerine uzunca bir süredir kavuşmuş oldukları için, daha yüksek bir hayat standardı beklentisine sahip olmazlar. Bu grupta yer alan vergi mükellefleri, diğer yaştaki gruplara nazaran vergiye karşı sert bir tutum sergilemezler.¹⁷¹ Örneğin ABD’de yapılan bir araştırma 65 yaş üzerindeki kişilerde doğru beyanda bulunmama eğiliminin daha az olduğunu, buna karşılık gençlerin risk alma güdülerinin güçlü olması nedeniyle vergi kaçırmaya daha fazla eğilimli olduklarını ortaya koymaktadır. Amerika’da yapılan bir başka araştırmada ise, yaş ilerledikçe sosyal sermaye birikimi sağlandığından, kişinin topluma daha yüksek bir aidiyet duygusu hissedeceği buna bağlı olarak da daha az vergi kaçıracağı öne sürülmüştür. Başka bir bulgu ise yaşla birlikte artan bağlılığın yaratacağı sosyal yaptırımların daha ağır olacağı, dolayısıyla vergiye gönüllü uyumun artacağı yönündedir.¹⁷²

• **Mükellefin dini:** Kamu düzeninin oluşturulmasında büyük önemi olan dini kurallar- her alanda olduğu gibi- mali davranışlar üzerinde de etkilidir. Dini inançlarına bağlı olan bir mükellef, dini kurallara göre konulan vergilere itibar eder. Çünkü mensup olunan dinin bir ödevi gibi kabul edilen vergileri, mükellefler kolaylıkla kabullenip, uyum göstereceklerdir. Dini inançlarının gereği olmayan veya bunun tersi bir düşüncede olan bir mükellef ise, vergi verme konusunda istekli olmayacak veya en azından bunu kabul etmeye razı olmayacaktır, yani, vergiye karşı bir direnç içerisine girecektir.¹⁷³ Maliye ile yurttaşları dini konuda aydınlatan diyanet teşkilatının işbirliği sağlanarak, dini açıdan da vergi vermenin gerekli ve kutsal bir faaliyet olduğu düşüncesinin toplumda yaygınlaştırılması suretiyle, vergilere karşı girişilen olumsuz tavırlar engellenebilir.

• **Mükellefin cinsiyeti:** Bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalarda, kısmen de olsa erkek mükelleflerin kadınlara oranla daha çok vergi kaçırma yönünde davrandıkları belirlenmiştir. Bu sonuca göre, erkekler kadınlara göre düşük etik standartlara daha

---

¹⁷¹ Çataloluk, a.g.e. , s.221

¹⁷² Tuay- Güvenç, a.g.e. , s. 22- 23

¹⁷³ Aktaş, a.g.e. , s.65

yatkın olabilirler.¹⁷⁴ Örneğin ABD’de yapılan bir araştırma, erkeklerin kadınlara oranla, daha fazla vergi kaçırma eğilimi gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

• **Mükellefin medeni durumu:** Evlilik durumu, bireylerin yasal ve yasal olmayan alışkanlıklarını kendi sosyal ağlarını kısıtladığı ölçüde etkileyebilir. Özellikle evli kişiler bekârlarla kıyaslandığında daha yumuşak başlı olduğu varsayımından hareketle bekârlardan daha yüksek vergi etiğine sahip olabilecekleri ileri sürülmektedir.¹⁷⁵

B. DIŞSAL FAKTÖRLER

1. Vergi Yönetimi ve Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler

Vergi, satınalma gücünün devlete geçmesini içeren basit bir ödeme yöntemi olarak düşünülmemelidir. Mükellefler, vergi yasalarının gereklerini yerine getirirken, her aşamada vergi yönetimi ile karşı karşıya kalırlar. Dolayısıyla, mükellefler vergi yönetimi ile olan ilişkilerini en az ödedikleri vergi kadar önemserler. Vergi yönetiminin, yükümlü psikolojisi açısından göstereceği başarılı uygulamalar vergiye karşı olumsuz davranışları azaltır.

Vergi yönetimleri, mükellefleri tesbit ve beyannameleri kabul etmek, vergi tarh, tahakkuk ve tahsilâtlarını yapmak, işe başlama, işi bırakma, vergi incelemelerini yürütmek, vergilerle ilgili hesap tutma gibi bir takım görevleri oluşturan örgütlerdir. Bu örgütler, parlamentolarca kabul edilmiş yasaların öngördüğü vergileri toplarlar. Vergi sistemleri ise, bir ülkede belirli bir dönemde bireylerin ödemekle yükümlü oldukları vergilerin tümü olarak ifade edilir. Vergilerin taşıdığı bazı özellikler; vergi adaleti, vergi yasalarının basit olması, bu yasaların ve mevzuatın değiştirilme sıklığı, yükümlülerin aynı dönemde ödemek zorunda kaldıkları vergi sayısı ve vergi bürokrasisinin ağırlığı gibi önemli görülen bazı hususlar, yükümlü davranışlarını etkilemesi bakımından açıklanacaktır.

¹⁷⁴ Gökbunar, Ali Rıza- Gökbunar, Ramazan, Mükellef Davranışları, Vergi Etiği ve Vergi Uyumu, *Vergi Dünyası Dergisi*, Temmuz, 2007, sy.311, s.93

¹⁷⁵ Gökbunar- Gökbunar, a.g.m. , s.93

a. Vergi Adaleti

Vergileri ödeyip ödememe yönünde mükelleflerin tutum ve davranışlarına etki eden faktörlerden en önemlilerinden birisi, bireylerin adalet ve eşitlik hakkındaki zihinlerinde oluşan algılamının şekli olarak görülmektedir. Birinci bölümün II. B başlığında vergi adaleti konusu ele alındığından, bu kısımda kısaca ele alınacaktır. Mükellefler ödedikleri vergilerin adil olması gerektiğini düşünüp, gelirleriyle orantılı ve yükü ağır olmayan bir vergi isterler. Mükellef, kedisini ağır vergi yükü altında ezilmiş hissettiği, adaletsiz bir vergilemeye tabi tutulduğunu ve vergi yüklerinin mükelleflere eşit olmayan bir şekilde dağıtıldığına inandığı zaman vergilere karşı çeşitli olumsuz davranışlar gösterecektir.

Vergiler, bazen bir politika gereği, bazen uygulamadan kaynaklanan aksamalar nedeniyle, yüklerini mükellefler üzerine eşit bir biçimde dağıtamazlar. Yükümlülerin vergiye en az rahatsızlıkla katlanabilmeleri için, toplam vergilerin adil bir şekilde paylaştırıldığına- yani kendi paylarına düşen yükün adil ve makul olduğuna- inanmaları gerekir. Nitekim Türkiye’de ücretlilerin gelir vergisi içindeki payının hala % 65 dolaylarında bulunması, vergi adaleti için kötü bir gösterge oluşturmaktadır. Ödenen vergiler içinde milli gelirden yüksek pay alanların ödedikleri verginin az, düşük pay alanlarının çok olması ise, vergilemede dikey adaletin sağlanamadığını vurgular. Şüphesiz, bu koşullarda, bir vergi sisteminin adil olduğu konusunda hizmet erbabını ikna etmek mümkün olmaz.¹⁷⁶

b. Vergi Yasalarının Basit Olması Ve Vergi Afları

Mükelleflerin yasalara uygun davranabilmesi, yasaların anlaşılabilir ve uygulanabilir olmasıyla yakından ilişkilidir. Mükellefler tam olarak anlayamadıkları yâda kolaylıkla uyamadıkları yasalar nedeniyle bilerek yâda farkında olmadan vergi kaybına neden olabilmekte veya yasalar karşısında suçlu durumuna düşebilmektedir.¹⁷⁷ Dolayısıyla, yasaların basitliği ve mükellefler tarafından anlaşılabilir olması, vergi kaçakçılığını azaltan bir faktördür. Çünkü mükellefler, yükümlülüklerinin önemini ve

---

¹⁷⁶ Şenyüz, a.g.e. , s.61

¹⁷⁷ Çiçek, a.g.e. , s.68

genişliğini anladıkları nispete kamu makamlarının ve benzerlerinin taleplerine dikkat etmektedirler. Bu yüzden vergi tekniği ülkenin kültürel seviyesine uygun olmalıdır. Düşük kültür seviyesine sahip, vergi mükelleflerinin çok ve kişi başına vergi borcunun düşük olduğu ülkelerde, götürü vergileme tekniği daha iyi sonuçlar doğurmaktadır. Mükellefler, vergi matrahının mümkün olduğu kadar kendilerini sıkmayan ve akla yatkın tekniklerle belirlenmesini istemektedirler.¹⁷⁸

Ayrıca, kanunların karmaşıklığı denetmenler ve yargı organları için de sıkıntı yaratır. Bu nedenle, bilgisiz ve yetersiz denetmenlerin düşük beyanı ortaya çıkarmaları ve cezalandırmaları da zorlaşacaktır. Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" kitabının son cildinde açıklanan vergileme ile ilgili prensiplerden bir tanesi vergide kesinlik ilkesidir ve bu ilkeye göre mükellef ödeyeceği verginin miktarını, zamanını ve ödeme şeklini önceden bilmelidir. Fallan tarafından yapılan bir araştırmada, insanların vergi ile ilgili sahip oldukları bilgilerin vergi verme davranışı üzerinde önemli bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak, ülkede uygulanan vergi mevzuatı, ülkenin ekonomik, sosyal, mali ihtiyaçlarına cevap veremiyorsa, sade, kolay anlaşılır bir yapıya sahip değilse, sürekli değiştirilme ihtiyacı gösteriyorsa ve istikrarlı bir yapı arz etmiyorsa vergi kaçağı artar. Dolayısıyla vergilendirmede basitlik ilkesinin çok büyük önemi vardır. Mükelleflerin yasalara uygun davranabilmesi yasaların anlaşılabilir, uygulanabilir ve sade olmasıyla yakından ilişki içindedir. Sürekli değişen ve karmaşık bir yapıya sahip olan yasalar, mükelleflerin kimi zaman bu karışıklıktan kaynaklı istemeden de olsa vergilerini ödeyememelerine neden olabilmektedir.¹⁷⁹

Vergi afları ise, yüz yıllardan beri uygulanan, devlet olma geleneğinin sonucu olan vergi toplama faaliyetlerinde yaşanan aksaklıklara bir çözüm olarak ortaya konan sürekli bir kurumdur. Vergi afları, ülkemizde ve birçok ülkede uygulanmış ve halen uygulanmaktadır. Genellikle devletlerin gelir elde etmek için başvurdukları vergi afları zamanla siyasi ve ekonomik kaygılarla hükümetlerin çok sık başvurduğu bir kurum

---

¹⁷⁸ Gerçek, Adnan, *Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı İle İlgili Mükelleflerin Davranışları ve Tedbirlerin Etkinliği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996, s.59

¹⁷⁹ Tuay- Güvenç, a.g.e. , s.29- 30

haline gelmiştir. Vergi aflarının sık sık yapılması mükellef tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Mükellefler sürekli olarak vergi affı beklentisi içinde vergi kaçırma davranışını hoş görme eğilimi içine girmişlerdir.

Vergi affı konusunda, vergi mükelleflerinin vergi affını nasıl algıladıkları çok önemlidir. Şayet dürüst vergi mükellefleri, vergi aflarını vergi kaçırıcılara verilmiş bir ödül olarak algılayarlarsa, kendilerinin istismar edildiklerini düşüneceklerdir. Açıkçası, vergi afları vergisini zamanında ödemeyen ve hatta vergi suçu işleyenlere bir avantaj olarak sunulmaktadır. Bu nedenle, sık sık çıkarılan vergi afları, mükellefleri vergilerini zamanında ödemeleri konusunda isteksiz davranmaya yöneltmekte hatta vergi ödememe yönünde cesaretlendirmektedir. Dürüst vergi mükellefleri, vergi affını adil olmayan bir uygulama olarak düşündükleri için vergi affı sonrası vergiye olan uyumu azalmaktadır. Bu nedenle bu kadar sık aralıklarla vergi aflarının çıkarılması, vergisel ödevlerini zamanında yerine getirmiş olan mükellefleri rahatsız etmekte, dolayısıyla vergi sistemine, vergi idaresine, vergilendirmedeki adalete, kısacası devlete olan güvenini azaltmaktadır. Özellikle af yasalarının sık sık çıkarıldığı ülkelerde yükümlüler yeni af yasaları çıkmasını beklediklerinden cezaların caydırıcılık yönü ortadan kalkmaktadır.¹⁸⁰

Vergi aflarının çıkartılması hukuki, siyasi, ekonomik, idari ve teknik ve psikolojik nedenlere dayanır:

Hukuki nedenler; Hukuki olarak vergi affı, devletin kendi yetkisini kullanarak aldığı karar sonucunda alacak hakkından vazgeçmesi ve kamu alacağının ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle devlet vergi affıyla ceza verme hakkından ve bu affın gerçekleşmemesi halinde elde edeceği gelirden vazgeçmektedir.¹⁸¹

Siyasi nedenler; Hükümetlerin yaşadıkları siyasi ve ekonomik krizleri atlatmak ve piyasayı canlandırmak için vergi aflarını kullanmalarıdır. Genellikle az gelişmiş ülkelerde vergi afları, askeri darbeler, devrimler, karşı devrimlerden sonra mali alanda eski yönetimi tasfiye etmek için kullanılır.

---

¹⁸⁰ Biçer, a.g.e. , s.62

¹⁸¹ Çetin, Güneş, Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2007 C:14, sy.2, s.172- 173

Ekonomik nedenler ise; Devletin artan kamusal gereksinimlerin gerektirdiği maliyetlere gönüllü katılımların yetersiz kalması nedeniyle artan gelir gereksinimini karşılamaktır. Ülke içinde yaşanan ekonomik krizden dolayı işletmelerin mali gücü zayıflamış ve vergi borçlarını ödeyemez hale gelmesi vergi affının gerekliliği için neden oluşturmuştur. Hükümetler zaman zaman piyasayı canlandırmak için af düzenlemelerine gitmiştir. Ekonomi üzerinde zararlı etkileri olan kara paranın ulusal ekonomide işlem görmesi için vergi affı uygulamaları kullanılır. Vergi aflarıyla beyan edilen gizli varlıklar çok düşük oranda vergilendirildiğinden, cezaların ortadan kaldırılması sonucu gizli varlıklar karanlıktan çıkar.¹⁸²

İdari ve teknik nedenler; Vergi yargı ve idaresinin çok büyük bir iş hacmi altında olması nedeniyle kamu alacaklarının takip ve tahsili ihtilafı kamu alacaklarının vergi yargısından geçerek çok uzun süreler kapsar hale gelmesi teknik nedenlerdendir. Vergi sistemindeki mevcut karışıklıkları gidermek amacıyla, vergi sistemindeki aksayan yapıyı düzeltmek ve köklü bir değişiklik yapabilmek için vergi affıyla geçmiş dönemlerin tasfiyesi gerekli olabilir. Bu da idari ve teknik nedenlere zemin oluşturur.¹⁸³

Psikolojik nedenler: Vergi aflarına başvurulmasının psikolojik nedeni ise mükellefler üzerinde psikolojik etkiler yaratarak ekonomik, mali, teknik ve politik hedeflere ulaşmaktır. Vergi aflarından yararlanan mükellefler af sonrası daha sıkı izleneceklerini düşünerek yükümlülüklerini daha titiz bir şekilde yerine getirirler. Vergi affı ile amaçlanan, mükellef ve idare arasında karşılıklı güven sağlamak ve mükelleflerin yükümlülük altına girme istekliliğini sağlamaktır.¹⁸⁴

c. Vergi Yasalarının Değiştirilme Sıklığı

Vergi mevzuatında ülkenin değişen sosyo- ekonomik koşullarına uygun olarak ve dış ülkelerdeki mali mevzuatla uyum sağlamak amacıyla değişiklikler yapılması doğaldır. Fakat mevcut yasalar uygulanamadığından ve vergi toplanamadığından dolayı, sık sık değişiklikler yapılması mükelleflerin vergi sistemine olan güvenini sarsar ve

¹⁸² Çetin, a.g.m. , s.173

¹⁸³ Bulut, Mustafa- Çalışkan, Mefkûre Seda- Bulut, Ayça, Vergi Afları ve Vergiye Gönüllü Uyum, *Vergi Dünyası Dergisi*, Kasım, 2008, sy.327, s.30

¹⁸⁴ Bulut- Çalışkan- Bulut, a.g.m. , s.30

sistemin yerleşmesini güçleştirir. Vergi yükü değişmediği halde, yapılan vergi değişiklikleri, mükelleflerin körelmiş duygularını harekete geçirmektedir. Mükelleflerin yeni vergiye henüz alışamadığı ve idarenin denetimine zaman bulamadığı dönemlerde özellikle vergi kaçakçılığı eğilimi artmaktadır.

Vergi kanunlarında yapılan sık sık değişiklikler, her seferinde, yeni hükümlerin öğrenilmesini ve yeni mevzuata alışılmasını gerektirmektedir. Ama bütün bular, aslında karmaşık olan vergi tekniğini daha da karmaşık hale getirmekte ve mükelleflerin vergi mevzuatına uyum maliyetlerini artırmaktadır. Buna karşılık vergi hukukunun daimiliği, vergi psikolojisi açısından da gayet uygundur, çünkü belirli bir vergi türü veya tekniğiyle ne kadar uzun zaman yaşanılırsa, buna o kadar çok alışılır. Bu nedenle, vergileme ilkelerinden olan birisi olan “istikrar ilkesi”ne uyulması ve vergi mevzuatının sık sık değiştirilmesi şiddetli eleştiriler almıştır. Kuşkusuz, bütün bu açıklamalar, eski vergiler her zaman iyidir ve değiştirilmemelidir anlamına gelmez. Ülkelerin ekonomik ve siyasal yapılarının ayrılmaz bir parçası olan vergi sisteminde, bu yapıda oluşacak değişikliklere uyum sağlamak amacıyla zaman zaman yeni düzenlemelere gidilmelidir. Fakat her şeye rağmen bu düzenlemeler, gelişigüzel, olur olmaz sebeplerle ve çok kısa aralıklarla değil, bir takım araştırmalar ışığında, plan ve programlara uygun olarak yapılmalıdır.¹⁸⁵

d. Vergilerin Sayısal Miktarı

Vergilerin sınırlandırılması konusunda ilk sistemli yaklaşım, Fizyokratların öncüsü olan F. Quesnay’dan gelmiş ve temel iktisadi görüşlerine uygun olarak, vergilerin tarım sektöründen alınacak tek vergi sistemi fikrini ortaya atmıştır. Yine XX. yüzyılda Kaldor’un Hindistan için hazırladığı raporda benzer vergi sistemini ileri sürmüştür. Çok vergili sistemlerin neden olacağı karmaşıklığa ve şaşırtmaya engel olmak nedeniyle tek vergi görüşü ilk başta çok cazip gelmiş, fakat yeterli kamusal fonları sağlayamaması, sağlasa bile oranının çok yüksek düzeyde tutulmasının

---

¹⁸⁵ Gerçek- Yüce, a.g.e. , s.16- 17

gerektirmesi ve ödeme gücünün tek bir göstergeye dayandırılmasından kaynaklanan oluşabilecek adaletsizlikler açısından bu fikir ağır eleştiriler almıştır.¹⁸⁶

Ödedikleri vergi sayısının çokluğu nedeniyle gereksiz kırtasiyeciliğe ve zaman kaybına sebep olduğu için, esasında çok ağır vergi yüküne neden olmasa bile, mükellefler, vergiye psikolojik nedenler yönüyle de sıcak bakmayabilmektedirler. Dahası, mevcut vergilerin sayısının çok olması, gelişmekte olan ülkeler için, vergi kaçakçılığını arttıran bir faktör olarak görülmektedir. Sebep olarak, farklı ve çok sayıda vergilerin hem vergi sistemini karmaşık hale getirerek, hem de devletin aktif bir maliye politikası izlemesini güçleştirerek kaçakçılığın artmasının nedeni olarak gösterilmektedir.¹⁸⁷

e. Vergi Bürokrasisinin Ağırlığı (Kırtasiyecilik)

Verginin tarh ve tahsili arasındaki aşamada mükellefler artan oranda ve bıktırıcı tarzda bir kırtasiyeciliğe maruz kalırsa, vergi hakkındaki “hem vergi ver, hem de eziyet gör” subjektif görüşüne haklı olarak kapılmaktadır. Bu da onun vergiden kaçınmasına yol açmaktadır.¹⁸⁸ Genelde formaliteleri en aza indirecek vergi yöntemleri tercih edilmelidir. Teknolojinin gelişmesi, vergi dairelerine gitmeden, neredeyse tüm işlemlerin yapılabilmesine olanak sağlamış ve vergi dairelerinin otomasyona geçişi ile birlikte bu tür kırtasiyecikler ve zaman kayıpları minimuma indirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de kamudaki e-dönüşüm çerçevesinde Maliye Bakanlığı da, e-maliye ve e-beyanname uygulamasını başlatmasını kırtasiyeciliği azaltma anlamında bir adım olarak algılayabiliriz.¹⁸⁹

Ayrıca vergi mükellefi, vergi idaresi ile her zaman yüz yüze bulunduğu için vergi idaresinin kendisine takınmış olduğu tavır ve davranışa da büyük önem verir. Mükellefin kendisinin adam yerine konulmadığı bir kuruma, yani kendisinin muhatap dahi kabul edilmeyerek fikri alınmadan kendisine yeni vergilere gidilmesi, vergiden kaçınmasına ve vergiyi vermeme tutumuna sevk edecektir. Vergi mükellefleri vergi

---

¹⁸⁶ Şenyüz, a.g.e. , s. 69

¹⁸⁷ Çiçek, a.g.e. , s.70

¹⁸⁸ Çataloluk, a.g.m. , s.225

¹⁸⁹ Şenyüz, a.g.e. , s.71

idaresine en az ödedikleri vergi oranı kadar önem vermektedirler. Ayrıca vergi anlayışına ters bir vergi uygulaması ve vergi uygulaması esnasında, vergi memurları tarafından saygısızca bir muameleye maruz kalan vergi mükellefi, vergiye karşı olumsuz bir tavır takınacaktır. Vergi idaresinin bunun bilincinde olarak mükelleflere karşı daha iyi davranmaları icap etmektedir. Bu durum mükelleflerin vergiye karşı daha az direnç göstermelerini sağlayacaktır. Mükellef için, vergi yönetimi ve tekniği birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil etmektedir. Çünkü her ne kadar iyi bir vergi tekniği olmuş olsa da, bunu uygulayabilecek bir vergi idaresinden yoksun olmak istenen sonucu getirmeyecektir ve bunun tersi de geçerlidir. Yani ne kadar iyi eğitilmiş olursa olsun vergi idaresi, iyi hazırlanmamış bir mevzuatı ve tekniği uygulamakta başarılı olamayacaktır. Bu durum vergi mükelleflerinde yine vergiye karşı direnç gösterilmesine yol açacaktır.¹⁹⁰

Mükellefi de dikkate alan bir vergi idari etkinliğinin sağlanması gerekli olmaktadır. Bunun için; güven verici bir uygulama, işleri hızlı sonuca bağlama, işlerde tarafsızlığa özen gösterme, düşük maliyetle vergi toplama konularında, vergi idaresinin yeni yöntemleri de kullanarak faaliyetlerini geliştirmesi gerekir. Bu sayede mükelleflerin idarenin tarafsız ve etkin çalıştığına olan görüşleri kuvvetlenecek ve vergi idaresinden gelen taleplere daha da dikkatli ve olumlu bakmalarını sağlayacaktır.¹⁹¹

Vergi idaresinin işlevine uygun bir biçimde teşkilatlanırken, personelin bilgi ve çalışma şartları önemli bir sorun olarak öne çıkabilmektedir. Vergi mevzuatını uygulayacak idari personelin nitelik ve niceliksel vasıflarının yanı sıra, elde ettiği geliri ve çalışma şartları da etkin bir vergi idaresi için önemli olmaktadır. Yeterli tatmini kendi çalıştığı kurum ve ortamda bulamayan insanların, vergi mükellefine karşı iyi davranması beklenemez. Kendisinin inanmadığı ve uygulamasında yaşayarak öğrendiği bir konuyu başarı ile takip ederek uygulamasını beklemek fazla iyimserlik olur. Toplanmasına aracılık ettiği vergi gelirlerinin heba edildiğini ve devletin bazı kesimlere bunları haksızca aktararak koruduğu hissine kapılan bir vergi memurunun verimli çalışması gerçekte bağdaşmaz. Onun bu kanaati vergi mükelleflerine yönelik olumsuz davranış geliştirmesine yol açar.

---

¹⁹⁰ Çataloluk, a.g.m. , s.222- 223

¹⁹¹ Şenyüz, a.g.e. , s.49

2. Ekonomik Konjonktürden Kaynaklanan Faktörler

Vergiler hiçbir karşılık gözetmeksizin yerine getirilmesi gereken zorunlu ödemeler olduğundan, bireylerin tüketiminin ve bireysel kullanım özgürlüğünün kısılmasına neden olmaktadır. Bir ülkenin vergi sistemi o ülkenin ekonomik yaşamından soyutlanamayacağı için milli gelir düzeyi, enflasyonun seviyesi ve ekonomideki adil dağıtım mekanizmalarının işleyişi gibi faktörler mükelleflerin vergiye karşı yaklaşımını etkilemektedir. Bu konular şöyle incelenebilir;

Milli gelir düzeyi, Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin temel göstergesi olarak kişi başına düşen milli gelir ile bu ülkelerdeki vergi yükü karşılaştırmalarının yapılması ile kişilerin katlandıkları fedakârlık hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.¹⁹²

2006 yılı itibariyle Türkiye’de kişi başına düşen milli gelir 5577 dolar iken (<http://nkg.tuik.gov.tr/>), OECD ülkelerinde ortalama 25000 dolar düzeyindedir. Buna karşılık 2005 yılı için OECD vergilerine göre Türkiye’de vergi yükü %32,3 iken OECD ortalaması %36,2’dir.¹⁹³ Bu duruma göre sadece vergi yükü dikkate alınırsa Türkiye’de vergi yükü düşük görünmektedir. Fakat kişi başına düşen milli gelir da nazara alarak yapılacak kıyaslamada Türkiye’deki vergi yükünün nisbi olarak daha ağır olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Türkiye’de vergisini ödeyen bir bireyin tüketim ve tasarruf için elinde ortalama olarak yaklaşık 2300 doları kalırken, OECD ülkelerinde ortalama 8000 dolar vergi veren mükellefin tüketim ve tasarruf için 17000 doları kalmaktadır. (TOBB, 1996:22) Dolayısıyla kişi başına milli geliri düşük olan kişiler, gelişmiş ülkelere oranla daha fazla yüke ve fedakarlığa katlanmaktadırlar.

Yüksek enflasyon, Ekonomik kurumları tam olarak oturmamış, yüksek enflasyona sahip gelişmekte olan ülkelerde mükelleflerin vergiye karşı dirençleri yüksek düzeydedir. Enflasyon nedeniyle vergi sisteminin sayısal büyüklüklerini etkilemek suretiyle başta spesifik tarifeler, istisna, muafiyet ve indirim tutarlarıyla ile gelir vergisindeki tarife dilimleri reel olarak aşınmaktadır. Bu nedenle, spesifik tarifelere göre alınan vergilerde devlet gelir kaybına uğrarken, istisna, muafiyet ve

---

¹⁹² Gerçek- Yüce, a.g.e. , s.33

¹⁹³ Revenue Statistics 1965- 2006 – 2007 Edition, 17ekim, 2007

http://www.oecd.org/document/58/0,3343,en_2649_34533_39498298_1_1_1_1.00.html

indirim tutarlarının enflasyon karşısında sabit kalması nedeniyle, nominal gelirlerdeki artışların artan oranlı tarife yapısıyla daha yüksek oranlarda vergilendirilmesi sebebiyle mükelleflerin reel vergi yükleri enflasyondan dolayı artmaktadır.¹⁹⁴

Ayrıca enflasyon, işletmelerde maliyetlerin gerçek maliyetlerden az gözükmeye, dönem karlarının şişirilmesine, vergi, kar payı ve ücretlerin artmasına neden olmakta ve işletme sermayesini erozyona uğratmaktadır. Böylece, yüksek enflasyon ortamında birçok kişi işletmesini büyük için değil, faaliyetini sürdürebilmek için vergi kaçırmaya yeltenmektedir. Mükellefler reel olarak elde etmedikleri kazancın vergisini ödemeye yanaşmazlar. Yüksek enflasyon ortamında dürüst bir şekilde vergilerini ödeyen mükellefler, birkaç yıl sonra sermayesi de yok olarak işletmesini kapatmak zorunda kalacaktır. Diğer taraftan, enflasyon vergi sistemini çarpıtarak, vergi mekanizmalarının tarih içindeki ortaya çıkış esprisinin dışına çıkmasına ve vergi yapısının da bozulmasına yol açmaktadır. Bu durum, mükelleflerin vergi sistemine bakışı ve güveninin zedelenmesine neden olmaktadır.¹⁹⁵

Kamu harcamaları, Kişiler kullanılabilir gelirlerindeki azalmalar nedeniyle, vergilere karşı bir rahatsızlık duyarlar ve devlete aktarmak zorunda oldukları kısmı da aktarmamanın veya daha az aktarmanın yollarını ararlar. Milli gelirin gerek sektörler açısından gerekse kişiler arasında dağılması, bazı kesimlere yarar sağlarken, kimi kesimler üzerine de bir yük yüklemektedir. Bu gibi durumlar, mükelleflerin vergiye olan dirençlerinin artmasına neden olur.¹⁹⁶

Mükelleflerin büyük uğraşla kazandıkları paralardan, vergi olarak devlete aktardıkları kısmın, devlet tarafından etkin bir şekilde kullanılmadığını, belirli kesim ve gruplara avantaj sağladığını, toplanan vergilerin ağırlıklı olarak toplumda bazı kesimlere yıkıldığını, buna mukabil kendilerinin de kamu harcamalarından yeterince yararlanmadığını düşünmeleri vergi kaçırma eğilimini arttırmaktadır. Vergi kaçakçılığı girişimi, kişinin ödediği vergiler ile kamunun sunduğu olduğu mal ve hizmetlerden aldığı paya (net vergi yükü) göre değişmektedir. Mükellef almış olduğu kamu hizmetlerine göre ödemiş olduğu vergilerin fazla olduğuna kendini inandırırorsa, vergi

---

¹⁹⁴ Demir, a.g.e. , s.30

¹⁹⁵ Gerçek, a.g.e. , s.76

¹⁹⁶ Çiçek, a.g.e. , s.74

kaçırarak sağlayacağı gelirin marjinal faydası artar. Bu da vergi kaçakçılığı eğilimini arttırıcı bir etkiye neden olmaktadır. Fakat muafiyet, istisna ve vergi indirimi gibi vergisel avantajlar bu eğilimi azaltıcı rol oynamaktadır.¹⁹⁷

3. Siyasal Yapıdan Kaynaklanan Faktörler

Vergiye karşı davranışları belirleyen çevresel faktörlerden üçüncüsü siyasal yapıdır. Demokratik ve otoriter yönetimlerde mükelleflerin alınan kararlara tepkileri farklı olabilmektedir. Otoriter yönetimlerde halkın vergilendirme yetkisine tepkileri, yönetimlerin vergilendirme yetkilerinin sınırlanmasıyla sonuçlanmış ve devamında da demokratik yönetimlere zemin hazırlamıştır.

Demokratik yönetimlerde ise halkın vergi politikalarını etkileyebileceği en önemli aracı seçimlerdir. Seçimlerle mükellefler, programlarını kendilerine uygun buldukları partilere ve adaylara, oylarını vermeyi tercih ediyorlar. Böylece, seçimler sonucunda çoğunluğu elde eden partinin ya da adayların görüşlerinin toplum tarafından kabul gördüğü varsayılır. Demokratik yönetimlerde halkın yönetime katılımı vergiye gönüllü katılımı kolaylaştırmaktadır. Bu özellik, psikolojik vergi sınırının, otoriter devlete oranla çok ileride oluşmasını sağlamaktadır.¹⁹⁸

Normal koşullarda alınan vergilerin arttırılması mükellefler tarafından bir yük olarak görüleceğinden tepkilere neden olurken, siyasal ve sosyal nitelikteki bazı durumlarda beklenen tepkiler olmamaktadır. Çünkü bu gibi olağanüstü durumlarda psikolojik vergi sınırı eşiği yükselmektedir. Peacock- Wiseman modeli (Sıçrama Tezi) olarak adlandırılan bu modele göre; olağanüstü şartlardan dolayı devlet bir yandan yeni görevler üstlenir ve yeni harcamalar yaparken, diğer taraftan mükellefler de normal şartlardaki tepkilerini azaltırlar. Ancak olağanüstü koşullar sona erince birden bire sıçrama yapan harcamalar aynı hızda düşmez ve konulmuş olan vergilerin büyük bir kısmı alınmaya devam eder.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Gerçek- Yüce, a.g.e. , s.35- 36

¹⁹⁸ Şenyüz, a.g.e. , s.81- 82

¹⁹⁹ Çiçek, a.g.e. , s.75

II. MÜKELLEFLERİN VERGİLEME KARŞISINDAKİ DAVRANIŞLARI

Teoride vergilerin mükellefler üzerinde yapmış olduğu etkiler ödeme (gelir) ve beyan (ikame) etkileri olmak üzere iki biçimde ele alınmaktadır. Gelir etkisi, ödenmiş olan verginin sadece mükellefin satın alma gücünde meydana getirdiği azalmayı ifade eder. İkame etkisi ise, mükellefin ödemiş olduğu vergi nedeniyle tercihlerinde bir değişme oluşması durumunda var olmaktadır.

Mükellefler vergilemenin bu gelir ve ikame etkileri nedeniyle, vergilerin zora dayanması ve karşılıksız olarak tahsil edildiği dolayısıyla, bu vergilere karşı sürekli olarak, subjektif vergi yüklerini azaltmak amacıyla gizli ve açık bir biçimde davranış içerisine girmektedirler. Şimdi bu davranış biçimlerini sırasıyla ele alıp incelemeye çalışacağız.

A. KOLLEKTİF KARAR ALMA MEKANİZMASINI YÖNLENDİRME

Vergilere karşı kollektif karar alma mekanizmasını yönlendirme iki biçimde gerçekleştirilebilir. Bunlar oy kayması ve baskı gruplarını harekete geçirme şeklindedir.

1. Oy Kayması

Oy kayması, seçmenlerin büyük bir kısmının ani bir davranış değişikliği göstererek, hem seçimlere katılım oranında bir sıçrama, hem de siyasi parti tercihlerini azımsanmayacak ölçüde değiştirmesidir. Bu gibi durumlarda, bir önceki seçimle kıyaslandığında seçime katılan partilerin oy dağılımında büyük bir değişiklik ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 1950 seçimlerinde Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi oy kaymasına bir örnek teşkil etmektedir. Yine, 2002 yılında yapılan erken genel seçimlerdeki oyların dağılımı bir önceki seçime göre oy değişimi oy kaymasına örnek olarak gösterilebilir.²⁰⁰

Mükelleflerin aleyhine çıkmış olan yasaların istedikleri yönde değişmesini sağlamak amacıyla sergilenen mükellef davranışlarından olan oy kayması, verilen oyların bir sonraki seçimlerde beklenmedik ve ani yön değiştirmesi şeklinde ortaya

---

²⁰⁰ Çiçek, a.g.e. , s.77

çıkmaktadır. Mükellefler bu anlamda vergi yasalarını takip ederek, yüklerini azaltmak için değişik siyasi tercihlere gidebilmektedirler.²⁰¹

2. Baskı Gruplarını Yönlendirme

Mükellefler verecekleri oylarla gösterecekleri tepkilerden başka, baskı grupları aracılığıyla da yasarlı etkileyerek vergiden kurtulmanın yollarını ararlar. En geniş anlamda düşünüldüğünde, her zaman ve her yerde yasaları az veya çok başarıyla etkilemeye çalışan grupların olduğu söylenebilir. Bu grupların vergi alanındaki yasaları etkileme çabaları, çok güçlü olarak kendini hissettirmiştir.²⁰²

Bir toplumda baskı grupları çok çeşitli olup, günümüz toplumsal yaşamında işveren kuruluşları, işçi kuruluşları, sendikalar, dernekler, esnaf odaları, çiftçi birlikleri şeklinde örgütlenmektedirler. Ayrıca, kilise ve tarikatlar, askeri ya da bürokratik kurumlar, etnik gruplar, kültürel, siyasal ya da ekonomik elitler ve aşiret ya da akraba toplulukları da birer baskı grubu olarak görülebilmektedir.²⁰³

Ağır vergi yükü altında kaldıkları halde, sesini duyuramayan ya da güçlü baskı gruplarının varlığı sebebiyle dikkatleri üzerine çekemeyen baskı gruplarının sosyal patlamalara neden olabilecek davranışlara girmeleri kaçınılmaz olur. Dolayısıyla bir karar alınmadan önce baskı gruplarının eğilimleri göz önünde bulundurulmalıdır. Mükellefler, baskı grupları sayesinde ilettikleri isteklerinde her zaman haksız değillerdir. Objektif adalet ölçüleri içinde kalmak şartıyla, mükellefler, vergileri ağır bulabilirler. Bu durumda karar organları, vergi yasalarının psikolojik bakımdan mükellefleri daha çok rahatsız eden yönlerinin düzeltilmesi yoluna giderler.²⁰⁴

---

²⁰¹ Berksoy, Turgay- Demir, İbrahim, Politik Vergi Çevirimleri: Türkiye’de Vergi Yüğü Üzerinde Politik Etkiler, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s.516

²⁰² Şenyüz, a.g.e. , s.89

²⁰³ Çiçek, a.g.e, s.78

²⁰⁴ Demir, a.g.e. , s.36

B. VERGİDEN KAÇINMA

Vergiden kaçınma, yasaları çiğnemediği vergiyi doğuran olaya neden olunmaması suretiyle vergi yükünün dışında kalma çabalarını ifade etmektedir. Vergi kanunları; vergi borcunun doğumunu kural olarak vergiyi doğuran olaya bağladıklarından, mükelleflerin bu olaylara neden olmamaları ya da kendileri için hukuki bir durumun gerçekleşmesine yol açmamaları halinde, kendileri için bir vergi borcu ortaya çıkmayacaktır. Mükelleflerin, vergi kapsamı dışındaki kaynaklardan kazanç veya irat elde etmeye çalışması veya vergi dışı servet unsurlarını edinmeye çaba göstermesi vergiden kaçınmaya yol açar.²⁰⁵ Bu nedenle, vergiye tabi mal ve hizmetleri satın almamak, vergi konusuna girmeyen kaynaklardan gelir sağlamak vb. yollarla kişiler vergiden kaçınılabilmektedirler.²⁰⁶ Hatta vergisiz veya düşük vergili sektör veya bölgelere yönelmek yatırımcılar için vergiden kaçınmanın başka bir şeklini oluşturmaktadır. Vergiden kaçınmaya yol açan durumların bir kısmı vergisel teşviklerle ilgilidir. Kanun koyucu belli kesimlerin gelişmesini sağlama ve koruma amacıyla vergi kanunlarında çeşitli muafiyet, istisna ve indirimlere yer vermiştir. Bu duruma örnek olarak, ucuzluğu ve çevre dostu olması nedeniyle araçlarda kullanımı tüm dünyada teşvik edilen Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG), 13 Mart 1995 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmış olan 5307 sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları Piyasası Kanunu²⁰⁷ ile resmen Türkiye’de de araçlarda kullanılmaya başlamış ve avantajları tüketiciler tarafından fark edildikçe kullanımı yaygınlaşmıştır. Temiz havaya ulaşmak için İtalya, Fransa, İngiltere, Japonya ve ABD’de vergi muafiyeti getirilen, kullanan tüketiciye devlet tarafından vergi iadesi yapılan, otomobil firmaları tarafından üretilen her model araç için, bir serinin LPG’li üretiminin zorunlu kılındığı dünya uygulamaları karşısında²⁰⁸, Türkiye’de ise LPG fiyatlarının benzin fiyatlarından yaklaşık % 52’ye²⁰⁹

²⁰⁵ Kıldış, Yusuf, Türk Vergi Sisteminde Vergiden Kaçınma, *Vergi Dünyası Dergisi*, Mayıs, 2007, sy.309, s.123

²⁰⁶ Armağan, Ramazan, Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2007, C.12, sy.3, s.245

²⁰⁷ Camadan, Ercüment LPG Piyasasında Özel Tüketim Vergisi: AB Ülkeleri ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılması, *Vergi Dünyası Dergisi*, Mayıs, 2009, sy.333, s.177

²⁰⁸ Şeker, Mehmet, LPG’li araç verginizi şerh düşerek yatırım, www.yenisafak.com, 11 Ocak, 2001

²⁰⁹ 17 Temmuz 2009 tarihi itibarıyla 97 oktan kurşunsuz benzinin litre satış fiyatı 3.16 TL, LPG’nin litre satış fiyatı 1.64 TL’dir. <http://benzin.doviz.com/>

yakın düşüklükte olması araç sahiplerinin araçlarını bu yakıta çevirmelerine yol açmaktadır. Bu uygulama ile mükelleflerin vergiden kaçınması, yukarıda da belirtildiği üzere, kanunlara aykırı değildir. Fakat hazineye girecek vergi gelirinde de bir azalmaya yol açmaktadır. Ancak bunun çevresel faktörleri dikkate alındığında önemi fazladır.

Vergiden kaçınma uygulamada birçok şekilde gerçekleşebilmektedir. Ancak, genel olarak bunları iki grup altında toplamak mümkündür. Buna göre, mükellefin vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından vergi konusu ile ilişki kurmaması birinci gruptaki vergiden kaçınma faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. İkinci gruptaki vergiden kaçınma ise, mükelleflerin vergi kanunlarının boşluklarından yararlanması ve bu şekilde vergi yüklerini hafifletmesi olarak değerlendirilmektedir. Burada vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından vergi konusu ile ilişki kurulmakta, ancak bu ilişki vergi kanunlarındaki boşluklar sayesinde yasaya uygun olarak gizlenebilmektedir.²¹⁰

Mükellefler, çeşitli vergi uygulamalarının kendisine olabilecek etkilerini asgariye indirebilmek amacıyla profesyonel danışmanlardan, uzmanlardan, vergi planlayıcıları ve muhasebecilerden yararlanabilir. Özellikle, yüksek marjinal vergi oranlarının geçerli olduğu vergi uygulamaları vergiden kaçınmayı özendirir. Bu durum, sahip olunan kıt kaynakların kullanımı ve değerlendirilmesi açısından olumsuz sonuçlarla karşılaşılmasına neden olabilir. Vergiden kaçınma; vergilerin olumsuz özendirme yaratması dolayısıyla ortaya çıkan bir uygulamadır. Sağlanmış olan vergiden kaçınma olanakları nedeniyle, vergi oranlarındaki herhangi bir artış vergiden kaçınmayı artırabilir. Tersine, vergiden kaçınma için boşluklar kapatılmış ise yüksek vergi oranları, çalışma gücünün azaltılması sonucunu yaratabilir.²¹¹

Kanundaki boşluklardan yararlanarak daha az vergi ödeyen bir insan da kınanamaz. Fakat vergiden kaçınma yollarının çoğalması da devletin gelirlerinde azalışa yol açmaktadır. Bu durum kamunun borçlanma gereksinimini artırmakta, faizler yükselmekte, yatırımlar azalmakta ve paralelinde birçok ekonomik sorunlar daha ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yapılması gerekenler; vergi kanunlarındaki boşlukların

---

²¹⁰ Aktan, v. Dğr, a.g.e. , s.6

²¹¹ Savaş, Abdullah, Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi Kapsamı, Etkileri ve Öneriler, www.hukukcu.com, 25Şubat, 2009, s. 4-5

doldurulması, mevzuatımızın sadeleştirilmesi, eksikliklerin giderilmesi, vergiden kaçınma yollarının mümkün olduğunca kapatılması ve özellikle denetimlerin sıkılaştırılarak vergiden kaçınma maskesi altında yapılan vergi kaçakçılarının önüne geçilmesidir.²¹²

B. VERGİ KAÇAKÇILIĞI

1. Vergi Kaçakçılığının Tanımı ve Şekilleri

“Vergi kaçakçılığı”; vergilere gösterilen tepkiler içinde en yaygın ve etkin kullanılan yoldur. Vergi kaçakçılığı; vergi ile ilgili yükümlülüklerin vergi kanunlarına aykırı olarak kısmen veya tamamen yerine getirilmemesi veya vergi baskısına karşı yasa dışı gösterilen tepkileri ifade etmektedir. Böylece mükellefler veya mükellef olması gereken kişiler, vergi ödememek için gerek yasal yollara başvurarak vergi kanunlarındaki yoruma açık hükümler veya boşluklardan yararlanılarak, gerekse yasal olmayan yollardan devleti vergi kaybına uğratmaya yönelebilmektedirler. Vergiden kaçınmanın aksine vergi kaçakçılığı, vergi kanunlarına göre ceza alınmasını gerektiren eylem ve işlemler kapsamında yer almaktadır. Mükelleflerin vergiye karşı tutumları vergi oranlarında görülen artışa bağlı olarak olumlu tutumdan olumsuz tutuma doğru değişim göstermektedir. Özellikle vergi oranlarının yüksek olduğu bir vergi sisteminde mükelleflerin vergi kayıp ve kaçaklarına yönelik davranışları artma eğiliminde iken bu tepki, vergi oranlarının düşürülmesine bağlı olarak hem vergi tabanının genişlemesine hem de kayıp ve kaçakların azaltılmasına katkı sağlanabilecektir.²¹³

Vergi kaçakçılığı, bir suç olmasının yanısıra, vergi önünde eşitlik ilkesine aykırı düştüğü ve verginin verimini azalttığı için üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Gerçekten, kanunen vergi borcu doğduğu halde bu borcunu ödemeyen kimseler, vergisini dürüst olarak ödeyenler karşısında haksız ve gayri kanuni bir avantaj sağlamış olurlar. Bu durum ayrıca, verginin veriminin azalmasına da sebep olacağı için,

---

²¹² Kıldış, a.g.m. , s.130

²¹³ Armağan, a.g.m. , s.245-246

dürüst mükelleflerin yeniden getirilecek vergileri ödemesi karşılığında daha da müşkül durumlara düşmelerine neden olur.²¹⁴

Vergi kaçakçılığı davranışını Lewis (1982) iki temel gruba ayırmıştır. Birinci grupta, bir faaliyet ile yapılan vergi kaçırma ve ihmal sonucu meydana gelen vergi kaçırma bulunmaktadır. İkinci grupta ise kasten vergi kaçırma ve bilmeden mükellefin vergi yükünü azaltmak amacıyla belli davranışlar sergilemesidir. Örneğin, matrahtan indirilebilecek giderleri olduğundan fazla göstermek gibi. Diğer yandan ihmal sonucu oluşan vergi kaçırma ise mükellefin vergi mevzuatına göre yapmak zorunda olduğu davranışları yapmamasıdır. Örneğin, bazı gelir kalemlerini beyan etmemek vb. gibi. Kasten vergi kaçırma ile bilmeden vergi kaçırma arasındaki fark ise mükellefin gerçekten kaçırmayı amaçlayıp amaçlamadığı ile ilgilidir. Ama genel olarak her iki kaçırma olayı sonuç olarak, vergi gelirlerinde bir azalmaya neden olur.²¹⁵

Mükelleflerin vergi yükünden kurtulmak amacıyla bilerek ve isteyerek vergi kaybına başvurmalarının şekilleri pek çoktur. Bu şekiller ülkelere ve vergi yapılarına göre değişebilse de, genel bir ifade ile; Yükümlülüğün tesis olunamaması, vergi beyannamelerinin verilmemesi, defter tutulmaması veya yanlış tutulması, satış ve hâsılatın belgelendirilmemesi, sahte veya uydurma belge kullanımı, hâsılatın defter veya beyannamelere aktarılmayışı şeklindedir.²¹⁶

Mükellefler uygulamada, bir hesap döneminde kaçakçılık şekillerinden birini veya bir kaçını işleyebilecekleri gibi, bu şekillerin hiç birine uymayan yöntemlerden herhangi birini de yaratabilirler. Örneğin, gelir vergisinde kaçakçılık, hâsılatın olduğundan az, giderlerin olduğundan yüksek gösterilmesiyle kolayca gerçekleştirilebileceği gibi, mükellef çok farklı bir uygulama ile yine aynı fiili işleyebilir.²¹⁷

---

²¹⁴ Nadaroğlu, a.g.e. , s.349- 350

²¹⁵ Bayraklı, Hasan Hüseyin- Saruç, Tolga Naci- Sağbaş, İsa, Vergi Kaçırmayı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları, *Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s.206- 207

²¹⁶ Karaman, Vacide, *Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı ve Önlenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1994, s.16

²¹⁷ Şenyüz, a.g.e. , s.94

2. Vergi Kaçakçılığının Sonuçları ve Azaltılması İçin Alınması Gereken Önlemler

Vergi borcu doğmuş olmasına rağmen, vergi kanunlarına aykırı düşen hareketlerle, verginin hiç ödenmemesi veya kısmen ödenmesi olarak da tanımlanabilen vergi kaçakçılığı; marjinal vergi oranlarının yüksekliği, idari etkinliğin düzeyi, mükelleflerin vergi bilinci ve eğitim düzeyleri vb. faktörlerin etkisi altında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, vergi mükellefinin; vergiyi gayri adil, kötü bir düzenleme ve uygulama olarak karşılamamasının, vergi karşısındaki davranışı açısından büyük bir önemi vardır.

Vergi kaçakçılığını sonuçlarını mali, ekonomik ve sosyal ve psikolojik olarak üç açıdan ele alınabilir.

Bunlardan birincisi olan kaçakçılığın mali sonuçları, devlet bütçesinde vergi gelirlerini azaltması şeklindedir. Gelirleri azalan devlet, vergiler yâda emisyonla kapatmaya çalışır. Eğer vergilerle karşılanmaya kalkılırsa, bu finansmana, vergi kaçırma eğilimi ya da olanağı bulamayanlar katılmak zorunda kalacaklardır. Öte yandan, emisyonla başvurulduğunda, fiyatlar yükselir ve mükelleflerin satınalma güçleri azalır. Vergi kaçırın mükelleflerin neden olduğu bu durum, vergi kaçırmayan mükellefleri zarara sokmakta ve ortaya çıkan enflasyon nedeniyle onların satınalma güçlerinin azalmasına yol açmaktadır.²¹⁸

Kaçakçılığın yarattığı ikincisi olan ekonomik durum ise, mükellefler arasındaki rekabet eşitliğini zedelemesidir. Aynı iş kolunda vergi kaçırın mükellef, vergi kaçırınmayanlara göre, gizli ve kötü bir sübvansiyon sağlayarak maliyetlerini düşürür. Maliyetlerin düşmesi, bu mükellefe hem ürünlerini daha düşük fiyattan satınalma olanağı verir, hem de, anormal kar elde etmesine sebep olur. Vergisini dürüst bir şekilde ödeyen mükellefler ise, bu koşullarda, her zaman piyasadan çekilme ve silinme tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar. Mükellefin piyasada kalabilmesi ve rekabet koşullarını eşitleme çabası, dürüst kişilerin vergi kaçırınmalarına neden olur. Aksi takdirde, dürüst mükellefler, piyasadan çekilme riskiyle karşı karşıya kalırlar. Kaçakçılığın, rekabet eşitliğini zedelemesi yanında yeni vergi konularında da kaçakçılık yapılmasına neden

---

²¹⁸ Çiçek, a.g.e. , s.86- 87

olduğu bir gerçektir. Örneğin, alım satım muamelelerinin bir kısmını gizleyerek tam beyanda bulunmayan bir tüccar, katma değer veya satış vergisinden, kişisel harcama, gelir, servet ve stok vergisinden de kaçırabilir. Böylece, bir vergide meydana gelen kaçakçılık, hem aynı hem de farklı mükellefler açısından vergi kapsamına girmen vergi konularında kaçakçılık yapma imkânını ortaya çıkarmaktadır.²¹⁹

Kaçakçılığın yarattığı üçüncü sonuç ise sosyal dengenin bozulmasıdır. Şüphesiz, kaçakçılığın yaygın olduğu bir dönemde, meydana gelen bütçe açıklarının, varolan ya da oranı arttırılan vergilerle karşılanması doğal bir yoldur. Fakat böyle bir durumda vergi kaçırmayan ya da kaçırmaya fırsat bulamayan mükellefler, kendi vergilerine ek olarak, başkalarına isabet eden verginin de bir kısmını ödemek zorunda kalırlar. Örneğin, ülkemizde kaynakta kesinti yolu ile vergisi ödenen ücret ve maaş geliri elde edenlerle diğer az gelirliler, kaçakçılık yapamadıklarından, vergi yükünü vergi yükünü en ağır şekilde hissetmektedirler. Kaçakçılığın yarattığı bu dengesizlik, bu vergi yükümlülüklerini fazlasıyla etkilediği gibi, varolan dengesizliği de arttırmış olmaktadır.²²⁰

Vergi kaçakçılığının önlenmesi için alınması gereken önlemler olarak; vergi ahlakının yükseltilmesi, yeterli denetlemenin sağlanması, kaçakçılığa uygulanan cezaların düzenlenmesi, kaçakçılığın önlenmesinde denetleme oranı ve vergi cezasının beraberce uyumlu hale getirilmesi, vergi yargısı için gereken sürenin azaltılması, vergilerin ve vergi kaçakçılığının açıklanması, ihbar müessesine işlerlik kazandırılması, yükümlülüklerin belirli hukuki biçimlerde kurulmasının desteklenmesi, vergi affına gerektiğinde yer verilmesi, serbest mali müşavirlik yasasının çıkartılmasını gösterebiliriz.

Bu önlemlerden en etkin silah yoğun ve yaygın vergi denetimidir. Bir gün denetleneceğini düşünen mükellefler vergi kaçırma eğilimine girmekten kaçınmaktadırlar. Fakat ülkemizde vergi denetiminin etkin olmaması bu kaçınmayı önleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Vergi denetimimizin etkin olmamasının çok çeşitli nedenleri vardır ki, bunların başında gerçek anlamda vergi inceleme sayısı çok

---

²¹⁹ Şenyüz, a.g.e. , s.95

²²⁰ Karaman, a.g.e. , s.29-30

azdır. Vergi inceleme elemanı olarak sayılan elemanların çok büyük bir kısmı aynı zamanda inceleme dışındaki işlerle de uğraşmaktadırlar. Türkiye'de uzun vadeli bir denetim planlaması yapılmamış, denetim birimlerinin hedef kitlesi net olarak belirlenmemiştir. Özellikle yerel teşkilatlarda vergi inceleme elemanlarının eğitim düzeyi ve bilgi birikimi çok azdır ve teknolojik altyapıdan da yoksundurlar. Bütün bu nedenler vergi denetimini yetersiz kılmaktadır. Ayrıca, Anayasal bir sorumluluk olan vergi ödeme konusunda en az devlet kadar vatandaşlarında gerekli özen ve itina göstermeleri şarttır. Mükelleflerin bu doğrultuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir ve bu amaçla öğretim kurumlarının her aşamasında, her sektörde, her türlü araç kullanılarak gerekli eğitim verilmelidir. Vergi kaçakçılığı açısından özellikle vergisini ödemeyenlerin vergi yüklerini diğer bireylerin yüklenme durumunda oldukları, zihinlere yerleştirilebildiği takdirde kitlelerin vergi olayına yaklaşımları farklı olacaktır. Mükelleflerin ödedikleri her kuruluş verginin sonuçta kamusal mal ve hizmet olarak kendilerine geri döneceğine inanmaları gerekmektedir.²²¹

D. VERGİ BORCUNUN GEÇ ÖDENMESİ

Mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri davranış biçimlerinden birisi de vergi borcunun geç ödenmesidir. Alışılmış davranış türlerinden farklı özelliklere sahip olan vergi borcunun geç ödenmesi, yasalara aykırı bir durum teşkil etmemesi nedeniyle vergi kaçakçılığından ve daha az vergi ödemeye neden olmaması dolayısıyla da vergiden kaçınmadan ayrılır. Yani vergiden kaçınmada, herhangi bir biçimde geç ödemeye ve buna ilişkin zamma rastlamak mümkün değildir. Fakat zamanında ödenmeyen vergi borçlarının bir bedeli olarak gecikme zammı uygulaması hemen hemen bütün sistemlerde mevcuttur.²²²

Mükellefin vergi borcunu geciktirmesi, kredi faiz oranı ile gecikme zammı oranı arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Gecikme, gecikme oranı ile kredi faiz oranı arasındaki farka bağlı olarak artma gösterir. Yani, mükellef alacağı kredinin faiz tutarını, vergiyi geç ödemekle karşı karşıya kalacağı gecikme zammı tutarından fazla

---

²²¹ Biçer, a.g.e. , s.68- 135

²²² Karaman, a.g.e. , s.8

bulursa, tahakkuk ettirdiği vergiyi ödememe yoluna gidebilir. Dolayısıyla, mükellef ödeyeceği vergiyi geç ödeyerek, ödenmeyen vergiyi ucuz kredi olarak kullanmayı tercih edebilir.²²³

Ekonominin içinde bulunduğu enflasyonist koşullar ile kredi arz ve talebine bağlı olarak, faiz oranları değişebilir. Böylece, yükselecek faiz oranları, vergi ödememe yoluyla finansman ihtiyacını karşılamayı avantajlı hale getirebilir.

E. VERGİ YANSIMASI

Üzerinde vergi yükü bulunan bir kişi, sunduğu hizmet yâda sattığı malın fiyatını vergi tutarı oranında yükselterek vergi yükünden kurtulabilmektedir. Başka bir ifadeyle, vergiyi ödeyen bir kimse eğer gerçekte onun yükünü taşımıyorsa vergileme yönünden bir yansıma var demektir. Vergi ile gelir arasındaki ilişkileri, vergi yansıması ortaya çıkarmaktadır. Vergileme olayında, vergilendirilmek istenen gelir ile vergiye muhatap gelir aynı değildir. Çünkü kanunla belirlenen mükellef, kendi gelirine veya sermayesine düşen vergi yükünden kurtulmaya çalışacaktır ve fiyat mekanizmasından yararlanacaktır. Mükellefin bu çabasının, milli gelirin bölüşümüne çok büyük önemi vardır.²²⁴

Teori ve uygulamada yansıma kavramının içeriği konusunda tam bir görüş birliği olmamakla beraber, Seligman'dan bu yana bir verginin yansıması, “vergi ödeyicisinin- diğer iktisadi koşullar aynı kalmak kaydıyla- kanunen ödemekle yükümlü olduğu vergi yükünü, gelir ve servetinde değişme olmayacak şekilde bir veya birden fazla kişiye devretme” süreci olarak bilinmektedir.²²⁵ Yani yansıma, ödenen vergilerin kısmen yâda tamamen başkalarına aktarılmasıdır. Burada vurgulanmak istenen nokta, yansıma süreci yoluyla vergi ödeyicisinin vergi yükünden kurtulduğudur. Vergiyi yasal yâda iktisadi bir biçimde yansıtabileceğini bilen bir mükellef, vergi ödemekten

---

²²³ Demir, a.g.e. , s.40

²²⁴ Sinanoğlu, a.g.e. , s.59

²²⁵ Turhan, Salih, *Vergi Teorisi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977, s.361- 362

kaçınmaması için bir sebep görmeyecektir. Vergiyi yansıtmadaki amaç ödenen vergiyi azaltarak bir rahatlamanın sağlanmasıdır.²²⁶

Vergilerin yansıtılmasıyla üzerine vergi yansıtılan mükellefler, kendi vergilerine ek olarak, başkalarının vergilerini de yüklenmek durumunda kalabilmektedirler. Bu nedenle, mükelleflerin vergiye ilişkin gerçek tepkilerinin araştırılmasında, yansımaları da dikkate alan bir değerlendirme yapılmalıdır. Bu gibi bir değerlendirme ise, her şeyden önce, yansıma olasılıklarının bilinmesine bağlı bir olaydır.

Yansıma olayı hem mali, hem de sosyal ve ekonomik bakımdan önemlidir. Şüphesiz, yansıma ekonomik bakımdan vergi yükünü devreden kişinin satınalma gücünü artırır, devralan kimseninkini ise azaltır ve yatırım ve üretim faaliyetlerini engeller. Sosyal adalet bakımından ise yansıma olayı, bazen vergi yükünün bireyler ve sınıflar arasında adaletli bir şekilde dağılmasına hizmet ederken, bazen de büyük adaletsizliklerin meydana gelmesine yol açar. Görüldüğü gibi, yansıma olayının çok yönlü etkileri bulunmaktadır. Yansıma olayının toplumda sosyal ve ekonomik yönden kötü sonuçlar doğurmasını önlemek için gerekli tedbirlerin geliştirilmesine dikkat etmek gerekir.²²⁷

F. VERGİ GREVİ

Vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı, vergiye karşı bireysel davranış türlerinden olmasına karşın daha az rastlanan vergi grevi veya vergi reddi olgusu ise mükelleflerin kollektif olarak başvurdukları bir davranış türüdür. Bu yüzden, vergi grevi belirli bir kişi yerine, grubu oluşturan kişilerin vergi karşısındaki ortak davranışlarını ifade eder. Ve bu haliyle kolektif davranışlar, henüz olgunlaşmamış toplumlarda bireylerin psikolojik varlıklarının dışı yansıyan sınıf bilinci belirtileri olarak kabul edilir. Kollektif mükellef davranışlarının türleri ise, ayaklanmalar, toplu gösteriler, vergi denetim ve tahsilâtın engellenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.²²⁸

---

²²⁶ Demir, a.g.e. , s.43

²²⁷ Sinanoğlu, a.g.e. , s.65

²²⁸ Şenyüz, a.g.e. , s.110

Maliye tarihine bakıldığı zaman, vergi sistemlerine veya onu temsil eden iktidarlara karşı çeşitli eylemlerin yapıldığı görülür. Bu eylemlerin temel nedeni, hâkim sınıfların vergi politikalarındaki başarısızlıklarıdır. Eski Yunan, Roma ve Alman Emperyalizmi bu tür kolektif davranışların sonucunda yıkılmıştır. Hollanda İspanya'ya bu yüzden karşı gelmiş, Boston'da çay bunun için yakılmış, hatta Amerika'nın bağımsızlığı ve Fransa'nın İhtilalinin temellerinde bile vergiye karşı kolektif tepkiler yer almaktadır. Yine vergilere karşı gösterilen tepki örneklerinden en tipik olanı 1954 yılında Fransa'nın Lot Vilayetinde yaşanmıştır. Esnaf ve zanaatkârların ağır vergi baskısı altında bulunmasından kaynaklanan vergi hoşnutsuzluğu Pierre Poujade'nin ateşli vergi aleyhtarlığı kampanyası ile aynı sınıf mensupları arasında şiddetle yayılmış ve kolektif bir vergi reaksiyonu olarak vergi tarihine "Poujade Hareketi" adıyla geçmiştir.²²⁹

Özelikle kamu otoritesinin zayıfladığı ve otoritenin kötüye kullanıldığı bir dönemde vergi grevlerine gidilmesi siyasal yapı için büyük bir tehlikedir ve vergi yasalarına karşı ayaklanarak vergi grevine giden mükellefler kamu otoritesinin zayıf düşmesine ve kamu hizmetinin aksamasına neden olur. Sonucu ne olursa olsun engellenmesi çok güç olan vergi grevlerine, vergi yönetimlerinin kayıtsız kalması düşünülemez.²³⁰

G. VERGİNİN KAPİTALİZASYONU

Yansımayla yakından ilgili olmakla beraber, önemli derecede farklılık gösteren bir başka olgu var, bu verginin kapitalizasyonu veya amortismanıdır. Kapitalizasyon, bir verginin vergilendirilen malın fiyatından neden olduğu değişme mekanizmasına dayanır. Kapitalizasyon, özel bir servet vergisi nedeniyle, gelir getiren servetlerin kapitalize değerinde meydana gelen azalma anlamına gelir. Bu azalma, aynı zamanda konan verginin kapitalize değerine eşit olmaktadır.²³¹

---

²²⁹ Çiçek, a.g.e. , s.94

²³⁰ Karaman, a.g.e. , s.9

²³¹ Nadaroğlu, a.g.e. , s.345

Yeni bir vergi konulması durumunda, serveti almak isteyen bir kişi, ödeyeceği vergiyi düşünerek, serveti düşen kapitalize değerden almak isteyecektir. Bu durumda, vergiyi satıcı yüklenmek zorunda kalacaktır.

H. VERGİ CENNETLERİNE GÖÇ

Mükellefler, ödedikleri vergi yükünü ağır buldukları ve bu yükün adil olmadığı inancında olmaları durumunda, kendilerini yâda vergiye konu olan unsurlarını daha az vergi ödeyebileceklerini düşündükleri sektör, bölge veya ülkelere aktarmaları söz konusudur. Hatta bazı ülkeler de kaynakları kendilerine çekebilmek için ciddi boyutlarda vergi indirimleri uygulamaktadırlar ve bazen alacakları kimi vergilerden de vazgeçebilmektedirler. Bu gibi ülkeler, “vergi cennetleri” olarak maliye literatüründe yer almaktadırlar. Geniş anlamda vergi cennetleri, yukarıdaki özelliklerinin yanında diğer ülke vergi otoriteleriyle bilgi değişimine yanaşmayan ülkeler olarak da tanımlanmaktadır.²³²

Literatürde “kıyı bankacılığı” ve “tercihli vergi rejimleri” olarak gibi adlarla da anılsa bile, bu iki kavramdan daha geniş bir anlam ifade eden vergi cennetleri genellikle, küçük nüfus ve yüzölçümüne sahip ada devletlerden oluşmaktadır. 20 Ocak 1998 tarihinde OECD Vergi Sorunları Komitesi’nin açıkladığı “Zararlı Vergi Rekabeti-Yükselen Global Bir Sorun” adı raporunda bir ülkenin vergi cenneti sayılabilmesi için dört kriteri taşıması gerektiği vurgulanmıştır. Bu dört kriterden birincisi, hiç vergi olmaması veya düşük vergi vergileme yapılmasıdır. Bu gruptaki ülkelere Hong Kong, Panama, Barbados, Jamaica, Liberya, Cebelitarık, Cayman Adaları, Bermuda, Lüksemburg, İsviçre’yi örnek olarak gösterebiliriz. İkincisi ise, gizlilik kuralına sıkı sıkıya bağlı kalınmasıdır. Bu kriter doğrultusunda, bankalarla iş yapan kişi ya da kuruluşlara ait bilgiler ve ticari sırlar, hiçbir şart ve koşulda üçüncü kişi, kuruluş ya da ülkeye verilmemektedir. Üçüncü kriter vergi yasalarının şeffaf olmasıdır. Bu ülkelerde, idare ile vergi mükellefleri arasında oran ve matrah konusunda özel anlaşmalara imkân veren yasal düzenlemeler yer almaktadır. Bu şekilde, kara para aklama faaliyetleri ile vergi kaçakçılığı da kolaylaştırılmaktadır. Son ve dördüncü kriter ise, fiilen faaliyette

---

²³² Şenyüz, a.g.e. , s.113

bulunulmamasıdır. Asıl faaliyet başka gerçekleştiği halde, bu ülkelerde sadece bir daire, masa, ofis, telefon ve sekreter bulundurmak suretiyle kâğıt üzerinde faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler.²³³

1998 Raporuyla oluşturulan Forum tarafından, vergi cennetlerine yönelik 47 ülke tespit edilmiş ve bunlar hazırlanan raporlarla özel olarak değerlendirilmiştir. 2000 yılındaki raporda ise vergi cenneti tanımına uymakla birlikte, bu faaliyetlerde vazgeçeceği taahhüdü altına giren ülkelerin adı listeden çıkartılması ile birlikte bu sayı 35'e düşürülmüştür. 31 Aralık 2005 tarihine kadar bu ülkelere de, tahrip edici nitelikteki vergi uygulamalarını kaldırma sözü verenler "işbirliğine giren ülkeler" kategorisinde değerlendirilerek her hangi bir yaptırım uygulanmayacak, işbirliğine girmeyenler ise yaptırıma maruz kalacaklardır. Sonuç olarak, 2003 Aralık itibariyle işbirliğine yanaşmayan veri vergi cennetleri listesinde Andora, Liechtenstein, Liberya, Monaco ve Marshall Adalarından oluşan 5 tane vergi cenneti bulunmaktadır.²³⁴

---

²³³ Bilici, Nurettin, Vergi Cennetleri İle Mücadele, *Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004, s.604- 607

²³⁴ Çiçek, a.g.e. , s.95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİLEMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERE BAKIŞ AÇILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

I. VERGİLEMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN MÜKELLEF VE MALİ YAPI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Devlet her geçen yıl artan kamu harcamalarını karşılamak üzere vergiye daha çok ihtiyaç duymaktadır. Vergi ödemekle yükümlü olanlar ise artan harcamaları bilseler bile, kendi satın alma güçlerini azaltan vergiye karşı çeşitli yollarla tepki göstermektedirler. İşte tam bu nokta da devlet açısından yapılması gereken, mükellefi vergi vermekten uzaklaştıran nedenleri ortadan kaldırarak, vergi vermeye sevk edecek uygulamaları, kolaylıkları ve değişiklikleri getirerek mükellefin vergi ödemesinin sağlanmasıdır.

Vergilere karşı mükellef psikolojisi dikkate alındığında mükelleflerin hissederek ödeme yapacakları vergileri ödemekten kaçındıkları bilinmektedir. Mükellefler hissetmeden ödeyecekleri vergileri ödeme konusunda daha olumlu davranmaktadırlar. Bu konuda karşımıza çıkan durum dolaysız vergi sisteminden dolayı vergi sistemine geçiş durumudur. Bu uygulama hem mükellefe hem de devlete kolaylık sağlamaktadır. Mükellef vergi ödeme konusunda vergi dairesi ve devletin diğer vergileme işlemleri ile karşı karşıya kalmamaktadır. Devlet ise verginin ödenmesi ya da vergilemenin diğer aşamaları ile fazla uğraşmamış olmaktadır. Ancak bu tür vergi uygulamalarında vergiyi ödeyen kişiler açısından önemli olan nokta ise dolaylı verginin oranıdır. Verginin ödenebilirliğinde dolaylı vergi oranının yüksekliği vergi ödemede mükellefi geri çekmektedir.

Vergilemede, dolaysız vergilerden dolaylı vergi uygulamalarına yönelişin yanında, mükellefin psikolojik durumunu etkileyen diğer maddi ve şekli mükellefiyetler de önemli sonuçlar doğurmaktadırlar. Bunları da aşağıdaki şekilde ele almak mümkündür.

A. VERGİLEMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN MADDİ MÜKELLEFIYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vergilemede yapılan bazı değişikliklerin mükellefiyet açısından değerlendirilmesi adlı bu başlıkta, mükellef psikolojisini vergi ödeme açısından olumlu yönde etkileyen dolaysız vergiden dolaylı vergiye geçiş uygulaması, dünyada yaşanan ekonomik krize bağlı olarak Türkiye’de de yaşanmakta olan bu krize karşı hem devlet açısından hem mükellef açısından alınmış bir takım tedbirler ile vergi tahsilâtını sağlamak, hızlandırmak amacıyla başvuru yapılan uygulamalar ele alınmıştır. Söz konusu krizle ilgili alınan tedbirler; kamuoyuna "Varlık Barışı" adı altında sunulan "Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun” kapsamında yapılan değişiklikler, yaşanan ekonomik kriz dolayısıyla bazı sektörlerde uygulanan geçici Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) indirimleridir. Ayrıca, hem devletin tahsilâtını sağlamak hem de kriz dolayısıyla zor durumda kalan vergi mükelleflerinin kamu borçlarını ödemek için getirilen tecil ve taksitlendirme kolaylığı, vergi afları ile ilgili daha önce yapılmış bir anket çalışmasının bulguları da ele alınacaktır.

1. Dolaysız Vergiden Dolaylı Vergiye Yönelmenin Etkisi

Bir ülkenin vergi sistemi, genel ekonomik, hukuksal, sosyal ve yönetsel sisteminden soyutlanamaz. Çağdaş bir vergi sisteminin varlığı, o ülkede devletin çağdaş bir yapılanma içinde olmasına bağlıdır. Çağdaş devlet ise, ekonomik bakımdan gelişmiş, enflasyonu kontrol altına almış, ekonomik istikrarı sağlamış ve kurumları koordinasyon içinde çalışan bir devlettir. Bu devletlerde politik süreç tarafından vergi yapıları kolaylıkla değiştirilebilir ve toplumdaki tercihlere uygun bir vergi yapısı kurulabilir. Bu bakımdan vergilemenin tek amacı kamu harcamalarını karşılamak için yeterli ölçüde gelir elde etmek değil, aynı zamanda tarh ve tahsil giderlerini asgari seviyede tutmak, piyasada rekabet bakımından tarafsız olmak, piyasada etkinliği

bozmamak ve gelir elastikiyeti yanında vergi esnekliğinin de yüksekliğini sağlamaktır.²³⁵

Sosyal devletin vergi adaleti ile ilgili temel ilkesi olan “mali güce göre vergilendirme ilkesi”, 1982 Anayasasının 73. maddesinde yer almaktadır. Buradaki “mali güç” kavramını maliye teorisindeki “ödeme gücü” kavramı çerçevesinde ele alıp yorumlamak mümkündür. Genel anlamda ödeme gücü, kişinin, kendisinin ve ailesinin yaşamını asgari düzeyde sürdürmeye yetecek gelir miktarının üzerindeki gelir kısmını ifade etmektedir. Gelir, servet ve harcamalar ise bireylerin ödeme gücünü teşkil eden başlıca unsurlardır. Mali güce göre vergilendirmenin yolu vergi yükünün adaletli ve dengeli bir biçimde dağılımından geçmektedir.²³⁶

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı incelenirken, başvuru yöntemlerinden biri de toplam vergiler içindeki dolaylı ve dolaysız vergilerin oranlarının karşılaştırılmasıdır. Vergi adaletini sağlama bakımından, gelir üzerinden alınan dolaysız vergiler daha etkilidir. Çünkü artan oranlı vergi tarifeleri, indirim, istisna, muafiyet ve en az geçim indirimi gibi uygulamalarla doğrudan vergi ödeme gücü ile ilişki kurulabilmektedir. Ödeme gücüne uydurulması güç olan dolaylı vergilerde hiçbir ayırım yapmadan her mükellefin aynı vergiyi ödemesi ise büyük bir adaletsizliktir. Çünkü ödenen verginin aynı olması, ödeme gücü arttıkça vergi oranını düşürecektir. Bu durum vergi terminolojisinde tersine “artan oranlılık” kavramı ile ifade edilmektedir. Tersine artan oranlı bir yapıya sahip olan dolaylı vergilerde ödenen vergi, alt gelir grubundaki kişiler için daha büyük önem ifade etmektedir. Yani, dolaylı verginin uygulandığı ürünlerin düşük gelirli bütçesindeki payı, yüksek gelirlilere göre daha fazladır. Dolayısıyla vergi yükü asıl olarak düşük ve sabit gelirliler üzerinde kalmaktadır ve bu nedenle, dolaylı vergiler adil olmadığı gibi gelir dağılımını bozucu bir etkiye de sahiptir.²³⁷

---

²³⁵ Yüce, Mehmet, Verginin Mali Amacı Açısından Kırgız Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi, *Mevzuat Dergisi*, Haziran 2004, sy.78, Y:7, <http://www.basarmevzuat.com/dergi/2004-06/a/04.htm>

²³⁶ Yüce, Mehmet, Türkiye’de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi Ve Harcama Politikaları İle Bağlantısı, *İş- güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, sy.2, Cilt: 3, No: 73, 2001, <http://www.isgucdergi.org/?p=makale&id=73&cilt=3&sayi=2&yil=2001>

²³⁷ Yüce, Mehmet, Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikalarına Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Bir Bakış, Yayınlanmamış Ders Notları

Fakat dolaylı vergilerin her zaman adaletsiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü lüks mallar üzerine salınan ya da dışsallık yaratan üretime konulan dolaylı vergiler “düzeltici” nitelikte ve bozuk olan bireysel gelir dağılımını kısmen dengeleyen vergilerdir. Türkiye’de bazı ithalât kalemleri üzerine uygulanan yüksek fonlar, dolaylı vergi oranlarını yükselterek, gelir dağılımını bozmamakta, “aksi düzeltici” bir işlev görmektedir. Aynı zamanda, bu tür vergilerin, benzer iç üretim kalemleri üzerindeki koruyucu etkileri nedeniyle, tekelci piyasa oluşmasına ve tüketici rantlarının aşırı kâr olarak üreticiler tarafından sömürülmesine neden olmaları gündeme getirilebilir. Böylece, bu vergiler, en direkt yoldan bozucu etki de oluşturabilmektedirler. Dolaylı-dolaysız vergilerde dikkat edilmesi gereken diğer bir hususta, dolaysız vergilerin her koşulda yatay ve dikey vergi adaletini sağlayamayacağı ve bu yüzden gelir dağılımını düzeltici sonuç oluşturmaktan uzak olabileceğidir.²³⁸

Genel olarak, Türkiye’de 1980 sonrasında uygulanan iktisadi ve mali programlar, hem iç talebi kısma programına destek vermek ve vergi teşviklerinin yol açtığı kaynak kaybını telâfi etmek, hem de ihracatta iç vergi maliyetlerini mahsup edilebilir hale getirmek amacıyla, dolaylı vergilere ağırlık vermiş ve bu uygulamayı daha sonraki yıllarda da sürdürerek, adeta vergi yükünü alt ve hatta yoksul gelir gruplarına mal eder hale dönüştürmüştür. Ayrıca, siyasal partilerin kendilerini iktidara getiren zengin kesimleri vergilendirecek öngöründen yoksun bulunması, diğer yandan dolaylı vergilerin tahsilinin kolay ve ekonomik olması, hatta devletin vergi tabanını genişletemeyip sürekli dolaylı vergileri arttırma yoluna gitmesi, dolaylı vergilerin toplam vergiler içerisindeki payının önemini artırmıştır.²³⁹ Özetle, Türk mali mevzuatının uygulama sonuçlarına bakıldığında, geçmişten günümüze “dolaysız vergilerle “dolaylı vergilerin” yer değiştirdiğini, 1970’li yıllarda vergi gelirleri içerisinde %60 olan “dolaysız vergilerin” payının son yıllarda %38’lere düştüğünü²⁴⁰, bunun aksine KDV, Akaryakıt Tüketim Vergisi, Ek Vergi gibi dolaylı vergilerin genel toplam

²³⁸ Yüce, Yayınlanmamış Ders Notları

²³⁹ Yüce, Yayınlanmamış Ders Notları

²⁴⁰ Büyükdere, Köksal, Türkiye’de Gelir Dağılımı, *Gümrük Dünyası Dergisi*, 01 Ocak, 2009, sy.51, <http://www.gumrukkontrol.org.tr/Yayinlar/Dergiler/51/2.html>

içindeki payının neredeyse % 60 civarında olduğunu söyleyebiliriz. Bu da vergi yükünün adil dağılmadığının temel göstergelerinden birini oluşturmaktadır.²⁴¹

Her ne kadar günümüzde, gelişmiş ülkelerdeki vergi sistemleri dolaysız vergilerden dolayı vergilere doğru bir eğilim gösteriyorsa da, o ülkelerdeki gelir düzeyinin yüksekliği, sosyal nitelikli transfer harcaması uygulamaları, sosyal güvenlik sisteminin yaygınlığı, KDV oranlarının harcama kalemlerinin aile bütçesindeki önemlerine göre kategorize edilerek saptanması ve minimum geçim düzeyi altında bulunan sosyal katmanlara gelirlerinin artırılması bağlamında geliştirilen direkt müesseseler ve bu mahiyetteki diğer uygulamalar dikkate alındığında, harcama vergileri kişiselleştirilmekte ve bu vergilerin gelir bozucu özelliği ortadan kalkmaktadır. Fakat yukarıda anılan müesseseler Türkiye’de mevcut olmayıp, vergilerin fiskal amacı ön plânda tutulmakta ve hiçbir kişiselleştirme yapılmaksızın, yoksul zengin ayırımı gözetilmeden her kesime eşit olarak KDV oranları uygulanmaktadır. Bu ise, yoksul tabakaların marjinal harcamaları üzerindeki vergi yükünü daha da ağırlaştırırken, varlıklı kesimin harcamalarının vergisini giderek hafifletmektedir.²⁴²

Türkiye’de vergide adaletin sağlanması ve gelir dağılımının düzeltilmesi, dolayısıyla da vergiye gönüllü uyumun yani mükellef psikolojisini vergilere karşı olumlu kılma bağlamında atılacak en önemli adım, asgari ücretin vergi dışı tutulması ve en az geçim indiriminin uygulanmasıdır. Asgari ücret üzerinden vergi yükünün kaldırılmasıyla marjinal tüketim eğilimi yüksek olan bu kesimin gelirinde meydana gelecek artış, tüketim harcamalarına yansıtacak ve bu durum da talep artışı olarak ekonomiye bir canlılık kazandıracak, yani mükelleflerin vergilere gönüllü uyumunu olumlu yönde etkileyecektir diyebiliriz.

---

²⁴¹ Akyol, Murat, Türk Vergi Sistemindeki Temel Sorunlar, Kasım 2003, <http://kaykusuz.tripod.com/id26.html>

²⁴² Yüce, a.g.m. , 2001

2. Ekonomik Kriz Dolayısıyla Başvurulan Bazı Tedbirlerin Durumu

a. Varlık Barışı Uygulamasının İncelenmesi (Varlık Barışı Kanunu)

5811 sayılı “Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun” 22 Kasım 2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴³ Söz konusu kanun, gerçek ve tüzel kişilere ait olup yurt dışında bulunan para, döviz, altın, menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının ekonomiye kazandırılması ve taşınmazların kayda alınması ile yurt içinde bulunan ancak işletmelerin özkaynakları içinde yer almayan bu türden varlıkların sermaye olarak konulmak suretiyle işletmelerin sermaye yapılarının güçlendirilmesini amaçlamıştır.²⁴⁴

Varlık Barışı Kanunu'yla mükelleflere, 1 Haziran tarihi itibariyle yurtdışındaki varlıklarını veya aynı tarih itibariyle kayıtdışı kalmış yurtiçi varlıklarını 30 Eylül tarihine kadar beyan ederek ve beyan ettiği yurtdışı varlıkları üzerinden % 2, yurtiçi değerler üzerinden de % 5 vergi ödeyerek kayıtdışında kalmış bu varlıklarını kayıt altına alma olanağı sunulmuştur. Öte yandan kanunla gerçek ve tüzel kişilere, bu şekilde kayda alınan ve üzerinden vergi ödenen değerler veya varlıklar dolayısıyla bir vergi incelemesi yapılmayacağı ve bir tarihyata konu edilmeyecekleri güvencesi verilmektedir. Bu güvence hem bu varlıkların nereden oluştukları hem de bugüne kadarki beyan olunmamış getirilerini kapsamaktadır. Ancak beyan olunan varlıkların beyan tarihinden sonraki getirileri, vergi mevzuatına ve inceleme hükümlerine tabi olacaktır.²⁴⁵

Bütün bu avantajlara rağmen geçen sene kabul edilen ve yararlanma süresi dolan Varlık Barışı Kanunu, kendisinden beklenen sonucu vermemiş, yani, dışarıdaki varlıkların yurt içine çekilmesi veya kayıtdışı kalmış varlıkların kayıt içine alınması, istenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Durum böyle olunca, kayda girecek varlıklar üzerinden beklenen vergi hâsılatı da son derece düşük kalmış, fakat düzenlemeyle beklenen sonuçlar gerçekleşmese de toplumun beklentileri sürmeye devam etmiştir. Bu

²⁴³ 5811 sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun (Varlık Barışı Kanunu) 27062 Sayılı Resmi Gazete, 22 Kasım, 2008

²⁴⁴ Öztürk, İlyas, 5811 Sayılı Varlık Barışı Kanunundan Sahte Belge Düzenleyenler Faydalanırken Sahte Belge Kullananlar Faydalanmıyor mu? , www.alomaliye.com, 23.01.2009

²⁴⁵ Doğrusöz, Bumin, Yeni Varlık Barışı, *Referans Gazetesi*, 06 Temmuz, 2009

beklentilerle süresi dolmuş olan varlık barışından yararlanma süresini uzatan 5917 sayılı Kanun TBMM tarafından kabul edilmiş²⁴⁶ ve çeşitli yasalarda değişiklik öngören Torba Kanunu'nun 10 Temmuz 2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla birlikte varlık barışı uygulaması ikinci kez yürürlüğe girmiştir.

Gelir İdaresi Başkanı Mehmet Kilci'nin verdiği bilgiye göre, 1. varlık barışı uygulaması sırasında yurt içi ve yurt dışından toplam 8 bin 200 beyanname verilmiş, bu beyannamelerde 10 bin 216 varlık için Maliye Bakanlığında “varlık barışı” istenmiştir. Bazı beyannamelerde hem döviz hem taşınmaz hem de menkul kıymetlere yer verilmiştir. Başvurularda, 10 milyar 748 milyon 737 bin 982 lirası yurt dışından, 4 milyar 83 milyon 331 bin 276 lirası da yurt içinden olmak üzere 14 milyar 832 milyon 69 bin 258 liralık kaynak, varlık barışına konu edilmiş, bunların 12 milyar liralık bölümü elektronik ortamda değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirmelerde gelen kaynağın % 16'sının Türk Lirası, % 59'unun döviz cinsi para, % 15'inin menkul sermaye, % 9'unun da taşınmazlardan oluştuğu belirlenmiştir. Gelir idaresi yetkilileri, aynı tablonun 14,8 milyar liralık kaynağın tümü için de geçerli olduğunu belirtmiş yani, bu durumda birinci varlık barışı uygulaması sırasında beyan edilen 14,8 milyar liranın 2,4 milyar lirasını Türk Lirası, 8,8 milyar lirasını döviz cinsi paralar, 1,4 milyar lirasını taşınmazlar, 2,2 milyar lirasını menkul sermaye araçları meydana getirmiş, menkul sermayeler içinde 26 milyon 627 bin 673 liralık da tahvil-bono yer almıştır.²⁴⁷

Başvuru dönemi 10 Temmuz'da başlayan, 30 Eylül 2009 tarihinde sona erecek olan ikinci varlık barışı uygulamasının başvuru tarihini Bakanlar Kurulu, 3 ay daha uzatabilecektir. Maliye Bakanlığı yetkilileri, ikinci varlık barışında da en az 15 milyar liralık başvuru beklediğini bildirmiştir. Ayrıca, ikinci varlık barışından, ilk uygulamadan farklı olarak katma değer vergisi nedeniyle yapılan tarhiyatlar da yararlandırılacaklar.²⁴⁸

---

²⁴⁶ Doğrusöz, Bumin, Varlık Barışı Üzerine Değerlendirmeler, *Yaklaşım Dergisi*, Ağustos, 2009, sy.200, s.41

²⁴⁷ Varlık Barışında 2. Perde, www.haberturk.com, 02 Ağustos, 2009, <http://www.haberturk.com/ekonomi/haber/162633-Varlik-Barisinda-2inci-perde.aspx>

²⁴⁸ a.g.m. , 02 Ağustos, 2009

Yaptığımız araştırmalardan sonra varlık barışı uygulamasını konumuz açısından şu şekilde değerlendirebiliriz;

Varlık barışı uygulaması mükellefin sahip olduğu varlıklarının kayıt altına alınmasında vergi alınmaması yâda çok az göstermelik bir vergi alınmasını amaçlasa da örtülü bir af niteliğinde olduğu tartışılmazdır. Dolayısıyla yapılan varlık barışını bir af olarak düşünürsek uygulama, kayıtdışı çalışan yani vergi kaçıran mükellefi çok az vergi karşısında kayıt altına alınmasıyla mükâfatlandırırken, vergisini aksatmadan zamanında ödeyen dürüst mükellefi cezalandırıcı nitelikte bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz. Durum böyleyken söz konusu uygulamanın mükellef psikolojisini yâda vergiye uyumunu çokta olumlu yönde etkileyeceğini söyleyemeyiz. Ayrıca, uygulama süresinin uzun tutulmasına rağmen kendisinden beklenen sonucu vermemesi mükellefin yeteri kadar devlete güvenmediğinin de bir kanıtıdır. Hatta devletin birinci uygulamada yeteri kadar vergi kazancı sağlayamaması ikinci varlık barışı uygulamasına kadar götürmüş bu ise mükelleflerde psikolojik olarak bir beklenti oluşmasına neden olmuştur.

b. KDV ve ÖTV Oranlarındaki Değişikliklerin Etkisi

Dünyada yaşanan ekonomik krize bağlı olarak Türkiye’de de yaşanmakta ekonomik kriz ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik durgunluğun giderilmesi bakımından bazı sektörlerde uygulanmakta olan KDV ve ÖTV oranlarında indirimle gidilmiştir. Bazı mallara uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi oranlarının belirlenmesine ilişkin ekli Karar’ın yürürlüğe konulması; Maliye Bakanlığının 13/3/2009 tarihli ve 236 sayılı yazısı üzerine, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 28 ve 29. maddeleri ile 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununun 12. maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 13/3/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. Kararnemelerle geçici olarak KDV oranı indirilen mallar; 2009 /14802 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile Kararname’nin yürürlüğe girdiği 17 Mart 2009 tarihinden 15 Haziran 2009 tarihine kadar uygulanmak üzere, net alanı 150m² ve üzeri konut teslimlerinde KDV oranı % 18’den % 8’e, 2009/14812 sayılı BKK ile Kararname’nin yürürlüğe girdiği 30 Mart 2009 tarihinden 30 Haziran 2009 tarihine kadar uygulanmak üzere, işyeri (bina ve/veya bağımsız bölüm şeklinde olanlar)

teslimleri ile Kararnameye ekli 1 sayılı cetvelde* yer alan malların (mobilya, bilgisayar, bazı makine ve teçhizat) teslimlerinde KDV oranı % 18'den % 8'e indirilmiştir.²⁴⁹ İlk uygulama sonuçları ve sektör verileri dikkate alındığında, KDV ve ÖTV oran indirimleri piyasayı canlandırmış, satışlar artmış, stoklar tükenmeye başlamıştır.²⁵⁰

Özel tüketim vergisi (ÖTV) oranı, 15 Haziran 2009'da kadar geçerli olmak üzere, ticari araçlarda %10'dan %1'e, motor silindir hacmi 1600 cm³'ü geçmeyen otomobillerde %37'den %18'e, 250 cm³'ü geçmeyen motosikletlerde %22'den, %11'e çekildi.²⁵¹

Özel Tüketim Vergisi Kanunu, yarı romörkler için çekiciler vergi oranı %1, 10 veya daha fazla kişi taşımaya mahsus (şoför dâhil) motorlu taşıtlar, otobüslerde %0, midibüs %1, minibüs %2, istiap haddi 850 kilogramı geçmeyip motor silindir hacmi 2000 santimetreküpün (cm³) altında olanlarda %1, istiap haddi 850 kilogramı geçip motor silindir hacmi 2800 cm³'ün altında olanlar %1, motor silindir hacmi 3200 cm³'ü geçmeyen sürücü dâhil 9 kişilik oturma yeri olanlar %1, motor silindir hacmi 1600 cm³'ü geçmeyenlerde %18, motor silindir hacmi 1600 cm³'ü geçen fakat 2000 cm³'ü geçmeyenler %54, motor silindir hacmi 2000 cm³'ü geçenler %80 oldu.

Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlarda yalnız kayıt ve tescile tabi olanlar içinde azami yüklü kütlesi 4700 kilogramı geçmeyip sürücü sırasından başka oturma yeri veya sürücü sırası dışında yanda pencereleri olanlarda (kapalı kasalı olmayanlardan motor silindir hacmi 3200 cm³'ü geçmeyenler hariç); motor silindir hacmi 3000 cm³'ü geçmeyenlerde %1, motor silindir hacmi 3000 cm³'ü geçip 4000 cm³'ü geçmeyenlerde %47, motor silindir hacmi 4000 cm³'ü geçenlerde %71, kapalı kasalı olup istiap haddi 620 kilogramın altında olanlarda %1, diğerlerinde %1 olarak uygulandı.²⁵²

---

* 2009/14812 Sayılı Kararnameye Ekli (I) Sayılı Listede Yer Alan Malların Ayrıntısı İçin Bkz. 29.03.2009 tarih ve 27184 Sayılı Resmi Gazete

²⁴⁹ Mali Bülten, KDV Kanununa İlişkin 2009/14812 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Yayımlanmıştır, 30Mart, 2009

²⁵⁰ Tolu, Abdullah, Kriz Kapsamında Geçici Olarak KDV Oranı İndirilen Mallar Nedeniyle KDV İadesi Yapılabilir mi? *Yaklaşım Dergisi*, Y:17, S:197, Mayıs, 2009, s.119

²⁵¹ 13/3/2009 Tarihli ve 2009/14802 Sayılı Kararnamenin Eki, 29.03.2009 tarih ve 27184 Sayılı Resmi Gazete

²⁵² 13/3/2009 Tarihli ve 2009/14802 Sayılı Kararnamenin Eki, 29.03.2009 tarih ve 27184 Sayılı Resmi Gazete

Özel amaçlı motorlu taşıtlarda (insan veya eşya taşımak üzere özel olarak yapılmış olanlar hariç), (örneğin; tamir araçları, vinçli taşıtlar, itfaiye taşıtları, beton karıştırıcı ile mücehhez taşıtlar, yol süpürmeye mahsus arabalar, tohum, gübre, zift, su ve benzerlerini saçan arabalar, atölye arabaları, radyoloji cihazları ile donatılmış arabalar) %1, yalnız kayıt ve tescile tabi olanlarda (itfaiye taşıtları hariç) fabrika, antrepo, liman veya hava limanlarında kısa mesafelerde eşya taşımaya mahsus, kaldırma tertibatıyla donatılmamış kendinden hareketli yük arabaları; demiryolu istasyon platformlarında kullanılan türde çekiciler; bu taşıtların aksam ve parçalarında %1, motosikletler (mopedler dâhil) ve bir yardımcı motoru bulunan tekerlekli taşıtlarda (sepetli olsun olmasın) motor silindir hacmi 250 cm³'ü geçmeyenlerde %11, motor silindir hacmi 250 cm³'ü geçenlerde %32 olarak belirlendi.²⁵³

Daha sonra, yayımlanan 2009/15081 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 1.maddesi ile yukarıdaki kararlarda yer alan KDV oran indirim süresinin bazı mallar (mobilya, bilgisayar, hesap makineleri gibi) için 30 Eylül 2009 tarihine kadar uzatılmış olduğu görülmektedir. Kararın söz konusu 1. maddesi 1 Temmuz 2009 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu çerçevede, 30/9/2009 tarihine kadar (bu tarih dâhil) uygulanmak üzere, karar (1) sayılı cetvelde* yer alan malların teslimlerinde Katma Değer Vergisi oranı % 8 olarak belirlenmiştir. Söz konusu düzenleme 1 Temmuz 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁵⁴

ÖTV' de durum ise; 2009/15081 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 2. maddesi ile, 30/9/2009 tarihine kadar (bu tarih dâhil) uygulanmak üzere 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununa ekli;

a) (II) sayılı Listede yer alan mallardan bazılarının (yarı römork, binek otomobilleri gibi) vergi oranları karara ekli (2) sayılı cetvelde gösterildiği şekilde belirlenmiştir.*

---

²⁵³ 13/3/2009 Tarihli ve 2009/14802 Sayılı Kararnamenin Eki, 29.03.2009 tarih ve 27184 Sayılı Resmi Gazete

* 2009/15081 Sayılı Kararnameye Ekli (I) Sayılı Listede Yer Alan Malların Ayrıntısı İçin Bkz. 16.06.2009 tarih ve 27260 Sayılı Resmi Gazete

²⁵⁴ 2009/15081 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 16.06.2009 tarih ve 27260 Sayılı Resmi Gazete

* 2009/15081 Sayılı Kararnameye Ekli (I) Sayılı Listede Yer Alan Malların Ayrıntısı İçin Bkz. 16.06.2009 tarih ve 27260 Sayılı Resmi Gazete

b) (IV) sayılı Listede yer alan mallardan karara ekli (3) sayılı cetvelde gösterilenlerin (buzdolapları, bulaşık makineleri gibi) vergi oranları % olarak belirlenmiştir. Bu düzenleme yayımı (16 Haziran 2009) tarihinde yürürlüğe girmiştir.*

Ayrıca 2009/15081 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 3ncü maddesi ile Özel Tüketim Vergisi Kanununa ekli (III) sayılı Listenin (B) cetvelinde yer alan malların vergi oranları ve asgari maktu vergi tutarları karara ekli (4) sayılı cetvelde gösterildiği şekilde belirlenmiştir. Bu düzenleme kararın yayımını izleyen gün (17 Haziran 2009) yürürlüğe girmiştir.²⁵⁵

KDV ve ÖTV oranlarında yapılan indirim şeklindeki değişikliklerin mükelleflerin psikolojilerinde olumlu etki oluşturduğu mal satış rakamlarından anlaşılmıştır. Mallar üzerindeki verginin düşürülmesi ile mal fiyatlarının düşürülmesi satışların artması şeklinde kendini göstermiştir. Bu konuda beyaz eşya sektöründeki verileri ele alırsak görülen satışların arttığı şeklindedir.

---

* 2009/15081 Sayılı Kararnameye Ekli (I) Sayılı Listede Yer Alan Malların Ayrıntısı İçin Bkz. 16.06.2009 tarih ve 27260 Sayılı Resmi Gazete

²⁵⁵ Mali Bülten, KDV ve ÖTV Oranlarına İlişkin 2009/15081 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Yayınlanmıştır, 17 Haziran, 2009

Tablo 2: Beyaz Eşya Üretim ve Satış Rakamları

2008- 2009	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayı.	Haz.	Tem.	Ağu.	Eylül	Ekim	Kas.	Ara.	Oca.	Şub.	Mart	Nisan	Mayı.
Üretim (bin adet)	1,207	1.296	1,423	1,336	1,465	1,331	1,421	1,298	1,459	1,383	1,433	790	927	943	1,195	1,212	1,450
Buzdolabı	423	437	462	543	613	630	623	447	560	485	517	262	346	354	459	483	597
Çamaşır Mak.	379	429	505	379	426	346	362	380	413	419	433	268	285	277	359	366	419
Bulaşık Mak.	176	184	195	195	219	165	193	180	180	179	183	90	159	140	174	175	212
Fırın	228	246	261	219	207	190	243	292	306	300	300	169	138	173	203	188	221
Yurtiçi Satış (bin adet)	311	327	430	438	459	491	566	470	501	470	419	285	224	228	352	413	561
Buzdolabı	105	89	150	144	167	189	235	181	201	170	164	112	75	73	107	131	178
Çamaşır Mak.	76	104	127	126	128	138	154	113	136	126	133	90	74	67	103	119	163
Bulaşık Mak.	87	97	99	109	110	92	107	99	100	97	67	46	51	56	97	112	141
Fırın	43	37	54	59	54	72	71	77	64	76	55	38	24	32	45	50	78
İhracat (bin adet)	836	900	975	967	1,014	935	1,022	993	993	1,100	1,041	698	635	731	959	908	956
Buzdolabı	261	315	324	395	466	456	474	385	337	375	349	233	236	252	362	378	457
Çamaşır Mak.	295	296	343	276	296	242	271	303	318	342	343	231	207	243	305	272	261
Bulaşık Mak.	93	86	91	97	93	79	90	87	100	113	105	68	80	88	114	105	88
Fırın	186	203	217	200	159	158	187	218	238	270	244	166	112	150	179	153	150

Kaynak: TSKB Araştırma Beyaz Eşya Bülteni-Mayıs-2009

Tablodaki veriler incelendiğinde buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi ve fırın üretim ve satış rakamlarının 2008 Ocak ayından 2009 Mayıs ayına kadar artış halinde olduğu görülmektedir. Özellikle krizin etkilerinin hissedildiği ve vergi oranlarının düşürüldüğü 2009 Ocak-Mayıs ayları verilerine göre üretim ve satış rakamlarının artmaya devam etmesi vergi oranlarındaki indirimlerin mükellef psikolojisinde olumlu etki yapmış ve bu durum da satışların artması şeklinde kendini göstermiştir.

Tablo 3: 2008- 2009 Perakende Otomobil Satış Rakamları

	Ocak		Şubat		Mart		Nisan	
Araçlar	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Binek Araç	18.588	13.173	21.196	14.492	34.147	40.622	30.313	36.202
Hafif Ticari Araç	12.939	6.433	14.055	7.250	19.502	14.489	17.388	16.438
TOPLAM	31.527	19.606	35.251	21.742	53.649	55.111	47.701	52.640
	Mayıs		Haziran		Temmuz		Ağustos	
Araçlar	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Binek Araç	31.477	44.188	28.724	41.019	25.530	16.637	26.102	22.537
Hafif Ticari Araç	17.121	19.003	17.600	20.048	16.626	12.208	17.568	13.072
TOPLAM	48.598	63.191	46.324	61.067	42.156	28.845	43.670	35.609

Kaynak: www.odd.org.tr (Otomotiv Distribütörleri Derneği)

ÖTV indiriminin yapıldığı otomotiv sektöründe ise durum, 2008- 2009 perakende otomobil satış tablosundan da anlaşıldığı üzere olumlu yöndedir. Kriz faktörünün etkili olmasına rağmen indirim dolayısıyla Mart ayından itibaren otomobil satış rakamlarının artış göstermesi bize mükelleflerin söz konusu indirimden olumlu yönde etkilendiğini gösteriyor. Hatta indirimlerin tüketici talebine paralel olarak 3 ay daha uzatıldığını da söyleyebiliriz. Yine indirimlerin devam ettiği Temmuz ve Ağustos aylarında 2008 rakamlarına göre azalmalar olduğu gerçeğini ise piyasa doyması olarak yorumlayabiliriz. Ama yapılmış indirimlerin otomobil fiyatlarında düşme göstermesi hiç araba alma düşüncesi olmayan bireylerin bile kararını araba alma yönünde değiştirdiği kesindir. Özetle, kriz döneminde piyasayı canlandırmak amacıyla yapılmış olan KDV ve ÖTV indirimlerinin mükellef psikolojisini olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz.

3. Vergi Tahsilâtını Sağlayabilmek Amacıyla Başvurulan Tedbirlerin

Durumu

a. Tecil Taksitlendirme Uygulamaları

Türk Vergi Hukukunda tecil müessesi çeşitli kanunlarda düzenlenmesine rağmen en geniş şekilde düzenlemeye 21.07.1953 tarih ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanununun 48.maddesinde yer verilmiştir. Bu

Kanundaki anlamıyla tecil, vergi uygulamasında, ödeme güçlüğüne düşmüş ve zor durumda bulunan bir mükellefi rahatlatmak için getirilmiş bir ödeme kolaylığı şeklinde nitelenebilir. Burada amaç işletmenin devamını sağlamak ve mükellefi icra ve iflas gibi sert tedbirlerden koruyarak kamu alacağının tahsilini sağlamaktır. Söz konusu kanunda tecil yanında, yine bu müesseseye benzer ve bunun ayrılmaz bir parçası olan “taksitlendirme” denilen bir kavram daha vardır. Zaten bu iki kavram “tecil ve taksitlendirme” şeklinde yan yana kullanılır ve birbirini tamamlamaktadırlar. Çünkü tecil edilen bir kamu alacağı, borçluya tanınan kolaylığın bir devamı olarak faize bağlanarak taksitlendirilir.²⁵⁶

6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanununun 48. maddesine istinaden hazırlanan Seri: B Sıra No: 4 Tahsilât Genel Tebliği, 30 Ekim 2008 tarihli ve 27039 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁵⁷ Tebliğ'de, 1 Eylül 2008 itibariyle vadesi gelmiş ama ödenmemiş tüm amme alacakları için %3 faiz ile eşit taksitler halinde 18 aylık ödeme süresi tanınmış ve ilk taksitin ödemesi Aralık 2008 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, tüm amme alacakları kapsamında 2008 yılı gelir ve kazançları için tahakkuk eden geçici vergi ve bu vergi ile birlikte ödenmesi gereken damga vergisi hariç tutulmuştur.²⁵⁸ Bu kapsamda tecil ve taksitlendirmelerden yararlanmak isteyen mükelleflerin bağlı oldukları vergi dairesine olan tüm borçları için yazılı talepte bulunmaları şart koşulmuştur. Tebliğ ile şartları belirlenen tecil ve taksitlendirmeden yararlanabilmek için mükelleflerin 28 Kasım 2008 günü mesai saati bitimine kadar bağlı oldukları vergi dairelerine yazılı olarak tecil ve taksitlendirme talebinde bulunmaları, birden fazla vergi dairesinde mükellefiyet kaydı bulunan mükellefler, her bir vergi dairesine olan borçları için ayrı talepte bulunmaları, başvuruların posta yoluyla yapılmasının mümkün olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, tecil ve taksitlendirmeden yararlanmak üzere başvuruda bulunan mükelleflerin tüm tecil talepleri alacağın tutarına bakılmaksızın vergi daireleri tarafından değerlendirilerek

²⁵⁶ Akın, Vahit Yaşar, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda Tecil Müessesesi, www.alomaliye.com, 16 Mayıs, 2007, http://www.alomaliye.com/2007/vahit_yasar_tecil.htm

²⁵⁷ Vergi mevzuatı arşivi, www.bursa-smmmo.org.tr, 10 Kasım, 2008, <http://www.bursa-smmmo.org.tr/index.php?gid=16&sf=5>

²⁵⁸ Aslanpınar, Yusuf Burak, Af yok, Sezon Sonu Kampanyası Var, www.burakaslanpınar.av.tr, 06 Kasım, 2008, <http://www.burakaslanpınar.av.tr/icerik/kose-yazilari/af-yok--sezon-sonu-kampanyasi-var/>

sonuçlandırılacağı da yer almıştır.²⁵⁹ Tecil ve taksitlendirmeye konu taksitlerden bir veya iki taksitin ödenmemiş olması ve ödenmeyen taksitlerin, üçüncü taksitle birlikte ödeme planındaki son taksit süresinin aşılması kaydıyla ödenmesi durumunda tecil ve taksitlendirme işlemi bozulmayacağı, fakat cari ay taksitleri bir takvim yılında en fazla dört defadan fazla ödenmemesi veya taksitlendirme süresi aşılmamak kaydıyla dört taksitin takip eden yılın sonuna kadar ödenmemiş olması durumunda taksitlendirme işleminin bozulacağı belirtilmiştir.²⁶⁰

Tecil ve taksitlendirme işleminin hem devlet, hem de mükellefler açısından avantajlı bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki, tecil ve taksitlendirme uygulaması ile yetkili idare, yarı batık durumda olan bir kamu alacağını bazı fedakârlıklar karşılığında tahsil etme olanağı bulabilir ve söz konusu uygulama kriz döneminde hazineye, yılsonunda ise bütçeye katkı sağlayabilir. Aynı zamanda kamu borçlusunu durumda olan mükellefi Cebri İcra gibi bir sonuçtan koruyarak mükellefin ticari itibarının zedelenmesini engeller. Bunun yanında tecil talebinin kabul edilmesi sonucunda borçluya verilen süre tecil faizi karşılığında borcun taksitlendirilmesi borçluya büyük ödeme kolaylığı sağlamaktadır. Tüzel kişiler veya tüzel kişiliği olmayan kuruluşlar için ise, işletmenin yeniden yaşama kavuşturulmasını sağladığını söyleyebiliriz. Ayrıca, düşük faiz işletilerek borcun taksitlere bölünmesi dolayısıyla, az da olsa, mükellefi rahatlatan bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz. Vergi ve cezaların zamlandığı yeni sezona girildiği bu dönemde, geçmiş dönem borçlarından kurtulmak için, mükellef psikolojisini de olumlu yönde etkileyen bir uygulama olduğu düşüncesindeyiz.

b. Vergi Affı Uygulamaları

Genel olarak vergi affı, vergi kanunlarına aykırı hareket edenlere uygulanan idari ve hukuki yaptırımların ortadan kaldırılmasıdır. Yani devletin çıkardığı bir kanunla alacak hakkından vazgeçerek, vergi alacağını yok saymasıdır. Bu uygulamadan vergi

²⁵⁹ Vergi Borçlarına Tecil ve Taksit İçin Başvurular 28 Kasım'a Kadar Alınacak, www.tumgazeteler.com, 30 Ekim, 2008, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4284966> ,

²⁶⁰ Karakaş, İsa, SGK Borçlarını Tecil ve Taksitlendirme Kolaylığı, www.alomaliye.com , 18 Şubat, 2009, http://www.alomaliye.com/2009/isa_karakas_skg_borc.htm

mükellefi olması gereken ya da olup da ödemesi gereken vergi miktarının tamamını ödememiş olan kişi ve kurumlar yararlanmaktadır. Af ile devletin cezalandırma yetkisinden vazgeçmiş olması afların en önemli özelliğidir. Vergi affı ilan edildiğinde, kişiler geçmiş dönemlerdeki vergi kaçaklıklarına rağmen, herhangi bir ceza uygulamasına maruz kalmadan geçmiş dönem vergilerini ödeyebilmektedirler. Afların bir başka önemli özelliği ise, geçmişe yürümesi ve geçmiş olaylar üzerinde etkili olmasıdır. Hangi gerekçelere dayandırılırsa dayandırılсын, vergi affı kanunları çıkarılmasının temel amacı, kamuya ilave kaynak yaratmak, bütçe gelirlerinin artırılmasını sağlamaktır. Bu temel mali amaç yanında, idari, teknik, ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasi gerekçelerden söz edilebilir. Fakat Türkiye’de sık sık başvuru alan vergi aflarının mükellef psikolojisini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilediğini söyleyebiliriz.²⁶¹ Zaten vergi aflarının bireylerin vergi uyumları üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların pek çoğu da bu düşüncüyü desteklemektedir. Örneğin, aynı çalışma içinde vergi aflarının; bir yandan, bireylere vergileri ödemenin kaçınılmaz bir kural olduğu ve gelecekte bugünkünden daha sıkı bir uygulama paketinin geçerli olacağı beklentisinin verilebilmesi durumunda, vergi uyumu ve gelirleri üzerinde pozitif bir etkisi olurken, bir yandan da adalet düşüncelerini zedelemesi ve geleceğe ilişkin başka vergi aflarının beklentisi içine girilmesinden dolayı vergi uyumu üzerinde negatif bir etkisi olmaktadır.²⁶² Vergi affı konusunu tezimizin ikinci bölümünün birinci kısmının B alt başlığının 1. a. kısmında ayrıntılı olarak ele alıp incelemiştik. Bu kısımda sadece yapılan bir araştırmada, vergi aflarının vergi mükelleflerinin tutum ve davranışları üzerinde ne gibi etkilere yol açtığı ele alınacaktır.

Şubat 2005 yılında Manisa ili Merkez ilçesinde yapılan söz konusu anket çalışmasına 240 mükellef katılmıştır.²⁶³ Elde edilen sonuçlara göre, vergi afları mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunan vergi mükellefleri ile yapılan anket çalışmasının sonucunda ankete katılan vergi mükelleflerinin % 91,1’i Türkiye’de vergi sisteminin

²⁶¹ Öztürk, İlyas, Varlık Barışı İle İlgili Vergi ve Cezalara Karşı Kasko Yaptırdınız mı? , www.bilgidenetim.com, 13Ağustos, 2009, <http://www.bilgidenetim.com/makale/goster/355>

²⁶² Saraçoğlu, Fatih, Vergi Afları, Vergiye Uyum ve Türkiye Uygulamaları, w3.gazi.edu.tr , 11 Ekim, 2007, http://w3.gazi.edu.tr/web/fatihsaracoglu/dosyalar/Akademik_Calismalar/Makaleler/Makale_13.pdf.

²⁶³ Çetin, a.g.m. , s.172- 173

adil olmadığı kanısındadır. Türkiye’de vergi sistemi neden adil değildir sorusuna cevap olarak katılımcıların %22,9’u vergi aflarının sık tekrarı demiştir. Vergi afları mükelleflerin vergi adaleti duygusunu olumsuz etkileyen bir faktördür. Ayrıca, mükelleflerin % 52,4’ü vergi aflarının dürüst mükellefi cezalandırdığını düşünmektedir. Mükellef psikolojisini bozan vergi affı vergi sistemlerinde en önemli konu olan vergi adaletinin zedelenmesine devlete olan güveni sarsmasına neden olur ve kayıt dışılığa teşvik edebilir.

Vergi mükelleflerinin % 52,8’i vergi affına tamamen karşıdır. Bununla beraber %80,7’si tekrar bir vergi affı çıkacağı beklentisi içerisinde. Vergi affı beklentisinin oluşması vergi uyumunu bozan bir faktördür. Burada vergi affı beklentisine giren mükellefin vergi kaçırma davranışına da eğilimi olacaktır. Mükelleflerin % 23,3’i vergi affını kendilerine temiz bir sayfa açabilme fırsatı olarak görmekte; % 29,5’i bazı mükellefleri kayırmak olduğunu düşünmektedir. Kimileri için bir fırsat olan vergi affı yaklaşık üçte birlik bir grup için bazı mükellefleri kayırdığı düşüncesi oluşturmakta yine bu vergi adaleti duygusunu olumsuz etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergi mükelleflerinin vergisini tam ve zamanında ödememe sebebi %37,5 ile vergi affı çıkacağına bilincinin hâkim olmasıdır. Görüldüğü gibi vergi afları vergi kaçırmaya teşvik edici olabilmektedir.

Türk vergi sisteminin adil bulunup, bulunmamasıyla vergi affı uygulamalarına karşı oluşan düşünce arasındaki bağ anlamlı bulunmuştur. Türk vergi sistemini adil bulmayanların % 58,9’u vergi affı uygulamasına tamamen karşı; %31,6’sı bir defa, % 9,6’sı periyodik olarak uygulanmasından yanadırlar. Vergi sistemini adil bulmayanların % 58,9’luk çoğunlukla vergi affı uygulamalarına tamamen karşı olması, verginin adaletsiz olmasında vergi affı uygulamalarının etken olabileceğini gösterir. Ayrıca, vergi affının devlete olan güveni sarstığını düşünen %51,5’lik mükellef grubu vergisini tam ve zamanında ödemeyenlerin dürüst mükellefi cezalandırdığını düşünür. Vergi afları vergisini tam ve zamanında ödemeyenler için bir fırsat olsa da anket sonucuna göre dürüst mükellefi cezalandıran bir etkidir. Devlete olan güveni sarsan vergi afları aynı zamanda vergisini tam ve zamanında ödeyen dürüst mükellefi cezalandırır. Vergi aflarının vergi ödeme isteğini azalttığını düşünen % 28,2’lik bir grup aynı zamanda

dürüst olmayan mükelleflerin, vergilerini tam ve zamanında ödemeyerek dürüst olanları vergi kaçırmaya yönelttiğini düşünmektedir. Çünkü dürüst mükellefler dürüst olmayanların vergilerini bilerek az göstermelerinin kendileri için bir aldatılma olarak düşünürler. Dürüst olmayan mükellefler için yapılan aflar vergi kaçırmaya yöneltir ve vergi ödeme isteğini azaltır.

Yapılan anket çalışmasının önemli bulguları vergi aflarının mükellef tutum ve davranışları üzerindeki olumsuz etkisini gözler önüne seriyor. Vergi afları her ne kadar devlet için yaratıcı bir ekonomik kaynak olsa da, uygulanmasının en önemli ilkesi olan adaleti zedelediği için, mükellefin ileride vergiye uyumunu bozacaktır. Dolayısıyla devlete olan güveni sarsılan mükellef, vergi ödemekten kaçınacaktır. Bu durum uzun dönemli bir süreçte düşünüldüğünde vergi affı ile elde edilen bir dönemlik gelirden daha önemlidir. Türkiye’de vergi afları sık başvurulan bir uygulamadır. Her yeni çıkan vergi affı için bunun son bir fırsat olduğu vurgulanmış fakat hiçbir zaman son olmamıştır. Bu durum, vergi affı beklentisine neden olmuştur. Yapılan anket sonucunda da tekrar bir vergi affı çıkacağı beklentisi olan % 80,7 vergi mükellefi vardır. Bu beklenti vergi ödememe eğilimine neden olabilir. Özetle, vergi aflarının gönüllü uyum üzerinde yapmış olduğu tahribat, mükellef tutum ve davranışlarında olumsuzluklara neden olur.

B. VERGİLEMEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN ŞEKLİ MÜKELLEFIYET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vergi mükelleflerinin vergi konusundaki düşüncelerinin olumlu ya da olumsuz oluşmasındaki bir diğer konu şekli mükellefiyettir. Şekli mükellefiyet, mükellefin vergileme konusunda yerine getirmesi gereken işlemler bütünü olarak kısaca ifade edilebilir. Bu işlemlere örnek olarak defter tutmak, beyanname vermek verilebilir. Bu tür işlemlerin gerçekleştirilmesinde mükellefler kolay ve basit uygulamalarla karşılaşılırsa verginin ödenmesi konusunda da daha istekli davranmaları söz konusu olabilmektedir. Mükellefin vergileme konusunda idare ile karşılaşabileceği sıkıntılı bir durum mükellefin vergi ödeme konusunda istekli dahi olsa olumsuz davranma yoluna girmesine neden olabilir. Mükelleflerin vergi ödeme noktasında kazançlarını beyan

etmelerinde yaşayacakları kolaylıklarda onların psikolojilerinin rahatlamasını sağlayacaktır. Kazançların rahat bir şekilde beyan edilmemesi mükellefi sıkıntıya sokup beyanı ertelemesine ya da hatalı beyanlara sevk edebilecektir. Beyan konusunda mükelleflerin ve dolayısıyla idarenin rahatlatılması noktasında son yıllarda geliştirilen bir uygulama elektronik ortamda beyanname verilmesidir.

Genel olarak elektronik beyanname uygulamasının amacı; mükelleflerin vergilendirmeye ilişkin ödevlerini yerine getirmede, gelişen bilgi işlem teknolojilerinden yararlanmak, vergi beyannameleri ile bildirim ve eklerinin kolay, hızlı, ekonomik ve güvenilir bir şekilde idareye intikalini sağlamak, vergi beyannamelerinin doldurulmasındaki hataları en aza indirerek mükellef mağduriyetini önlemek, vergi dairesinin beyanname kabul, tarh, tahakkuk ve tahsilât işlemlerini azaltarak iş ve işlemlerini kolaylaştırmak ve diğer alanlarda mükellefe daha iyi hizmet vermesini sağlamaktır.²⁶⁴ Bu kısa açıklamalardan sonra şekli değişiklikler mükellef psikolojisi açısından nasıl değerlendiriliyor ona bakalım.

1. Elektronik Ortamda Beyanname Verilmesinin Durumu

Bilgi teknolojileri, tüm dünya genelinde, son yıllarda artan bir şekilde kamu hizmeti arzında kullanılmaktadır. Bilişim ve iletişim teknolojileri geliştikçe ve ucuzladıkça, bu teknolojilerin kamu hizmetlerinde kullanılması sıklığı ve boyutu da artmaktadır. Bilgi teknolojileri, önemli maliyet tasarrufu ve hizmet artışı getirdiğinden, vatandaşların neden bu teknolojileri kullandıklarını veya daha önemlisi kullanmadıklarını bilmek önemlidir. Bilgi teknolojilerinin kamu hizmet arzında kullanılmasına ilişkin önemli bir uygulama da elektronik vergilemedir. Elektronik vergi yönetimi uygulamaları, ilk önce ABD’de başlamış, sonra diğer gelişmiş batı ülkelerine yayılmıştır. Küreselleşme, maliyetleri düşen bilgi ve iletişim teknolojileri, artan bilgi

---

²⁶⁴ Apak, Talha, Elektronik Vergi Yönetimine Yönelik E-Beyanname Uygulaması (Dönemi) Başladı, [www.alomaliye.com](http://alomaliye.com), 29 Kasım, 2004, İstanbul, http://alomaliye.com/talha_apak_e_beyanname.htm

paylaşımı gibi etmenler, tüm dünyada elektronik vergi yönetimi uygulamalarını yaygınlaştırmıştır.²⁶⁵

Bu küresel akıma Türkiye de yabancı kalmamıştır. Son yıllarda vergi beyannamelerinin elektronik olarak doldurulmasına ilişkin bir uygulama, Türkiye’de e-beyanname adıyla hızla yaygınlaşmaktadır. Ayrıca vergi gelirlerinin önemli bir kısmı, günümüzde elektronik olarak, e-vergi ödeme (*e-ödeme*) yoluyla tahsil edilmektedir. E-beyanname ve e-ödeme, birlikte e-vergileendirme rejimini veya sistemini oluşturur. Bu iki sistemin entegrasyonu, Türkiye’de, vergi yönetim sistemi için yeni bir perspektif meydana getirmiş; vergi yönetiminde modern teknolojilerin kullanımının ve vergi yönetim yapısının modernizasyonunun güzel bir örneğini oluşturmuştur. Türkiye’de uygulama, esas itibariyle, “vergi borcunun miktarını belirten vergi beyannamesinin, vergi idaresine elektronik olarak teslim edilmesi (e-beyanname)” ve “tahakkuk eden vergi borcunun vergi idaresine gitmeden elektronik araçlarla yatırılması (e-vergi ödeme)” olmak üzere iki aşamadan oluşur. Uygulama ilk aşamada, Türkiye’de 1 Ekim 2004’de, İnternet Vergi Dairesi web adresi kullanılarak, isteğe bağlı olarak başlatılan ve 03 Mart 2005’te zorunlu hale getirilen e-beyanname, veraset ve intikal vergisi hariç, beyanname verilmesi zorunlu olan tüm vergilerde uygulanmaktadır ve uygulama, tam otomasyona geçmiş vergi dairelerine bağlı vergi mükellefleri, bu vergi mükelleflerinin beyanname ile beyan edilen vergileri için geçerlidir. Türkiye’de 2006 yılında toplam 448 Vergi Dairesinin tamamında resmi olarak tam otomasyona geçilmiştir. Fakat zaman zaman bazı vergi dairelerinde, işleyişe ait sorunlar çıkabilmektedir. Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi, Damga Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Özel İletişim Vergisi ve Şans Oyunları Vergisi ve muhtasar beyannameler açısından uygulama Ekim 2004’de başlamıştır. 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren yıllık gelir ve kurumlar vergisi beyannamelerinin de elektronik ortamda gönderilmesi uygulamasına geçilmiştir. Tahakkuk kayıtlarının bankalara açılması, bankalardan ödeme işlemlerinin başlatılması ise, 2005 yılı Mart ayından itibaren olmuştur.²⁶⁶

---

²⁶⁵ Beylik, Ali, Vergi Yönetiminde Gelişmeler: E- Beyanname, *Vergi Dünyası Dergisi*, Kasım 2004, S: 279, s.47- 50

²⁶⁶ Turan, Aykut Hamit- Özgen, Ferhat Başkan, Türkiye’de E- Beyanname Sisteminin Benimsenmesi: Geliştirilmiş Teknoloji Kabul Modeli İle Ampirik Bir Çalışma, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10 Ocak, 2009, s.136- 137

Türkiye’de vergi beyannamelerinin elektronik olarak doldurulması teslim edilmesi anlamına gelen e-beyanname uygulaması, diğer ülke uygulamalarında ve vergi ile ilgili uluslararası yayınlarda, elektronik vergi doldurma veya elektronik doldurma olarak adlandırılmaktadır. Bu uygulama genel olarak, vergi ödeyenlere, vergi beyannamelerini vergi idaresine elektronik olarak arz etmeleri konusunda sağlanan bir imkân veya yöntem şeklinde tanımlanır. Bu yöntemde, vergi ile ilgili her türlü bilgi, vergi beyannamesini hazırlayanlar veya vergiyi ödeyenler tarafından, vergi idaresine, kâğıt kullanılmaksızın, bilgisayar ortamında aktarılır. Dünyada Türkiye’nin yanında pek çok ülkede de var olan e-vergi beyannamesi doldurma uygulaması, teorik olarak birçok faydayı beraberinde getirmektedir. Tüm e-devlet uygulamaları gibi, e-vergi beyannamesi doldurmadan beklenen faydalar da e-devletten beklenen faydalarla örtüşür. E-vergi beyannamesi doldurmayı, bu açıdan ele alırsak, vergi idaresinde açıklığı getirmede; vergi idaresinin etkinliğini ve yaptırım gücünü; vergi idaresine güveni arttırmada etkili olur diyebiliriz.²⁶⁷

Elektronik ortamda vergi beyannamesinin doldurulmasına ilişkin sistemler, devlet açısından, vergi verisini elle girme ile ilgili işgücü maliyetlerini düşürür; veri girişindeki ve depolamadaki insan hatalarını yok eder; vergi beyannamelerinin hazırlanmasında doldurulmasında harcanan zamanı azaltır; yanlış kayıt ve hatalı bilgilerden arınmış güvenilir bir vergi verisi oluşmasını sağlar. Bireyler açısından E-vergi beyannamesi doldurma hizmetini kullanmak, vergi dairesine gitme, sıra bekleme gibi aktiviteleri ortadan kaldırdığından, zaman maliyeti bakımından büyük tasarruf ve beyanname doldurmada bilgisayar programının doldurmanın, e-ödeme ile birlikte kullanılması durumunda daha da artar.²⁶⁸ Ayrıca, elektronik beyanname hizmeti ile vergi dairelerindeki banka işlemlerinin iş yükü hafifletilmekte ve hem mükellef ve çalışan açısından önemli oranda iş gücü tasarrufu sağlanmaktadır. Elektronik beyanname ile kâğıt ortamında alınan beyannamenin 5 yıl boyunca saklanması için gereken alanların satın alınması veya kiralanmasının önüne geçilmekte ve tasarruf

---

²⁶⁷ Yıldırım, Mehmet, Defter, Kayıt ve Belgelerin Elektronik Ortamda Tutulması ve Düzenlenmesi, *Vergi Dünyası Dergisi*, Eylül, 2006, sy.301, s.109

²⁶⁸ Yetkiner, Erkan, E- Belge, E- Kayıt, E- Defter, E- Beyanname, E- Denetim, *Vergi Dünyası Dergisi*, Eylül, 2006, sy.301, s.41- 45

sağlanmaktadır. E-vergi beyannamesi doldurma sistemleri, bu faydaları dolayısıyla hayata geçirilir ve toplum tarafından benimsenir.²⁶⁹

Özetle, elektronik beyanname uygulamasının amacı; mükelleflerin vergilendirmeye ilişkin ödevlerini yerine getirmede, gelişen bilgi işlem teknolojilerinden yararlanmak, vergi beyannameleri ile bildirim ve eklerinin kolay, hızlı, ekonomik ve güvenilir bir şekilde idareye intikalini sağlamak, vergi beyannamelerinin doldurulmasındaki hataları en aza indirerek mükellef mağduriyetini önlemek, vergi dairesinin beyanname kabul, tarh, tahakkuk ve tahsilât işlemlerini azaltarak iş ve işlemlerini kolaylaştırmak ve diğer alanlarda mükellefe daha iyi hizmet vermesini sağlamaktır.²⁷⁰ Söz konusu uygulamayı konumuz itibariyle değerlendirecek olursak; Türkiye’de elektronik ortamda beyanname verilmesi şeklinde başlatılan zorunlu uygulama sonucunda mükellefler yâda serbest mali muhasebeci ve mali müşavirler elektronik ortamdaki yararlanarak, beyan ve vergilerini hiçbir fiziki engel kalmadan vergi idaresine ulaştırma dönemine girmişlerdir. Söz konusu dönemle birlikte hem mükelleflerin vergi ödevlerini zamanında yerine getirmesi sağlanmış hem de vergi idaresinin vergi denetimi kolaylaştırılmıştır. Zaten vergi yapısı itibariyle mükellefler tarafından çok istekli bir şekilde yerine getirilen bir uygulama olmadığı için bir takım fiziki engeller vergilerini zamanında ve düzenli olarak ödemeleri için bahane unsuru teşkil etmekte idi. Bu nedenle başlatılan e- beyanname uygulamasının hem mükellefi yormadan vergisini ödemeye sevk eden hem de psikolojik olarak vergiye karşı daha istekli bir davranış sergilemesine neden olduğunu söyleyebiliriz.

2. Mükellef Haklarındaki Gelişmelerin Durumu

1990’lı yıllardan itibaren, dünyada vergi idarelerinin “mükellef odaklı yaklaşımla” yeniden yapılandırılması ve vergileme sürecinin etkin, adil ve şeffaf hale getirilmesi çalışmalarına paralel olarak birçok ülkede mükellef haklarının belirlenmesi, açıklanması, korunması ve denetlenmesi gibi hususlar gündeme gelmiş ve “mükellef hakları”

---

²⁶⁹ E- Beyanname Nedir? Faydaları Nelerdir? <http://www.belsis.com.tr/duyurudetay.php?id=40>, 09Şubat, 2009

²⁷⁰ Apak, a.g.m. , 2004

vergileme ile ilgili hızla gelişen ve ilgi çeken alanlardan birisi olmuştur. Günümüzde, mükellef haklarının açıklanması ve bunların korunmasına yönelik çalışmalara önem verilmesi, bir ülkede devletin vergileme işlemine ve mükelleflerine yaklaşımının bir göstergesi kabul edilir hale gelmiştir. Dolayısıyla, ülkemizde vergi idaresinin yeniden yapılandırılması konusunun bir parçası olarak “mükellef hakları” ile ilgili düzenlemelerin de yapılması gerekmektedir.²⁷¹

Devletin vergilendirme yetkisinin sınırlandırılması ve mükelleflere bazı imkân veya hakların tanınması aslında 1215 tarihli Magna Charta’ya kadar götürülebilir. Daha sonraki dönemlerde, vergileme ile ilgili çeşitli ilkeler dile getirilmiş ve vergileme sürecinde bunlara uygun davranılması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak çağdaş anlamda mükellef hakları ile ilgili gelişmeler mükellef bildireleri veya imtiyazlarının açıklanması ve bu hakların korunmasına yönelik birimlerin oluşturulması ile gündeme gelmiştir. 1990 yılında OECD tarafından hazırlanan bir raporda belirtildiği üzere, OECD üyesi tüm ülkelerin vergi sistemlerinde mükelleflere verilen ödevler ve tanınan belirli haklar mevcut olmasına rağmen, söz konusu ülkelerin çok azında “mükellef hakları bildirgesi” açıklandığı tespit edilmiştir. Bu yıllardan itibaren çeşitli ülkeler, vergi idarelerinin yeniden yapılandırılması çalışmaları sırasında “mükellef hakları bildirgesi” veya “mükellef hakları imtiyazı” açıklamaya ve vergilemenin bu yüzüne de önem vermeye başlamışlardır. Dünyada vergi idarelerinin “mükellef odaklı” yaklaşımla yeniden yapılandırılması ve mükellef haklarının ön plana çıkmasına paralel olarak, birçok ülkede bunların açıklanmasına ve duyurulmasına yönelik düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Mükellef haklarının belirlenmesi ve açıklanması ile ilgili yoğun çalışmalar yürüten ülkelerin öncülüğünü İngiltere, ABD ve Avustralya çekmiştir. Daha sonra, pek çok ülke bu yöndeki çalışmalarına hız vermiştir.²⁷²

Türkiye’de mükellefin korunması konusunda, 1949 yılında kabul edilen 5432 sayılı kanun devrim niteliğindedir. Bu kanun, gümrük vergileri hariç, bütün vergileri kapsamış ve söz konusu kanun, üç maddelik giriş bölümünden sonra; vergilendirme, mükellefin ödevleri, değerlendirme, ceza hükümleri ve vergi ihtilafları başlıklı 5 kitaptan

---

²⁷¹ Gerçek, Adnan, Vergilemede Mükellef Hakları ve Türkiye’deki Durumun İncelenmesi, <http://www.muhasabetr.com/ozelbolum/014/>, 30 Mart 2006

²⁷² Gerçek, a.g.m. , 2006

oluşmaktaydı. 1961 yılına kadar yürürlükte kalan kanun, bu süre içinde 4 kere değişikliğe uğramış ve 1961 yılında 213 sayılı Vergi Usul Kanun yürürlüğe girmiştir, fakat bu kanun yeni bir kanun olmayıp, 5432 sayılı VUK'nun yeniden yazılmasından ibarettir.²⁷³

Zamanına göre mükellefe iyi bir hukuki koruma sağlayan VUK devlet odaklı olan hukuki korumadan mükellef odaklı olan “mükellef hakları”na dönüşmemiştir. Hatta modern dünyadaki gelişmenin tersine, mükellef haklarını kısıtlayıcı, ortadan kaldırıcı yönde olmuştur. Buna karşılık, mükellefin korunması ve mükellef hakları konusunda umut verici gelişme 16.05.2005 tarih ve 5345 sayılı Gelir İdaresi Kuruluş Kanunu ile yapılan bazı düzenlemeler olmuştur. Kanununun 1. maddesinde mükellef haklarını gözeterek yüksek kalitede hizmet sunmak, kanunun amaçları arasında sayılmıştır. Şubat 2006 tarihi itibarıyla Gelir İdaresi Başkanlığı, kendi internet sitesinde “mükellef hakları bildirgesi” yayınlamış, bu bildirgeyi 15.03.2006 tarih ve 18254 sayı ile 1. sayılı Mükellef Hizmetleri İç Genelgesi ekinde teşkilata duyurmuştur. Ayrıca, kanuna uygun olarak vergi dairesi başkanlıkları nezdinde “Mükellef Hakları” birimleri kurulmuştur.²⁷⁴

Genel olarak mükellef hakları, mükellefin vergi yasalarına uymak ve vergi idaresinin günlük işlemleri, tahsilât işlemleri ve icra işlemlerinin yerine getirilmesi sırasında görmek istediği doğruluk ve etkinliği içeren sıradan haklar olan “Genel haklar” (birinci tür haklar) ile mükellef ile vergi yasaları arasında ortaya çıkan, vergi yasalarının uygulanması, işlem yapılması ve geçerliliği ile ilgili olan “Özel haklar”dan (ikinci tür haklar) oluşmaktadır.²⁷⁵ Birinci tür haklar hem mevzuat hem de idari ölçülerle korunmaktadır. Fakat hakların kapsamı geniş anlamda, uygulamanın doğasına bağlı olmaktadır. İkinci tür haklar ise, yasa tarafından sağlanmakta, yasa ve onun maddelerinin temel yürürlüğü üzerine odaklanarak, yalnızca vergi yasalarına yönelik olarak değil genel olarak uygulanmaktadır.²⁷⁶ Genel haklar; dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkı, ihtirazı kayıt hakkı, itiraz ve izahat hakkı, dava açma hakkı, kanuni temsilciler ve temyiz hakkından oluşmaktadır. Bu haklar dışında, vergi kanunlarında yer alan düzenlemeler var, bunlar;

---

²⁷³ Baykara, Bekir, Vergi İncelemesi Sırasında Mükellef Hakları, *Vergi Dünyası Dergisi*, Ekim, 2007, sy.314, s.12

²⁷⁴ Baykara, a.g.m. , s.13

²⁷⁵ Gerçek, a.g.m. , 2006

²⁷⁶ Özpehriz, Niyazi, Mükellef Hakları ve Mükellefin Korunması, *Vergi Dünyası Dergisi*, Şubat, 2006, sy.294, s.109

vergi mahremiyeti (gizlilik), vergi borcunun veya vergi alacağının ortadan kalkması, vergi ihbarnameleri, bilgi verme, uzlaşma ve cezalarda indirim, pişmanlık hakkı, düzeltme talebi, şikâyet yolu ile müracaat, tecil ve taksitlendirme hakkı, özelge, vergi affi haklarıdır.²⁷⁷

Sonuç olarak, günümüzde tüm dünyada mükellef hizmetleri ve mükellef odaklı yapılanmalar giderek önem kazanmakta, vergi idarelerinin vizyon ve misyonlarında bu hususların önemi vurgulanmaktadır. Önceki dönemlerde var olan işlem odaklı yapı ve “en az maliyetle en fazla verginin toplanması” anlayışı yerini, mükelleflerin yasal yükümlülüklerini gönüllü uyum ve katılımlarıyla yerine getirmelerini sağlayacak mükellef odaklı yapılanma anlayışına bırakmaktadır. Modern ülkelerin vergi idareleri bir yandan, vergi yükümlülüklerini tam ve doğru olarak belirlemeye, mükellefler arasında vergi adaletini sağlamaya ve vergi gelirlerini maksimum seviyeye çıkarmaya çalışırken, diğer taraftan da, mükelleflere kaliteli hizmet sunmaya, mükelleflerin gönüllü uyumunu artırmaya ve toplumla olan işbirliğini geliştirmeye özen göstermektedirler. Vergi idaresinin mükellefe yönelik bakış açısında yaşanan bu değişim mükellef hakları konusunun da önem kazanmasına neden olmuştur. Bu değişimin yanı sıra, vergi sistemlerinin karmaşık bir hale gelmesi, uluslararası alanda yaşanan gelişmeler, teknolojik gelişmeler ve mükelleflerin gelişen demokrasilerde seçmen olarak artan önemleri, mükellef hakları konusunun modern vergi idarelerinde önem kazanmasının diğer nedenlerini oluşturmaktadır.²⁷⁸

II. TÜRKİYE’DE VERGİYE BAKIŞ KONUSUNDA YAPILAN ANKET ÇALIŞMALARI VE DEĞERLENDİRİLMELERİ

Sosyal yaşamın en önemli gerçeklerinden birisi olan vergi olayının iki tarafı vardır. Bunlardan birincisi, devlet ve/veya yetkisini devrettiği kamu tüzel kişileri, ikincisi ise, vergi mükellefleridir. Devlet vergi sisteminin tasarlanması ve

---

²⁷⁷ Mükellef Hakları, Uyuşmazlıklar ve Çözüm Yolları, www.kpmgvergi.com, 28 Temmuz, 2009, <http://www.kpmgvergi.com/tr-tr/PratikBilgiler/Pages/MukellefHaklariUyusmazliklarvecozumYollari.aspx>.

²⁷⁸ Özpehriz, a.g.m. , s.113

oluşturulmasında bu vergi mükelleflerinin düşünce, görüş ve tepkilerini göz önünde bulundurmamak zorundadır. Bu nedenle etkin, verimli ve adil bir vergi sisteminin tesisi ve eksiksiz olarak uygulanması için mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının bilinmesi ve değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Mükelleflerle birebir görüşülerek, zaman zaman onların vergi hakkındaki düşüncelerinin alınması, bu bağlamda adeta, bir barometre niteliği taşıyacak, etkin ve adil bir vergi sisteminin oluşturulmasında yol gösterici olabilmektedir. Bu nedenle vergi teorilerini test etmek ve mükellefleri vergi kaçırmaya iten faktörler konusunda daha fazla bilgi edinebilmek amacıyla bu konuda oldukça çok ampirik çalışma gerçekleştirilmiştir. Fakat vergi kaçırmak, doğası gereği yasa dışı olduğu için bu konuda yeterli ve sağlam veri bulmak oldukça zordur. Vergi mahremiyeti sebebiyle Türkiye’de ve hemen hemen bütün ülkelerde mükellefin kişisel vergi beyannamelerindeki bilgiler, akademik çalışmalar amacıyla bile elde edilememektedir. Bütün bunlara rağmen aşağıda çalışmamızın konusuyla ilgili Türkiye’nin çeşitli illerinde yapılmış bazı ampirik araştırmalar bulunmaktadır.

Bursa Ticari ve Sanayi Odasına kayıtlı 235 mükellefi kapsayan Gerçek ve Yüce tarafından 1998 yılında yapılan anket çalışmasıyla mükelleflerin vergileme karşısındaki davranışlarını etkileyen öncelikli faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.²⁷⁹

Gerçek ve Yüce mükelleflerin vergiyi algılama biçimi, mükelleflerin vergi yükünü algılaması, mükelleflerin kamu harcamalarına bakışı, vergilerin ödenme durumu ve etkileri, mükelleflerin vergi denetimlerine yaklaşımı, mükelleflerin vergi kaçakçılığına yaklaşımı, mükelleflerin vergi bilincine bakışı, mükelleflere göre vergi adaletsizliğinin nedenleri ve alınması gereken önlemler gibi konuları anketten elde edilen bulgular sonucunda ele alıp değerlendirmiş ve vergi kaçakçılığı ile ilgili şu bulguları elde etmişlerdir. Türkiye’de mükelleflerin vergiyi algılama biçimini tespit etmek amacıyla sorulan soruya, ankete katılan mükelleflerin % 38,3’ü vergiyi “kamu hizmetlerinin karşılığı”, % 28,1’i “bir ödev”, % 18,3’ü “zorunlu bir ödeme”, % 10,2’si vergiyi “teşebbüs kabiliyetini engelleyen” bir unsur olarak görürken, % 3,4’ü de “bir yük” olarak algılamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’de mükelleflerin önemli bir kısmının

---

²⁷⁹ Gerçek- Yüce, a.g.e. , s.43- 68

vergiyi zorunlu bir ödemeden daha çok kamu hizmetinin karşılığı olarak algıladığını, yani, ödedikleri vergilerin öncelikle kullanım yerleri ile ilgilendiklerini ortaya koymaktadır. Fakat mükelleflerin azımsanmayacak bir kısmı da vergiyi bir engel veya yük olarak gördüğünü açıkça belirterek, her fırsatta bundan kurtulma yollarını arayacağını itiraf etmiş bulunmaktadır.

Mükelleflerin vergi yükünü algılaması, onların vergileme konusundaki tavır ve davranışlarını belirleyen faktörlerin başında yer aldığından, kişilerin iktisadi ve sosyal durumları dikkate alınarak ödeme gücüne uygun vergiler alınmalıdır. Çünkü vergi yükünün adaletsiz olduğunu ve bu yükün altında ezildiğini düşünen mükelleflerin olumlu bir davranış gösterdiği düşünülemez. Ankete katılan mükelleflerin % 62,1 gibi büyük çoğunluğu “vergi yükünün ağır” olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçtan Türkiye’de vergi yükünün az olduğu görüşünün aksine, mükelleflerin genel olarak ağır vergi yüküne maruz kaldıkları söylenebilir. Ankete katılanların % 63’ü devletin yeni gelir kaynakları yaratması yerine “kamu harcamalarının kısılması” ve “% 35,8’i gibi önemli bir kısmı da “vergi denetimlerinin arttırılmasından yanadırlar”. Ayrıca, hiçbir mükellefin “yeni vergiler konulması” ve devletin “borçlanmaya gitmesi” yönünde tercihte bulunmaması çarpıcı bir noktadır. Kısaca, mükellefler bir taraftan devletin savurgan harcamaları, yeni vergiler konulması ve borçlanmaya gitmesine karşı çıkarken, diğer taraftan vergi denetimlerinin arttırılarak daha sıkı denetim politikası izlemesi görüşünün benimsemektedirler.

Kamu hizmetlerinden yararlanma derecesi, mükelleflerin vergiye bakışını etkileyen önemli faktörlerdendir. Diğer taraftan kamu hizmetlerinin mükelleflerin tercihlerine uyumluluğu, yükümlülerin davranışlarını belirlemede önemli payı vardır. Çünkü sunulan kamusal mal ve hizmetler istekler doğrultusunda ise, mükellefler olumlu davranış içine girerler, fakat beklenmeyen hizmetlerin sunulması mükelleflerde ödenen vergilerin boşa gittiği hissini uyandırır ve vergilere karşı olumsuz tepkiler göstermesine neden olur. Ankete katılan mükelleflerin % 95,8’lik gibi büyük bir kısmı “kamu hizmetlerinden yeterince yararlanmadıklarını” belirtmişlerdir. Bu aynı zamanda mükellefler arasında “mali sömürüye” uğradıkları ve kamu harcamalarının etkin bir şekilde kullanılmadığı düşüncesinin hâkim olduğunu göstermektedir.

Diğer mükelleflerin davranışları ve toplumun değer yargıları da mükelleflerin vergiye bakış açısını değiştirebilir. Yani, toplumda eksik vergi ödeme alışkanlığı yaygın ise, bu durum dürüst mükellefleri de olumsuz yönde etkileyerek onların vergi ödeme isteğini azaltabilir. Mesela; “verginin tam olarak ödenmemesi ne gibi etkiler yaratır?” sorusuna mükelleflerin % 60,4’ü “dürüst mükellefleri cezalandırıyor”, % 19,1’i “herkesi vergi kaçırmaya yönlendiriyor”, % 11,5’lik kısmı ise, “vergi ödeme şevkini kırıyor” şeklinde cevaplamışlardır. Sonuçta, dürüst mükellef psikolojisi diğer mükelleflerin vergi kaçırma davranışlarından olumsuz yönde etkileniyor diyebiliriz. Bu nedenle, vergi kaçakçılığının azaltılması için, mükelleflerin bütün faaliyetlerinin kayıt altına alınması ve etkin bir denetime gidilmesi her şeyden önce dikkate alınmalıdır.

Bir ülkede yürürlükte olan yasalar ne kadar o ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına uygun ve vergi idaresinin işleyişi de ne kadar mükemmel olursa olsun, vergi denetimlerinin yeterli nitelik ve etkinlikte yapılmadığı durumlarda sistemin dejenere olması ve işlemez hale gelmesi kaçınılmazdır. Bu bakımdan, vergi denetimleri belge düzeninin sağlanması, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi ve mükelleflerin vergiye yaklaşımları üzerinde büyük rol oynamaktadır. Türkiye’de vergi denetimlerinin etkinliği ve vergi idaresinin mükelleflere yaklaşımı konusuna, ankete katılan mükelleflerin % 40,4’ü “yoklamaya”, % 38,7’si “incelemeye” tabi tutulduğunu belirtirken, % 18,3 gibi azımsanmayacak bir kısmı da “hiç denetime tabi tutulmadığını” ifade etmiştir. Mükelleflerin büyük bir kısmının herhangi bir şekilde denetime tabi tutulmaları, dolayısıyla denetimlerinin etkin olduğu sonucu çıkmakta ise de, ankete katılan mükelleflerin % 81,3’ü vergi denetimlerinin “etkin olmadığı” görüşünü belirtmişlerdir.

Vergi sistemindeki sorunlar başta olmak üzere birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıkan vergi kaçakçılığı, kendiliğinden varolan bir olgu değildir. Bu nedenle mükelleflerin vergi kaçakçılığına yaklaşımın değerlendirebilmek için öncelikle, bu fenomenin nedenleri araştırılmalıdır. Bu bağlamda, ankete katılan mükelleflerin %26’sı “kamu harcamalarındaki savurganlığı”, % 20,9’u “belge sisteminin yerleşmemiş olmasını”, % 18,6’sı “vergi idaresi ve denetimlerinin yetersizliğini”, ve % 16,6’sı “vergi bilincinin yerleşmemiş olmasını” Türkiye’de vergi kaçakçılığının öncelikli nedenleri olarak belirtmişlerdir. Ayrıca, Türk vergi sisteminin temel sorunları olan belge düzeni

ve denetimlerin yetersizliği de mükellefleri vergi kaçırma konusunda cesaretlendirmekte aynı zamanda, vergi bilincinin yerleşmemiş olması, vergi kaçakçılığını artırmakta ve vergi kaçıranlara olumlu yaklaşılmasına neden olmaktadır. Hatta ankete katılan mükelleflerin % 54,5'i vergi kaçıranlara olumsuz yaklaşırken, geri kalan bölümü ise vergi kaçıranlara sempati ile bakmaktadır.

Mükelleflerin vergi karşı davranışlarını belirleyen faktörlerin başında vergi bilinci ve ahlaki yer almaktadır. Her ne kadar vergi bilinci ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkenin çeşitli bölgelerinin gelişmişlik düzeyine, kültür ve ahlak anlayışına göre değişmekte ise de, genel olarak bir toplumun vergiye bakış açısını yansıtmaktadır. Bir ülkede vergi bilincinin yerleşmesi uzun yıllar, büyük uğraş ve çabalar gerektirirken, bunun zedelenmesi için birkaç olumsuz faktörün etkisi yeterli olmaktadır. Bu bağlamda, mükelleflerin büyük bir kısmının vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak algılamaları ve kamu harcamalarındaki savurganlığın vergi bilincini zedeleyen en önemli faktör olarak görmeleri vergi ile kamu harcamaları arasındaki kuvvetli ilişkiyi ortaya koymaktadır. Yani, toplanan vergilerin nerede ve nasıl harcandığı mükellefleri yakından ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, devletin savurganlığı, vergilerin boşa harcanması, kamu kesiminde yolsuzlukların yapılması doğal olarak mükelleflerin devlete olan güvenini sarsarak vergi bilincinin zedelenmesine neden olmaktadır diyebiliriz.

Genel olarak vergi sistemine yapılan eleştiriler, uygulanan vergi sisteminin adaletsiz olduğu şeklindeki inancın yaygın olmasından kaynaklanmaktadır. Vergi sisteminin adil olabilmesi için, vergilemede yatay ve dikey eşitlik ile birlikte sübjektifleştirmenin de sağlanması gerekmektedir. Çünkü vergi yükünün adil dağılımı mükelleflerin vergi sistemine güvenini artırırken, bu yükün dengesiz dağılımı ise vergi idaresine ve devlete olan güveni zedelemektedir. Bu bağlamda ankete katılan mükelleflerin % 59,6'sı “vergi kanunlarının yapısındaki bozukluğu”, % 26,4'ü “vergi kaçakçılığının yaygın olmasını”, “% 4,7'si de “vergi idaresinin yaklaşımını” vergi adaletsizliğinin en önemli nedeni olarak göstermişlerdir. Şüphesiz ki vergi sisteminde yapılacak değişikliklerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi ve etkinliğin sağlanabilmesi, bu düzenlemelerin mükellefler tarafından kabul görmesi ile mümkün

olacaktır. “Vergi oranlarının düşürülmesi ne gibi etkiler yaratır” sorusuna hemen hemen mükelleflerin tamamı (% 94,1) “vergi tabanının genişleyeceği”, “vergi kaçakçılığının azalacağı” ve “vergi gelirlerinin artacağı” noktasında birleşmişlerdir. Dolayısıyla elde edilen bulgulardan, vergi oranlarının düşürülmesi konusunun mükelleflerin tamamına yakını tarafından takdirle karşılanacağı ve bunun sonucunda vergiye yaklaşımın olumlu yönde etkileneceğini söyleyebiliriz.

Çoban ve Sezgin 2004 yılında Denizli İli Merkez İlçesinde 927 kişilik anket çalışması yapmıştır.²⁸⁰ Anket, vergi mükelleflerinin tutum ve davranışlarını etkileyen nedenlerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Ankette kişisel bilgilerle birlikte, mükelleflerin vergiyi algılama biçimi, psikolojik vergi yükü, vergi oranları, vergi idaresi gibi konuları Çoban ve Sezgin, elde edilen bulgular sayesinde analiz etmiş ve sonuçları mükellefleri etkileme açısından değerlendirmişlerdir.

Ankete katılanların %51’lik kısmı 20- 40 yaş grupları arasındadır ve bu da anketin hedefleri ile orantılıdır. Cinsiyet ayrımında anketörlerin %84.3 erkek iken, %15.7’lik kısmı ise bayanlardan oluşmaktadır. Eğitim düzeyleri açısından baktığımızda ise, mükelleflerin %34.1’i lise mezunu olanlar, %70.6 gibi büyük bir kısmı ise lise ve daha altı eğitim durumuna sahip kişilerden oluşmaktadır. Genel olarak kabul edilen, eğitim düzeyi ile mükellefin vergi hakkındaki bilgi düzeyinin yüksek olmasıdır, fakat bu bilgi olumlu olarak karşılanabilirken, mükellefin vergi hakkındaki bilgi düzeyindeki artış ile birlikte mükellefin vergi kaçırma düzeyinin arttığı düşünüldüğünde ise, eğitim düzeyi olumsuz etki yapabilmektedir. Aylık gelir sorusuna ise, %80’lik kısım 1000 TL’sinden daha az gelir beyan ettiklerini belirtmiştir. Bu gelir düzeyleri %80 gibi önemli kesimin birinci ve ikinci dilimde vergilendirilen mükellefler arasında olduğu saptanmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’deki gelir dağılımının adaletsizliğine karşın, vergiye tabi gelir açısından belli dilimlerde toplanmış olması, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma düzeylerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

---

²⁸⁰ Çoban - Sezgin, a.g.m. , s.776- 792

Genel olarak, mükelleflerin vergiyi algılama biçimleri, vergilere karşı sahip oldukları tutum ve davranışlarından da belirleyicisi konumundadır. Bu bağlamda, “Türkiye şartlarında vergiye en yakın tanım hangisidir?” sorusuna mükelleflerin % 39’u “devletin yapmış olduğu kamu hizmetlerinin karşılığı” cevabını vermiştir. Bu nedenle, kamu hizmetlerinden yeterince yararlanmadığını düşünen mükellefler, kamu hizmetlerinden yararlanmanın karşılığı olarak düşündükleri vergiden kaçınma ve kaçırma yollarına gidebilirler.

Psikolojik vergi yükü açısından sorulan “Türkiye’de mükellefler üzerindeki vergi yükünün ağırlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna şıkları, çok ağır (1), ağır (2), normal (3), hafif (4), ve çok hafif (5) cevaplar konulmuş, fakat genel ortalama 1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yani mükellefler bu soru için çok ağır ve ağır düzeyinde yoğunlaşmışlardır. Buradan hareketle, mükelleflerin Türkiye’de vergi yükünün çok ağır olduğuna inandıklarını söyleyebiliriz. Psikolojik vergi yükünün ağır olarak algılanması, mükelleflerin vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eğilimlerini arttırdığını söyleyebiliriz.

Vergi yükünün bu kadar ağır olarak hissedilmesinin nedeni vergi oranlarının yüksekliğidir. Ankette, “vergi oranlarının düşürülmesinin en önemli sonucu nedir?” sorusuna “kayıtdışı ekonomiyi azaltır” cevabını veren mükellefler, vergi oranlarının yüksekliğini kayıtdışı ekonominin nedeni olarak görüyorlar. Ayrıca, vergiden kaçınma ve vergi kaçırmadaki temel dayanaklardan biri olan vergi oranlarındaki yüksekliğin ortadan kalkması ile birlikte söz konusu yükseklik nedeniyle kayıt dışına çıkan mükelleflerin kayıt altına gireceklerine de inanmaktadırlar.

Vergi idaresinin yaklaşımı, mükelleflerin vergi ile düşüncelerinin altyapısını oluşturmaktadır. Çünkü devletin, gelir idaresi açısından mükellefle birebir ilişki kuran birimi vergi idareleridir. Bu bakımdan gelir idaresinin müşterisi konumundaki mükelleflerin, vergi idaresine bakış açısı, müşteri memnuniyetinin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Fakat ne yazık ki, ankete katılan mükelleflerin % 65,2 gibi büyük bir kısmı vergi idaresinin yaklaşımını olumsuz bulmaktadır. Bu olumsuzluk, mükelleflerin vergi kaçırma ve vergiden kaçınma olgularını harekete geçirmekte ve mükelleflerin bu olgulara karşı gösterdikleri olumsuz tepkilerden birini oluşturmaktadır. Yani, vergi

idaresi müşterilerini memnun edememektedir ve bu memnuniyetsizlik, müşteriden istenen verginin tam anlamıyla alınamaması sonucunu doğurmaktadır.

2006 yılında Çiçek İstanbul İli sınırları içerisinde 30 soruluk 502 mükellefi kapsayan bir anket çalışması yapmıştır.²⁸¹ Çalışmanın amacı, mükelleflerin ödedikleri vergiyi psikolojik ve sosyal yönden nasıl algıladıkları ve bu algılama ile birlikte ne tür tutumlar içerisine girdikleri, bu tutumlarını hangi davranışları olarak açığa çıkardıkları ve bu davranışlarını etkileyen etkenlerin ne olduğu hakkında bilgi sağlamaktır.

Çiçek yaptığı anket çalışmasıyla, mükelleflerin vergiyi algılamaları, vergiye bakış açıları, vergi idaresi ile ilişkileri ve vergiye karşı davranış biçimlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu test etmeye çalışmış ve elde edilen bilgiler sonucunda bir takım öneriler getirmeye çalışmıştır. Mükelleflerin vergiyi tanımlaması ve algılama biçimini tespit etmek amacıyla sorulan “sizce vergi ne anlama geliyor?” sorusuna mükelleflerden %41’i “kamu hizmetlerinin karşılığı”, %27.9’u “zorunlu bir ödeme”, %20.7’i “bir ödev”, %6.6’sı “bir yük”, %3.8’i ise “teşebbüs kabiliyetini engelleyen bir unsur” cevabını vermiştir. %41’lik gibi bir çoğunluğun vergileri kamu hizmetlerinin karşılığı olarak algılaması, ödedikleri vergilerin hangi hizmetlerde kullanıldığını da takip ettikleri anlamına gelir. Bu bağlamda mükellef, verilen hizmetten memnun kalmadığı takdirde vergilere karşı olumsuz tepkiler de gösterebilir diyebiliriz.

Ödedikleri vergilerin yükünü nasıl hissettiklerini anlamak üzere sorulan “ödediğiniz verginin yükünü nasıl buluyorsunuz?” sorusuna mükelleflerin %78.9 gibi büyük bir kısmı ağır ve çok ağır bulduklarını, buna karşılık sadece %1’lik kısmı az bulduğunu belirtmiştir. Yani, mükelleflerin neredeyse %80’ni kendini psikolojik vergi yükü de dediğimiz vergi tazyiki altında hissetmektedir.

Mükelleflerin vergilere karşı gösterdikleri tutum ve davranışlarında, ödedikleri vergileri adil olarak algılayıp algılamadıkları çok önemlidir. Ama ne yazık ki, Türkiye’de uygulanan vergilerin adaletli olup olmadığı sorusuna anketörlerden %77,5’lik kısmı hayır, adaletsiz yanıtını, % 19,9’u adaletli, ama yeterince değil yanıtını, buna karşılık sadece, % 2,6’sı yani, 18 kişi uygulanan vergilerin adaletli olduğunu

---

²⁸¹ Çiçek, a.g.e. , s.97- 177

inanmaktadırlar. Vergilerdeki adaletsizliğin sebebi olarak ise, mükelleflerin büyük çoğunluğu devletin bazı kesimleri vergilendirmemesi olarak belirtmiştir.

Mükelleflerin vergi- kamu hizmeti bağı hakkındaki düşüncelerini test etmek amacıyla yöneltilen, “ödediğiniz vergi ile devletten sağladığınız hizmet arasında doğru orantılı bir bağ kuruyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar, % 48,2 “hayır”, % 41,6 “zaman zaman” ve sadece % 10,2 “evet” şeklindedir. Dolayısıyla, ankete katılan mükelleflerin yaklaşık yarısının, ödedikleri vergilerle aldıkları kamu hizmeti arasında yondeş bir bağdaş kurmadığını söyleyebiliriz ki, bu da bireylerin vergilere bakış açısını psikolojik olarak olumsuz yönde etkileyen bir unsurdur. Ayrıca, “sizce devlet harcamalarında bir savurganlık var mı?” sorusuna anketörlerin % 88’i “evet” cevabını vermiştir.

Diğer mükelleflerin vergi ile ilgili durumları ve toplumun değer yargıları da mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri tutum ve davranışlarında etkili olmaktadır. Bu bağlamda mükelleflerin diğer vergi mükelleflerinin vergilerin tam ödeyip ödemedikleri hakkındaki düşüncelerini anlamak amacıyla yöneltilen “sizce ülkemizde herkes vergisini tam olarak ödüyor mu?” sorusuna “hayır” diyenlerin oranı % 99,4, evet diyenlerin oranı ise sadece 0,6’da kalmaktadır. Yine bu konuyla ilişkili olarak sorulan “eğer ülkemizde herkesin vergisini tam olarak ödemediği inancındaysanız, bu durum sizce daha çok hangi sonucu doğurmaktadır?” sorusuna ankete katılanların % 46,6’sı herkesi vergi kaçırmaya itiyor, % 44,8’i vergi ödeme şevkini kırıyor, % 5,8’i daha çok vergi ödemeye sevk ediyor ve % 2,8’i olumlu veya olumsuz bir etkisi olmaz yanıtını vermiştir. Bu tablo bize mükelleflerin vergilerini tam olarak ödememeleri diğer mükelleflerin vergi ödeme şevkini azalttığını ve aynı zamanda vergi kaçırmaları için bir gerekçe olduğunu gösteriyor.

İdarenin denetim etkinliğini test etmek amacıyla “işletmeniz şimdiye kadar kaç inceleme geçirdi?” şeklinde yöneltilen soruya % 34,5’i işletmesinin olmadığını, %27,4’ü hiç inceleme geçirmediğini, % 18,3’ü 1 defa inceleme geçirdiğini, % 16,7’si 1 ile 5 defa arasında inceleme geçirdiğini ve % 5,6’si ise, 5’den fazla inceleme geçirdiğini belirtmiştir. Özetle, bu soruya verilen yanıtlardan ankete katılıp da işletme şeklinde faaliyet gösteren mükelleflerin üçte ikisinin vergi incelemesi geçirdiği tespit edilmiştir.

Vergi oranlarındaki değişimin oluşturabileceği etkileri anlamak amacıyla sorulan “sizce ergi oranlarının düşürülmesi nasıl bir etki meydana getirir?” sorusuna % 40,4 gibi çoğunluk vergi kaçakçılığını azaltır, % 25,9 vergi gelirlerini artırır, % 19,9 vergi tabanını genişletir, % 13,7’si ise vergi oranlarını düşürür şeklinde yanıtlamıştır. Bu sonuç bize, % 13,7’lik mükellef kitlesinin vergi oranlarının düşürülmesinin vergi gelirlerini azaltacağı yönünde görüş bildirmesine karşın, geriye kalan % 86,3’lük mükellef kitlesinin, vergi oranlarının düşürülmesinin vergi kaçakçılığını azaltarak vergi tabanını genişletmesiyle birlikte tahsilâta olumlu katkısının olacağı görüşünü bildirmesi sonucuna işaret etmektedir.

Mükelleflerin vergi afları hakkındaki düşüncelerini belirlemek için sorulan “vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna %47.8’i dürüst mükellefler cezalandırılıyor, %20.9’u vergi adaletini bozuyor, %17.1’i devlete güveni sarsıyor, %9.4’ü çok yararlı ve geriye kalan %4.8’i olumlu ve olumsuz etkisi olmuyor şeklinde cevap vermişlerdir. Özetle, ankete katılan mükelleflerin %85.8 gibi önemli bir kısmının vergi aflarına çeşitli gerekçelerle karşı olduklarını, yarar sağlamayacağını ve vergisini ödeyen dürüst mükellefleri cezalandırmakla eşdeğer olduğunu söyleyebiliriz.

Mükelleflerin vergi idaresi ve denetim elemanlarının inceleme esnasındaki davranışlarına bakış açısını öğrenmek amacıyla sorulan “vergi denetim ve inceleme elemanlarının denetleme ve incelemeleri esnasındaki davranışları aşağıdakilerden hangisine uyuyor?” sorusuna %24.7’si en fazla tercih edilen ve gruplandırıldığında ağırlıklı olarak vergi inceleme elemanlarınca belirli beklentilerin ima edildiğinin açıklandığı seçenektir. Geriye kalanlardan %23.7’si incelemenin ciddiyetine uygun olarak tarafsız davranıyorlar, %19.9’u hatalarımızı gösterip, uyarıda bulunarak cezaya muhatap olmamızı önüyorlar, %12.7’si denetim esnasında işimi aksatarak, müşterilerimin ve çalışanlarımın yanında beni küçük düşürüyorlar seçeneklerini işaretlemişlerdir. Genel olarak baktığımızda ise, %53.8’lik bir kısım vergi inceleme elemanlarının denetim esnasındaki davranışları hakkında olumlu düşünmektedirler diyebiliriz.

Çiçek, Karakaş ve Yıldız 2008 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde 1361 mükellefi kapsayan bir anket çalışması yapmıştır.²⁸² Çalışmanın amacı, günümüz koşullarında özelde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde genelde de tüm mükelleflerin Türkiye'de uygulanmakta olan vergileri nasıl algıladığı, vergi yükü, vergi adaleti, ödenen vergi- kamu ilişkisi, vergiye karşı tepkilerinin ne olduğu gibi konularda mükelleflerin görüşleri hakkında doğru bilgi sahibi olabilmektir.

Ankete katılan mükelleflerin illere göre dağılım oranları %34.5 Gaziantep, 529 Diyarbakır, %16.6 Şanlıurfa, %11 Adıyaman ve %8.8 Mardin'den oluşmaktadır. Ayrıca, ankette mükelleflerin cinsiyeti, yaşı, öğrenim durumu ve kazanç gruplarına göre dağılımları da yer almıştır. Fakat doğru yanıt alamama ihtimalinin yüksek olması ve gerçeğe yakın veri toplayamama endişesi sebebiyle, mükelleflere gelir düzeylerinin ne olduğu ile ilgili anket sorusu yöneltilmemiştir.

Mükelleflerin vergiyi tanımlaması ve vergiyi algılama biçimlerini belirlemek amacıyla sorulan “sizce vergi ne anlama geliyor?” sorusuna %33.3'ü “kamu hizmetlerinin bir karşılığı”, %30.9'u “zorunlu bir ödeme”, %18.3'ü “bir ödev”, %15.3'ü “bir yük” ve %2.2'si ise, “teşebbüs kabiliyetini engelleyen bir unsur” cevabını vermiştir. Mükelleflerin üçte birlik gibi bir çoğunluğunun vergiyi kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak görmesi, vergi ödeyen mükellefler açısından belirli kamu hizmetlerinin yapılıp yapılmamasını sorgulayanların oranlarının da yüksek olması anlamına gelir.

Ödedikleri vergilerin yükünü nasıl hissettiklerini anlamak üzere, ”ödediğiniz verginin yükünü nasıl buluyorsunuz?” sorusuna %54.7 “ağır”, %22.1 “çok ağır”, %21.7 “normal”, %1.5 ise “az” yanıtını vermişlerdir. Özetle, vergi mükelleflerinin %76.8 gibi büyük bir kısmı ödedikleri vergilerin yüklerini ağır ve çok ağır hissetmekte yani, kendilerini psikolojik vergi yükü dediğimiz vergi tazyiki altında hissetmektedirler.

Mükelleflerin vergiye karşı oluşturacakları tutum ve davranışlarının yönü açısından, ödedikleri vergileri adil olarak algılayıp algılamadıkları çok önemlidir. Fakat

---

²⁸² Çiçek, Halit- Karakaş, Mehmet- Yıldız, Abdunnur, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2008

ne yazık ki, Türkiye’de uygulanan vergilerin adaletli olup olmadığı sorusuna mükelleflerin %71.2’si “hayır, adaletsiz”, %26.9’u “adaletli, ama yeterince değil” ve sadece %1.8 gibi az bir kısmı “adaletli” cevabını vermiştir. Bu bulgulardan ışığında, bölge ile birlikte Türkiye’de uygulanan vergilerin adalet bakımından çokta adil olmadığını söyleyebiliriz. Bu soruyla ilişkili olarak, ödedikleri vergilerin adaletsiz olduğunu düşünen mükelleflere, nedenlerin ne olduğu sorulmuş ve buna göre sebep olarak, %37.5’lik oranla çoğunluk “devletin hala bazı kesimleri vergilendirmemesi”, %29.2’si “vergi kaçakçığının yaygın olmasını”, %26.2’si “vergi kanunlarının yapısını” ve %5.1’i “vergi idaresinin yaklaşımı”dır.

Mükelleflerin kamu harcamalarını izlemesi ve vergi- kamu hizmeti bağı hakkındaki düşüncelerini ölçme amacıyla, “ödediğiniz vergi ile devletten sağladığınız hizmet arasında doğru orantılı bir bağ kuruyor musunuz?” sorusuna %51.1’i “hayır”, %38.8’i zaman zaman ve geriye kalan %12.1’i “evet” yanıtını vermişlerdir. Bu sonuçlar bize, ankete katılan mükelleflerin neredeyse yarıya yakınının ödedikleri vergilerle aldıkları kamu hizmeti arasında paralel bir bağ kurmadıklarını göstermektedir ki, bu da bireylerin subjektif vergi yüklerini olumsuz yönde etkileyen bir unsurdur. Faydalanma (yararlanma) ilkesi gereğince, mükelleflerin kamu hizmetlerinden bir yarar elde etmenin karşılığı olarak vergi vermeleri gerektiği düşünülürse, mükelleflerin böyle bir karşılık beklentisi içerisine girdiği, ama bu beklentilerine kavuşamadığını düşüncelerin oranının çoğunlukta olduğu söylenebilir. Ayrıca, ankette “sizce devlet harcamalarında bir savurganlık var mı?” şeklinde yöneltilen soruya %83 “var”, %17 “yok” cevabını vermiştir.

Diğer mükelleflerin vergi ile ilgili durumları ve toplumun değer yargıları da mükelleflerin vergilere karşı gösterdiği tutum ve davranışlarında farklılık oluşturabilir. Ankete katılan vergi mükelleflerinin, diğer vergi mükelleflerinin vergilerini tam olarak ödeyip ödememeleri ile ilgili ne düşündüklerini anlayabilmek için, “sizce ülkemizde herkes vergisini tam olarak ödüyor mu?” sorusuna “hayır” diyenlerin oranı %97.1’dir. Ayrıca, bu soruyla ilişkili olarak, “eğer ülkemizde herkesin vergisini tam olarak ödemediği inancındaysanız, bu durum sizde hangi sonucu doğurmaktadır?” şeklinde yöneltilen soruya, anketörlerin %49.6’sı yani neredeyse yarısı “ herkesi vergi kaçırmaya

itiyor” cevabını vermiştir. Geriye kalanların %41.7’si “vergi ödeme şevkini kırıyor”, %4.6’sı “daha çok vergi ödemeye sevk ediyor” ve %4.1’i ise “olumlu veya olumsuz bir etkisi olmaz” yanıtını vermiştir. Bu tabloya göre, mükelleflerin vergilerini tam olarak ödememeleri diğer mükelleflerin vergi ödeme şevkini azaltmakta ve aynı zamanda vergi kaçırmaları için bir gerekçe olarak görülmekte olduğu açıktır.

Ankette vergi uyumu ve vergi bilinci ile ilgili yer alan “Ülkemizde vergi bilinci nasıl arttırılabilir?” sorusuna mükelleflerin yanıtı, %34.9 vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ile, %32.3 eğitim ve öğretim ile, %12.3 kamu harcamalarındaki savurganlığın giderilmesi ile, %11,3 vergi oranlarının düşürülmesi ile ve % 9.3 ise kişi başına düşen gelirin arttırılması ile şeklindedir. Dolayısıyla, mükellefler vergi bilincinin arttırılması için en çok vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ve eğitim-öğretime önem verilmesi gerektiğini, mükelleflerin eğitilmesi ile vergi bilincinin yükseltileceğine inanmaktadırlar. Daha sonra, kamu harcamalarındaki etkinliğin arttırılmasının da vergi bilincine katkı sağlayacağını belirtenler yer almaktadırlar. Bu sonuçtan da görülmektedir ki, mükelleflerin vergi sisteminin adaletsiz oluşu inancı vergi bilincini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, yine vergi bilinci ile ilgili “Ülkemizde vergilerin tam olarak ödenmemesinin sizce en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?” sorusuna cevaplar; %45.7 “vergi oranlarının yüksek olması”, %30.4 “vergi bilinci ve vergi ahlakının yeterince yerleşmemiş olması”, %12.8 “gerekli vergi reformlarının yapılamaması”, %6.8 “devletin verginin gerekliliğini yeterince anlatamaması” ve %4.3 ise “biçimsel yükümlülüklerin fazla olması” şeklindedir. Özetle, burada da mükellefler, en çok vergi oranlarının yüksekliğini ve vergi bilinç ve ahlakının yeteri kadar toplumda yerleşmemiş veya yerleştirilememiş olmasını belirtmişlerdir.

İdarenin denetim etkinliği konusunda mükelleflerin şimdiye dek kaç kez inceleme geçirdiklerini öğrenmek amacıyla sorulan “İşletmeniz şimdiye kadar kaç inceleme geçirdi?” şeklinde yöneltilen soruya alınan yanıtlar, her hangi bir işletmesi olmadan faaliyet gösteren vergi yükümlüler ve ücretlilerin de cevaplamasından dolayı % 36.7’si işletmesinin olmadığını belirtmiştir. Geriye kalanlardan %18.6’sı “hiç inceleme geçirmedini”, %14.1’i “1 defa” inceleme geçirdiğini, % 22.5’si “1 ile 5 defa

arasında” inceleme geçirdiğini ve % 8.1’i ise “5’den fazla” inceleme geçirdiğini bildirmişlerdir. Özetle, bu soruya verilen yanıtlardan ankete katılıp da işletme şeklinde faaliyet gösteren mükelleflerin üçte ikisine yakınının vergi incelemesi geçirdiği bilgisine ulaşılmıştır.

Mükelleflerin, vergi oranlarındaki değişikliklerin vergilerde ne gibi bir etki meydana getirebileceği hakkındaki düşüncelerini ölçmek için, “Sizce vergi oranlarının düşürülmesi nasıl bir etki meydana getirir?” şeklinde yöneltilen soruya mükelleflerin, %50.8’si “vergi kaçakçılığını azaltır”, % 19.3’ü “vergi gelirlerini arttırır”, % 18.1’i “vergi tabanını genişletir” ve % 11.8’i de “vergi gelirlerini azaltır” şeklinde yanıtlamışlardır. Bu durum bize, % 11.8’lik mükellef kitlesinin vergi oranlarının düşürülmesinin vergi gelirlerini azaltacağı yönünde görüş bildirmesine karşın, geriye kalan % 86,3’lük mükellef kitlesinin, vergi oranlarının düşürülmesinin vergi kaçakçılığını azaltarak vergi tabanını genişletmesiyle birlikte tahsilâta olumlu katkısının olacağı görüşünü bildirmesi sonucuna işaret etmektedir.

Mükelleflerin vergi kaçakçılığı ve vergi cezalarına ilişkin görüşleri konusunda; vergiye karşı bir tepki türü olan vergi kaçakçılığının nedenleri, vergi kaçırın diğer mükelleflere bakış açıları ve vergi kaçıranlara ne tür bir ceza verilmesi gerektiği hakkında bilgi edinmek için yöneltilen, “sizce, ülkemizde aşağıdakilerden hangisi vergi kaçakçılığının en önemli nedeni olabilir?” şeklinde soruya %24.7 “herkes kaçırıyor, ben de kaçırıyorum” mantığının yaygın olması, %24.5 “vergi idaresi ve denetimlerinin yetersiz olması”, %15.6 “vergi kanunlarının vergiyi kaçırmaya müsait olması”, %13.4 ile “mükelleflerde vergi bilincinin yerleşmemiş olması”, %12.5 “kamu harcamalarındaki savurganlık”, %5 “vergi kanunlarının sık sık değişmesi ve mükelleflerin bunu takip edememesi” ve %4.3 “belge sisteminin oturmamış olması” şeklindedir. Burada da en belirgin vurgu, mükelleflerin içinde yaşadıkları toplumda bulunan diğer vergi mükelleflerinin de vergi kaçırdıklarına inanması ve bu kaçakçılığın oluşturduğu fırsat eşitsizliğinden kurtulmak istemeleri nedeniyle riskli bir tercih olarak vergi kaçırmaya yönelmesi ile vergi idaresi ve denetimin yetersizliği vergi kaçırmaya yönelmesidir. Ayrıca, mükelleflerin vergi kaçırmaya ve vergi kaçırın diğer mükelleflere bakış açısı hakkında bilgi edinmek amacıyla yöneltilen “vergi kaçırın bir

meslektaşınızı nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna mükelleflerin, %54.9’u “hoş karşılamam”, %17.7’si “şiddetli tepki gösteririm”, %15.5’i “zorunlu olduğu için yapmıştır”, %8.4’ü “kurnaz bir tacir olarak değerlendiririm” ve %3.4’ü de “normal bir davranıştır” şeklinde görüş bildirerek tercihlerini açıklamışlardır. Özetle, ankete katılan mükelleflerin yaklaşık dörtte üçü, vergi kaçırın diğer mükelleflerin bu davranışlarını hoş karşılamamak ya da şiddetli tepki göstermek suretiyle tasvip etmediklerini ifade etmişlerdir. Bu soruyla ilgili olarak “sizce vergi kaçırınlara ne tür bir ceza verilmesi en uygun olanıdır” sorusuna %38.6’sı “para cezası”, %16.9’u “ticaretten men cezası”, %14.4 “teşhir cezası”, %12.9’u “hapis cezası”, %12.5’i “işyeri kapatma cezası”, ve geriye kalan % 4.7’ü “ceza verilmemeli” şeklinde yanıt vermişlerdir. Yani, mükellefler vergi kaçırınlara ağırlıklı olarak para cezası şeklinde bir cezanın verilmesi gerektiği yönünde fikir beyan etmişlerdir.

Mükelleflere, vergi afları hakkındaki düşüncelerin öğrenmek için “vergi afları hakkında ne düşünüyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltmiştir. Buna göre, mükelleflerin %44.9’u “dürüst yükümlüler cezalandırılıyor”, %25.6’sı “vergi adaletini bozuyor”, %13.5’i “çok yararlı”, % 10.1’i “devlete güveni sarsıyor” ve geriye kalan %6’sı da “olumlu veya olumsuz etkisi olmuyor” şeklinde tercih belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan da açıkça görülmektedir ki, ankete katılan mükelleflerin %80.5 gibi büyük bir çoğunluğu vergi aflarına çeşitli gerekçelerle karşı oldukları, yarar sağlamayacağı ve vergisini ödeyen dürüst mükellefleri cezalandırmakla eşdeğer olduğu görüşünde birleşmişlerdir.

Anket formunun bir başka sorusu ise mükelleflerin vergi idaresi ve denetim elemanlarının inceleme esnasındaki davranışlarına bakış açısını belirlemek amacıyla sorulan “vergi denetim ve inceleme elemanlarının denetleme ve incelemeleri esnasındaki davranışları aşağıdakilerden hangisine uyuyor?” sorusudur. Buna göre, açık uçlu bırakılan seçenek, 19.1 ile en az tercih edilen ve gruplandırıldığında ağırlıklı olarak vergi inceleme elemanlarınca belirli olumsuz beklentilerin ima edildiğinin açıklandığı seçenektir. Geriye kalanlardan %32.5’i “incelemenin ciddiyetine uygun olarak tarafsız davranıyorlar”, %26.3’ü “hatalarımızı gösterip, uyarıda bulunarak cezaya muhatap olmamızı önüyorlar”, %22’i ise “denetim esnasında işimi aksatarak,

müşterilerimin ve çalışanlarımın yanında beni küçük düşürüyorlar” seçeneklerini işaretlemişlerdir. Genel olarak bakıldığında ise, %58,8’lik bir çoğunluk vergi inceleme elemanlarının denetim esnasındaki davranışları hakkında olumlu düşünmektedir. Ayrıca, “genel olarak yükümlülerin vergi idaresine yaklaşımlarını nasıl buluyorsunuz?” şeklinde yöneltilen soruya ise, mükelleflerin % 33.6’sı “olumlu”, % 66.4’ü ise “olumsuz” yanıtını vermişlerdir. Dolayısıyla, mükelleflerin vergi idaresine genel bakış açısı olumsuz yöndedir diyebiliriz. Mükellefler, burada vergi inceleme elemanlarının davranışlarından ziyade, vergi idaresiyle ilgili genel tutum ve kanaatlerini de ifade ettikleri için, diğer faktörleri de hesaba katarak tercihte bulunmalarından ötürü bir önceki soruya verilen yanıtlara oranla farklı tercihlerde bulunabilmişlerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Devletin, hızla artan ekonomik ve sosyal görevlerine paralel olarak, kamu harcamalarının arttığı günümüzde bu harcamaların sağlam kaynaklardan sağlanmasında, toplumdaki gelir dağılımının dengeli olmasında, gereksiz tüketimden caydırarak tasarrufların arttırılmasında, ekonomik kalkınmanın yönetiminde etkili ve verimli işleyen bir vergi politikasının önemli işlevleri bulunduğu muhakkaktır. Ayrıca vergi, ekonomik, hukuki, psikolojik ve sosyal yönleri de olan komplike bir olgudur. Bu bakımdan çağdaş vergilendirme, vergiyi sadece teknik anlamda değil, aynı zamanda insan faktörünü ve onun psikolojisini de dikkate alan geniş bir perspektif içinde değerlendirmektedir.

Mükelleflerin vergiler karşısındaki davranışlarının sebep ve sonuçlarının tespitinin bir takım soyut değer yargılarına dayanması, psikoloji bilimini, vergileme alanına sokmuştur. Bu nedenle, mükelleflerin ödedikleri vergileri bir yük olarak görmeleri ve bu yükü fazla hissetmeleri, onların vergiye karşı olumsuz tavır ve davranışlar sergilemelerine yol açmıştır. Bu olumsuz davranışların en önemli nedeni ise, kamusal malların niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kamusal mal ve hizmetlerin bölünemez ve pazarlanamaz olması, vergilerini tam ödeyen mükellefler gibi, vergisel yükümlülüklerini kısmen veya tamamen yerine getiremeyen mükellefler için de sözkonusu mal ve hizmetlerden eşit düzeyde yararlanma hakkı tanır. Bu durum ise mükellefleri, kamusal mal ve hizmetlerin finansmanına katılmaksızın ondan yararlanma düşüncesine yöneltir. Böylece, mükellefler devletin en önemli gelir kaynağı olan vergilerden kurtulmaya çalışırlar.

Vergilerden kurtulmaya çalışmanın birçok çeşidi ve sebebi vardır. Mükelleflerin vergiyi ödemeye gücü yoksa, vergiler hakkında yeterli bilgiye sahip değilse, diğer mükelleflerin tam ve zamanında vergileri ödediklerine inanmıyorlarsa veya siyasal iktidarı desteklemiyorsa yâda vergilerin yeterince adil olduğuna inanmıyorsa gibi hem içsel hem de dışsal faktörlerin etkisinde kalarak vergi ödemeyi reddedebilirler. Mükellefler bu reddetmeyi hem devletin çıkardığı yasalara karşı gelerek, hem de yasaları çiğnemediği herhangi bir vergi mükellefiyetinin oluşumuna neden olmadan

yapabilirler. Devletin egemenlik gücüne dayanarak uyguladığı vergilerden mükellefler vergiden kaçınma, vergi yansması veya vergi cennetlerine göç gibi davranışlar göstererek hiç hukuki sonuca maruz kalmadan kurtulurken, aynı zamanda vergi kaçırarak, grev yaparak veya vergi borcunu geç ödeyerek de vergilere olan tepkilerini ortaya koyarlar ki, bu tepkiler sonucunda tabî ki ceza alırlar. Bütün bu olumlu ve olumsuz davranışlar karşısında devlet mali kayba uğrar. İşte bu noktada devlet mükellefin vergiye gönüllü uyumunu sağlamak amacıyla zaman zaman vergileme olayında değişiklikler ve mükellef psikolojisini iyileştirecek uygulamalar yapar.

Çalışmada son zamanlarda yapılan bazı değişikliklere ve uygulamalara yer verilmiştir. Söz konusu uygulamalar “Vergilemede yapılan değişikliklerin mükellef ve mali yapı üzerindeki etkisinin incelenmesi” adı altında ele alınmıştır. Ayrıca, mükelleflerin vergiye bakışı konusunda Türkiye sınırları içinde yapılmış bazı anket çalışmalarının sonuçlarına yer verilmiş ve bu sonuçlardan hareketle, mükelleflerin Türkiye’de uygulanmakta olan vergileri nasıl algıladığı, vergi yükü, vergi adaleti, ödenen vergi-kamu hizmeti ilişkisi, vergi kaçakçılığına bakış açıları ve vergiye karşı tepkilerinin ne olduğu gibi konulara değinilmiştir. Analiz sonucunda ortaya çıkan bilgiler ışığında vergi sistemi, vergi uyumu ve vergileme psikolojisi açısından vergi idaresinin üzerine düşen görevlerle ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmada ele alınmış vergilemede yapılan bazı uygulamaların ve anketlerin detaylı sonuçlarını özetleyecek olursak;

Dolaylı- dolaysız vergileri kıyasladığımızda, vergi adaletini sağlama bakımından gelir üzerinden alınan dolaysız vergiler daha etkilidir. Çünkü dolaylı verginin uygulandığı ürünlerin düşük gelirlilerin bütçesindeki payı, yüksek gelirlilere göre daha fazladır. Dolayısıyla dolaylı vergiden dolaysız vergilere yönleme politikasında, vergi yükü asıl olarak düşük ve sabit gelirliler üzerinde kalmaktadır. Bu nedenle, dolaylı vergiler adil olmadığı gibi gelir dağılımı bozucu bir etkiye de sahiptir. Vergide adaletin sağlanması ve gelir dağılımının düzeltilmesi, nedeniyle de vergiye gönüllü uyumun, yani mükellef psikolojisini vergilere karşı olumlu kılma bağlamında atılacak en önemli adım, asgari ücretin vergi dışı tutulması ve en az geçim indiriminin uygulanmasıdır.

Yurt dışında bulunan para, döviz, altın, menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının ekonomiye kazandırılması ve taşınmazların kayda alınması için uygulanan Varlık Barışı kanunu ele alınmıştır. Konumuz açısından baktığımızda, varlık barışı uygulaması, mükelleflere söz konusu uygulamalar için cüzi vergiler getirdiği için, örtülü bir vergi affı niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Vergi aflarının ise olumlu ya da olumsuz bazı sonuçlar yaratması kaçınılmazdır. Fakat vergi afları üzerine yapılmış anket çalışmasının sonuçlarını dikkate alacak olursak, konumuz itibarıyla vergi aflarının mükellefler üzerinde olumsuz etkilerinin daha fazla olduğunu görüyoruz.

Yaşanan kriz nedeniyle ekonomiyi canlandırmak için uygulanan KDV ve ÖTV indirimlerine yer verilmiştir. Söz konusu indirimlerin mükellef psikolojisini etkileyip etkilemediğini kesinleştirmek amacıyla satış rakamları ele alınmıştır ve sonuç olarak yapılan indirimlerden mükelleflerin gerçek bir şekilde psikolojik olarak etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Borçlarını ödeme konusunda sıkıntı yaşayan mükelleflere getirilen ekonomik önlemler paketinde yer alan bir diğer kolaylık olan tecil ve taksitlendirme konusu ele alınmış ve detaylarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Çalışmada tecil ve taksitlendirme konusuna, zor durumda olan mükellefi rahatlatan bir uygulama olmasının yanında, devlet açısından da yararlı bir uygulama olduğuna dikkat çekilmiştir.

Vergi afları ile ilgili olarak mükelleflerin tutum ve davranışları üzerinde afların etkisinin belirlenmesi amacıyla 2005 yılında Manisa'da 240 mükellefi kapsayan anket çalışmasında, mükelleflerin vergiye uyumu açısından vergi aflarının hem olumlu hem de olumsuz yanları ele alınmıştır. Fakat söz konusu çalışmada, vergi mükelleflerinin %52,8'i vergi affına tamamen karşı çıkarken, %80,7'si tekrar bir vergi affı çıkacağı beklentisi içerisinde olması sonucundan hareketle afların mükellefleri daha çok olumsuz yönde etkilediği düşüncesine varılmıştır.

Şekil yönünden değişiklik gösteren vergi beyannamelerinin elektronik olarak doldurulmasına ilişkin, elektronik ortamda beyanname verilmesi konusuna yer verilmiş, söz konusunun değişikliğin mükellef psikolojisi açısından değerlendirmeleri ele alınmıştır. Genel olarak, mükellefin yerine getireceği ödevlerde ve vergi idaresi

etkinliğinde kolaylık sağladığı için hem mükellefler hem devlet açısından olumlu bir uygulama olduğuna değinilmiştir.

Değişikliklerde son olarak mükellef hakları konusuna yer verilmiştir. Konumuz itibariyle, günümüzde ve tüm dünyada mükellef hizmetlerinin ve mükellef odaklı yapılanmaların giderek önem kazandığına, vergi idarelerinin vizyon ve misyonlarında bu hususların önemine değinilmiştir. Ayrıca, vergi idarelerinin mükelleflere kaliteli hizmet sunmayı, mükelleflerin gönüllü uyumunu artırmaya ve toplumla olan işbirliğini geliştirmeye özen göstermelerine yönelik değişim, mükellef hakları konusunun da önem kazanmasına neden olduğu vurgulanmıştır.

Çalışmada vergileme ile ilgili yapılan bazı uygulamaların yanı sıra, Türkiye’de vergiye bakış konusunda yapılan anket çalışmalarının bulgularına ve sonuçlarına yer verilmiştir. Bu bulgu ve sonuçları kısaca şöyle özetleyebiliriz; Yapılan anketlerin yeri, zamanı hatta anketörü bile farklı olmasına rağmen sonuçlar hemen hemen aynı niteliktedir. Yani, Türkiye’de mükelleflerin çoğunluğu ödedikleri vergiyi devletin yapmış olduğu kamu hizmetlerinin karşılılığı olarak algılamaktadırlar.

Ödedikleri vergilerinin yükü ile ilgili analizlere bakıldığı zaman, Türkiye’de yaşayan mükelleflerin önemli bir kısmı vergi yükünü ağır ve çok ağır bulduklarını belirtmişleridir. Bu cevap yapılmış anket çalışmalarının hemen hemen hepsinde benzer niteliktedir. Vergi yükünü ağır bulan mükellefler ayrıca, vergi oranlarının düşürülmesinin sonucu olarak kayıtdışı ekonominin azalacağını da belirtmişlerdir.

Devletin artan gelir ihtiyacını karşılamak için yeni vergiler yerine harcamaların kısılmasını ve denetimlerin arttırılmasını çözüm olarak ön plana çıkaran mükellefler, ayrıca devlet tarafından yapılan harcamalarda savurganlık olduğu kanısındadırlar.

Kamu hizmetlerinden yararlanma derecesinin analizine baktığımız zaman mükelleflerin büyük çoğunluğunun kamu hizmetlerinden yeterince yararlanmadıklarının düşüncesinde olduklarını görüyoruz. Ayrıca, “ödediğiniz vergi ile devletten sağladığınız hizmet arasında doğru orantılı bir bağ kuruyor musunuz?” sorusuna ise cevaplar, hayır ve ya zaman zaman zaman şeklindedir.

Mükelleflerin büyük çoğunluğu vergilerin tam olarak ödenmemesi sonucunda, dürüst mükelleflerinin cezalandırıldığını düşünmektedirler. Aynı zamanda bir kısmı da herkesi vergi kaçırmaya ittiğini belirtmiştir.

Türkiye’de vergi denetimlerinin etkinliği ve vergi idaresinin mükelleflere yaklaşımı konusundaki analize baktığımız zaman, ankete katılan mükelleflerin çoğu yoklamaya ve incelemeye tabi tutulduğunu belirtmesine karşın, hiç denetime tabi tutulmayan mükelleflerin de olduğu maalesef ki gerçektir. Hiçbir şekilde denetime tutulmayan mükelleflerin var olması dolayısıyla, anketörlerin büyük bir kısmı Türkiye’de vergi denetimlerinin etkin olmadığı düşüncesindedirler.

Mükellefler tarafından Türkiye’de vergi kaçakçılığının öncelikli nedenleri olarak; kamu harcamalarındaki savurganlık, belge sisteminin yerleşmemiş olması, vergi idaresi ve denetimlerinin yetersizliği, vergi bilincinin yerleşmemiş olmasıdır. Hatta ankete katılan mükelleflerin bir kısmı vergi kaçırarlara olumsuz yaklaşırken, bir kısmı da sempati ile bakmaktadır.

Vergi yükünün adaletli olması, vergi sistemine ve devlete olan güveni artırmaktadır. Fakat ne yazık ki, mükelleflerin önemli kısmı Türkiye’de vergilerin adaletli olmadığını inanmaktadırlar. Bu durumun sebebi olarak, mükelleflerin büyük çoğunluğu vergi kanunlarının yapısındaki bozukluğu gösterirken, bir kısım da vergi kaçakçılığının yaygın olmasını göstermiştir. Bu bağlamda “Vergi oranlarının düşürülmesi ne gibi etkiler yaratır” sorusuna ise, neredeyse mükelleflerin tamamı “vergi tabanının genişleyeceği”, “vergi kaçakçılığının azalacağı” ve “vergi gelirlerinin artacağı” cevabını belirtmişlerdir.

Mükelleflerin büyük bir kısmının vergi afları hakkındaki düşünceleri, dürüst mükellefleri cezalandırdığı yönünde olmuştur. Geriye kalan kısmı ise, vergi adaletini bozuyor, devlete güveni sarsıyor cevabı verirken, çok az kısmı da çok yararlı veya olumlu ve olumsuz etkisi olmuyor şeklinde cevap vermişlerdir. Bununla birlikte, yapılan çalışmalarda afların sonrasında mükelleflerin vergiye uyumu konusunda -aftan önce vergiye uyumu orta düzeyde olanların af sonrasında vergiye uyum oranları düşmektedir- sonucuna ulaşmak mümkündür.

Mükelleflerin vergi idaresi ve denetim elemanlarının inceleme esnasındaki davranışlarına ilişkin düşüncelerinde ise, genel olarak mükellefler vergi inceleme elemanlarının denetim esnasındaki davranışları hakkında olumlu düşünmektedirler. Fakat ankete katılan mükelleflerin azımsanmayacak kısmı vergi idaresinin yaklaşımını olumsuz bulmaktadır. Bu olumsuzluk, mükelleflerin vergi kaçırma ve vergiden kaçınma olgularını harekete geçirmekte ve mükelleflerin bu olgulara karşı gösterdikleri olumsuz tepkilerden birini oluşturmaktadır diyebiliriz.

Anket çalışmalarında yer alan bir diğer konu mükelleflerin vergi bilincinin artırılması ile ilgilidir. Bu konuda mükelleflerin cevapları vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ve eğitim ve öğretim şıkkı üzerinde yoğunlaşmıştır. Fakat kamu harcamalarındaki savurganlığın giderilmesi, vergi oranlarının düşürülmesi ve kişi başına düşen gelirin artırılması ile şeklinde düşünenler de var. Bu bağlamda mükelleflere göre, ülkemizde vergilerin tam olarak ödenmemesinin en önemli nedeni büyük çoğunlukla vergi oranlarının yüksek olması ve vergi bilinci ve vergi ahlakının yeterince yerleşmemiş olmasıdır.

Vergi kaçırıcılara ceza verilmesi konusunda fikir edinmek amacıyla sorulan soruya para cezası en çok tercih edilen yanıt olmuştur. Aynı zamanda ticaretten men cezası, teşhir cezası, hapis cezası, işyeri kapatma cezası yanıtlarda tercih edilmiştir.

Yapılmış anket çalışmalarından elde edilen sonuçlardan hareketle, gerek vergi idaresi açısından, gerekse vergi mükellefleri açısından olumsuzlukları en aza indirip vergiye uyumun artırılması ve idarenin de mükellef odaklı bir anlayışla yapılanmaya sahip olması bakımından bir takım öneriler sunulabilir. Bunlar:

- Vergi ahlakı vergi bilincinin yerleştirilmesi için eğitim faaliyetlerine ağırlık verilerek, toplumun ve mükelleflerin vergiye bakış açısı değiştirilmelidir.
- Verginin gerekliliği devlet tarafından kamuoyuna daha iyi bir şekilde anlatılmalıdır.
- Vergi kaçırmaya neden olan en önemli sebeplerden birisi olan bireysel vergi yüklerinin fazlalığı azaltılmalı, bununla birlikte denetimler daha da arttırılmalıdır.

- Kamu harcamalarında etkin, verimli ve öncelikli alanlara yönelim, vergi tahsilâtını artırmada olumlu katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda harcamalar politikası dikkatle belirlenmelidir ve mükelleflerin öncelikleri de dikkate alınarak tasarlanmalıdır.

- Mükelleflerin ödedikleri vergilerle devletten sağlamış oldukları hizmetler arasında doğru orantılı bir bağ kurabilmesini sağlayacak halkla ilişkiler faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

- Ek bir maliyete katılmadan azami bir şekilde kamu harcamalarından yararlanma eğilimi gösteren “bedavacılar” da vergi kapsamına alınmalıdır.

- Mükelleflerde vergi kaçakçılığının yaygın olduğu düşüncesinin silinmesi vergi tahsilâtı açısından olumlu katkı sağlayacağı için, bu düşüncenin silinmesi için gerekli adımlar atılmalıdır.

- Vergi idaresi mükelleflerle sağlam ve etkili iletişim kurarak, vergi uyumunu arttırmaya ağırlık vermelidir. Bu hususta gerekirse özel sektör mantığından yararlanmalıdır.

- Vergi mükelleflerinin tepkilerini azaltıcı etkiye sahip olan, kamu harcama ve gelirlerinin saydamlığı konusuna daha çok dikkat edilmelidir.

- Hem denetim elemanlarının sayısının artırılarak, hem de niteliklerinin artırılarak denetimin etkin hale getirilmesi sağlanmalıdır.

- Vergilerin adil ve eşit olarak alınmadığı hakkındaki mükellef düşüncelerini ortadan kaldıracak uygulamalara ağırlık verilerek, daha adil bir vergi sisteminin oluşturulmasına hemen başlanmalıdır.

- Vergi aflarına bir daha yer verilmemelidir ve bunun teminatının mükelleflere verilerek, dürüst mükelleflerin de vergi kaçırmaya yönelmesi kesinlikle önlenmelidir.

- Mükelleflerin vergiye uyumunu olumlu yönde etkileyen vergi yasalarının sade ve kolay uygulanabilirliği sağlanmalıdır.

- Mükelleflerin psikolojik durumlarını iyi bilecek ve bunu dikkate alabilecek personelin yetiştirilmesine, etkin çalışan bir vergi idaresi için, ağırlık verilmelidir. Bu konuda üniversitelerle gerekli eğitim ve gelişimin sağlanması için işbirliği yapılmalıdır.

- Vergilerin toplanmasında en etkili faktör olan ve yasalarla konulan vergi kaçakçılığı ile ilgili cezaların etkinliğini azaltan uygulamalara son verilmelidir. Türkiye’de, mükelleflerin ticari ve mesleki itibarının zedelenmesinden son derece çekindikleri dikkate alınarak, ticaretten men, hapis ve teşhir edici nitelikteki cezaların uygulanmasına ağırlık verilmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler:

- Aktan, C. Can : “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, İçinde: (Ed.)
D. Dileyici ve C. C. Aktan, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*,
İ. Y. Vural Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006
- Aktan, C. Can- : “*Vergilere Karşı Tepkilerin Anatomisi*”, Phoenix Yayınevi,
Dileyici, Dilek- Ankara, 2003
Saraç, Özgür,
- Aktaş, Yakup : “Yükümlüyü Vergi Kaçırmaya Sevk Eden Faktörler”,
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1993
- Aktaşlıoğlu :
Hayrettin: “*Vergi Psikolojisi*”, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler
Akademisi, Doktora Tezi, 1981
- Armağan, Ramazan :Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin
Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2007, C.12, sy.3
- Arsan, Üren : “1956 Yılında Türkiye’de Zirai Sektör Üzerindeki Vergi Yüğü”,
1959, C:14
- Ataç, Beyhan, v. Dğr : “*Kamu Maliyesi*”, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:949,
Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:519, Eskişehir, 2002
- Baykara, Bekir : “Vergi İncelemesi Sırasında Mükellef Hakları”, *Vergi Dünyası
Dergisi*, Ekim, 2007, sy.314
- Bayraklı, H. Hüseyin- : “Vergi Kaçırmaı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi
Saruç, Tolga Naci- Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları”,
Sağbaş, İsa *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19.
Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya,10-14 Mayıs, 2004
- Berksoy, Turgay : “Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayreti”,
Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1984
- Berksoy, Turgay- : “Politik Vergi Çevirimleri: Türkiye’de Vergi Yüğü Üzerinde
Demir, İbrahim Politik Etkiler”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi
Yolları*, 19. *Türkiye Maliye Sempozyumu*, Antalya, 10-14 Mayıs,
2004

- Beylik, Ali : “Vergi Yönetiminde Gelişmeler: E- Beyanname”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Kasım 2004, sy. 279
- Biçer, Yalın : “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiye Önemeye Yönelik Vergi Politikaları ve Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2006
- Bilgiseven,
Amiran Kurktan : “Maliye Sosyolojisi”, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984
- Bilici, Nurettin : “Vergi Cennetleri İle Mücadele”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004
- Borluk, Sinan : “Optimal Vergi Teorisi ve Vergi Reformları Deneyimleri Çerçevesinde Türkiye’de Sürdürülmekte Olan Vergi Reformu Çalışmalarının Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006
- Bulut, Mustafa-
Çalışkan,
Mefkûre Seda : “Vergi Afları ve Vergiye Gönüllü Uyum”, *Vergi Dünyası Dergisi*, 327 Kasım, 2008, sy.
- Çakıroğlu, Tülay : “Özel Tüketim Vergisi ve Ekonomik Etkileri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2005
- Camadan, Ercüment : “LPG Piyasasında Özel Tüketim Vergisi: AB Ülkeleri ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılması”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Mayıs, 2009, sy.333
- Cansız, Harun : “Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyon Karahisar İli Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2006, C.VIII, sy.2
- Çataloluk, Cuma : “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, sy.20
- Çelikkaya, Ali : “Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler”, e-akademi Hukuk, Ekonomi, Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Temmuz, 2002, sy.5
- Çetin, Güneş : “Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2007 C:14, sy.2

- Çiçek, Halit : “Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İli Anket Çalışması)”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İSMMO Yayını, No:64, İstanbul, 2006
- Çiçek, Halit-
Karakas, Mehmet-
Yıldız, Abdunnur : “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması”, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2008
- Çoban, Hilmi-
Sezgin, Selami : “Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme” *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004*
- Çomaklı, Şafak, E. : “Mükellef Sosyo- Psikolojisi Açısından Vergi Ödemeyi Etkileyen Genel Faktörler”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Haziran, 2008, sy.322
- Demir, İhsan Cemil : “Mükelleflerin Vergileme Karşısındaki Davranışları (Afyon İli Anket Çalışması)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 1999
- Demircan,
Esra Sivrekli : “Türkiye’de Vergi Politikalarının Siyasi Analizi: Siyasi Değişimin Vergi Kayıp ve Kaçaklarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004*
- Demircan,
Esra Sivrekli : “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık 2003, sy.21
- Doğrusöz, Bumin : “Yeni Varlık Barışı”, *Referans Gazetesi*, 06 Temmuz, 2009
- Doğrusöz, Bumin : “Varlık Barışı Üzerine Değerlendirmeler”, *Yaklaşım Dergisi*, Ağustos, 2009, sy.200
- Dursun
Günay Deniz : “1990- 2006 Yılları Arası Türkiye’nin Vergi Kapasitesinin Hesaplanmasına Ait Bir Araştırma”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Mayıs, 2008, sy.321
- Dülgeroğlu, Ercan : “Vergilerin Psikolojik Etkileri”, *Bursa İ.T.İ.A Dergisi*, Bursa, Temmuz-Kasım, 1975.

- Ekici, Şule : “*Türkiye’de Vergi Yükü ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996.
- Gerçek, Adnan : “*Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı İle İlgili Mükelleflerin Davranışları ve Tedbirlerin Etkinliği*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996
- Gerçek, Adnan : “*Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesi Açısından Vergi İdaresinin Sorunları ve Yeniden Yapılandırma Önerisi*”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. *Türkiye Maliye Sempozyumu*, Antalya, 10–14 Mayıs, 2004
- Gerçek, Adnan-
Yüce, Mehmet : “*Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi*”, Bursa, 1998
- Gökbunar, Ali Rıza : “*Vergileme İlkeleri ve Küreselleşme*”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 1998, sy.4
- Gökbunar, Ali Rıza-
Gökbunar, Ramazan : “*Mükellef Davranışları, Vergi Etiği ve Vergi Uyumu*”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Temmuz, 2007, sy.311
- Güloğlu, Tuncay : “*Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış*”, Cornell University ILR School, 2005
- Günay, Kerem : “*Türkiye’de Vergi Yükü ve Kapasitesi Hesaplaması Üzerine Örnek Bir Çalışma*”, İstanbul, 2007
- Karaman, Vacide : “*Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı ve Önlenmesi*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1994
- Kargı, Veli : “*Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Bir Anket Çalışmasının Bulguları*”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Şubat, 2009, sy.245
- Kıldış, Yusuf : “*Türk Vergi Sisteminde Vergiden Kaçınma*”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Mayıs, 2007, sy.309
- Nadaroğlu, Halil : “*Kamu Maliyesi Teorisi*”, İ.T.İ.A Nihad Sayar- Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları: 237, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974
- Osmanlıoğlu, F.Gaye : “*Türkiye’de Vergi İdaresi Mükellef İlişkisinin Uyumlaştırılması Sorunu*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1992

- Ömürbek, Nuri-Çiçek, Hüseyin Güçlü-Çiçek, Serdar : “Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları”, *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık 2007, sy.153
- Özderin, Süleyman : “*İç Borçlanmanın Makro Ekonomi üzerindeki etkileri*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, Şubat, 2007
- Özpehriz, Niyazi : “Mükellef Hakları ve Mükellefin Korunması”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Şubat, 2006, sy.294
- Özpehriz, Niyazi : “Türkiye’de Dolaylı Vergi Yüğü Gerçekten Çok mu Yüksek?” *Vergi Dünyası Dergisi*, Kasım 2008, sy.327
- Pur, Hüseyin Perviz : “Türkiye’nin Mali Sosyolojisi”, *Dünya Gazetesi*, 12.09.2003
- Sağbaş, İsa-Baçoğlu, Âdem, : “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyon Karahisar İli Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, 2005, 144 C.VII, sy.2
- Saraçoğlu, Fatih : “*Vergi Kapasitesini Belirleyen Faktörler ve Türkiye’de Vergi Kapasitesi*”, Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Güz, 2000, C:2, sy.2
- Savaş, Abdullah : “*İktisadi Sosyal ve İdari Açından Vergileme İlkeleri*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, Aralık, 2008
- Sinanoğlu, Cengiz : “*Verginin Psikolojik Yönü Ve Kişisel Tepkilerin Mali Sonuçları*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1994
- Schmölders, Günter : “*Mali Psikoloji*”, Maliye Enstitüsü Konferansları, İstanbul, No:34, 1968
- Şenyüz, Doğan : “*Vergilemede Yükümlü Psikolojisi*”, Bursa, 1995
- Şentürk, Suat Hayri : “Vergilemede Adalet İlkesi Karşısında Düz ve Artan Oranlı Vergiler”, *Çimento İşveren Dergisi*, Mart, 2006
- Şin, Sevil : “*Türkiye’de Vergi Adaleti Açısından Dolaylı Vergiler*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996

- Terzi, Varol : “*Türkiye’de Vergilerin Sosyal Maliyeti*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 1995
- Tezcan, Kerametdin : “Vergi Dairesi Mükellef İlişkisinde Vergi İdaresi Personelinin Sosyolojik ve Psikolojik Yapısı”, *Son Baskı Dergisi*, Adana, 5 Mayıs, 2004, sy.1
- Tolu, Abdullah : “Kriz Kapsamında Geçici Olarak KDV Oranı İndirilen Mallar Nedeniyle KDV İadesi Yapılabilir mi?”, *Yaklaşım Dergisi*, Mayıs, 2009, Y:17, sy.197
- Tosuner, Mehmet-Demir, İhsan Cemil : “Ege Bölgesinin Vergi Ahlak Düzeyi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 2008, sy.2
- Tuay, Elif-Güvenç, İnci : “*Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*”, Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Kasım, 2007, Yayın No: 51
- Tunçer, Mehmet : “Hükümet- Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye”, *SBF Dergisi*, Ankara Üniversitesi, 57–3, Temmuz-Eylül, 2002
- Turan, Aykut Hamit- Özgen Ferhat Başkan : “Türkiye’de E- Beyanname Sisteminin Benimsenmesi: Teknoloji Kabul Modeli İle Ampirik Bir Çalışma”, *Doğuş Geliştirilmiş Üniversitesi Dergisi*, 10 Ocak, 2009
- Turhan, Salih : “*Vergi Teorisi*”, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977
- Uçkun, Nefise Özlem : “*OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Türkiye Uygulaması*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1995
- Uyanık, Atilla : “*Vergi Teorisi, Hukuku ve Tekniği*”, 2004
- Yeniçeri, Harun : “Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Antalya, 10-14 Mayıs, 2004
- Yetkiner, Erkan : “E- Belge, E- Kayıt, E- Defter, E- Beyanname, E- Denetim”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Eylül, 2006, sy.301

- Yılmaz, Gülay Akgül : “Kayıtdışı Ekonomi; Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10–14 Mayıs, 2004
- Yıldırım, Mehmet : “Defter, Kayıt ve Belgelerin Elektronik Ortamda Tutulması ve Düzenlenmesi”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Eylül, 2006, sy.301
- Yüce, Mehmet : “Vergileme İlkeleri ve Konjonktür Açısından Deprem Vergilerinin Genel Bir Değerlendirilmesi”, *Mevzuat Dergisi*, Eylül, 1999, sy.21
- Yüce, Mehmet : “Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikalarına Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Bir Bakış”, Yayınlanmamış Ders Notları

İnternet Kaynakları:

- Akın, Vahit Yaşar : “6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda Tecil Müessesesi”, www.alomaliye.com , 16 Mayıs, 2007, http://www.alomaliye.com/2007/vahit_yasar_tecil.htm
- Akyol, Murat : “Türk Vergi Sistemindeki Temel Sorunlar”, Kasım 2003, <http://kaykusuz.tripod.com/id26.html>
- Apak, Talha : “Elektronik Vergi Yönetimine Yönelik E-Beyanname Uygulaması (Dönemi) Başladı”, www.alomaliye.com , 29 Kasım, 2004, İstanbul, http://alomaliye.com/talha_apak_e_beyanname.htm,
- Aslanpınar, Yusuf Burak : “Af yok, Sezon Sonu Kampanyası Var”, www.burakaslanpinar.av.tr, 06Kasım, 2008, <http://www.burakaslanpinar.av.tr/icerik/kose-yazilari/af-yok--sezon-sonu-kampanyasi-var/>
- Büyükdere, Köksal : “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, *Gümrük Dünyası Dergisi*, 01 Ocak, 2009, sy.51, <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/Yayinlar/Dergiler/51/2.html>
- Demircan, Ersin : “Vergi Gayreti ve Vergi Gayretini Arttırmanın Yolları”, www.agireserhildan.de, 08 Ocak, 2009

- Düzgün, Özden : “Vergilendirmede Adalet- Eşitlik İlkeleri ve İlintili Kavramlar”, www.MuhasebeTR.com, 10 Ağustos 2008
- Gerçek, Adnan : “Vergilemede Mükellef Hakları ve Türkiye’deki Durumun İncelenmesi”, <http://www.muhasabetr.com/ozelbolum/014/>, 30 Mart 2006
- Karakaş, İsa : “SGK Borçlarını Tecil ve Taksitlendirme Kolaylığı”, www.alomaliye.com, 18Şubat, 2009, http://www.alomaliye.com/2009/isa_karakas_sgk_borc.htm
- Kıvanç, H. Hakan : “Vergi Reformunun Çerçevesi ve Türkiye’deki Yapısı”, www.alomaliye.com, 23 Temmuz, 2007
- Korkusuz, Mehmet : “Ekonomik Sorunların Çözümünde Atılması Gereken İlk Adım: Kapsamlı Bir Gelir Vergisi Reformu”, www.vergidegundem.com, 1Eylül, 2004
- Kul, Hasan : “Psikoloji Nedir? Psikolog Kimdir?” , 12.02.2009 http://www.doktorumonline.net/mid/articles/id/317/p/1/psikoloji_ve_psikolog_tanimi.htm
- Öztürk, İlyas : “5811 Sayılı Varlık Barışı Kanunundan Sahte Belge Düzenleyenler Faydalanırken Sahte Belge Kullananlar Faydalanmıyor mu?” , www.alomaliye.com, 23.01.2009
- Öztürk, İlyas : “Varlık Barışı İle İlgili Vergi ve Cezalara Karşı Kasko Yaptırdınız mı?”, www.bilgilidenetim.com, 13Ağustos, 2009, <http://www.bilgilidenetim.com/makale/goster/355>
- Saraçoğlu, Fatih : “*Vergi Afları, Vergiye Uyum ve Türkiye Uygulamaları*”, w3.gazi.edu.tr, 11 Ekim, 2007, http://w3.gazi.edu.tr/web/fatihsaracoglu/dosyalar/Akademik_Calismalar/Makaleler/Makale_13.pdf
- Savaş, Abdullah : “Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi Kapsamı, Etkileri ve Öneriler”, www.hukukcu.com, 25Şubat, 2009
- Şeker, Mehmet : “LPG’li Araç Verginizi Şerh Düşerek Yatırın”, www.yenisafak.com, 11 Ocak, 2001
- Yılmaz, Binhan-Şeker Elif, Murat : “*Vergiye Karşı Tepkiler: Mükellef Davranışları*”, www.istanbulsmmmodasi.org.tr, 15 Ekim, 2008

Yüce, Mehmet :Türkiye’de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi Ve Harcama Politikaları İle Bağlantısı, *İş- güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, sy.2, Cilt: 3, No: 73, 2001, <http://www.isgucdergi.org/?p=makale&id=73&cilt=3&sayi=2&yil=2001>

Yüce, Mehmet : “Verginin Mali Amacı Açısından Kırgız Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Mevzuat Dergisi*, Haziran 2004, sy.78, Y:7, <http://www.basarmevzuat.com/dergi/2004-06/a/04.htm>

17 Temmuz 2009 tarihi itibariyle 97 oktan kurşunsuz benzinin litre satış fiyatı 3.16 TL, LPG’nin litre satış fiyatı 1.64 TL’dir. <http://benzin.doviz.com/>

“E- Beyanname Nedir? Faydaları Nelerdir?”, <http://www.belsis.com.tr/duyurudetay.php?id=40>, 09 Şubat, 2009

“Mükellef Hakları, Uyuşmazlıklar ve Çözüm Yolları”, www.kpmgvergi.com, 28 Temmuz, 2009, <http://www.kpmgvergi.com/trtr/PratikBilgiler/Pages/MukellefHaklariUyusmazliklarvecozumYollari.aspx>

“Sosyoloji Nedir?”, 21 Eylül, 2009 <http://www.toplumduşmani.net/modules/wordbook/entry.php?entryID=1547>

“Revenue Statistics 1965- 2006 – 2007 Edition”, 17 Ekim, 2007 http://www.oecd.org/document/58/0,3343,en_2649_34533_39498298_1_1_1_1,00.html

“Varlık Barışında 2. Perde”, www.haberturk.com, 02 Ağustos, 2009 <http://www.haberturk.com/ekonomi/haber/162633-Varlik-Barisinda-2inci-perde.aspx>
Vergi Yükü ve Vergi Tazyiki, www.ekodialog.com, Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi, 10 Ocak, 2007

“Vergi Borçlarına Tecil ve Taksit İçin Başvurular 28 Kasım’a Kadar Alınacak”, www.tumgazeteler.com, 30 Ekim, 2008, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4284966>

“Vergi mevzuatı arşivi”, www.bursa-smmmo.org.tr, 10 Kasım, 2008, <http://www.bursa-smmmo.org.tr/index.php?gid=16&sf=5>

www.odd.org.tr (Otomotiv Distribütörleri Derneği)

Kanunlar ve Resmi Diğer Belgeler:

2009/14812 Sayılı Kararnameye Ekli (I) Sayılı Listede Yer Alan Malların Ayrıntısı İçin Bkz. 29.03.2009 tarih ve 27184 Sayılı Resmi Gazete

2009/15081 Sayılı Kararnameye Ekli (I) Sayılı Listede Yer Alan Malların Ayrıntısı İçin Bkz. 16.06.2009 tarih ve 27260 Sayılı Resmi Gazete

2009/15081 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 16.06.2009 tarih ve 27260 Sayılı Resmi Gazete

5811 sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun (Varlık Bariş Kanunu) 27062 Sayılı Resmi Gazete, 22 Kasım, 2008

13/3/2009 Tarihli ve 2009/14802 Sayılı Kararnamenin Eki, 29.03.2009 tarih ve 27184 Sayılı Resmi Gazete

Mali Bülten, KDV Kanununa İlişkin 2009/14812 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Yayınlanmıştır, 30Mart, 2009

Mali Bülten, KDV ve ÖTV Oranlarına İlişkin 2009/15081 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Yayınlanmıştır, 17 Haziran, 2009

TSKB Araştırma Beyaz Eşya Bülteni, Mayıs, 2009

T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Araştırma Şubesi, *Türkiye'de Vergi Yükü*, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1972

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Nahcivan 1985

Öğr.Gördüğü Kurumlar : **Başlama Yılı** **Bitirme Yılı** **Kurum Adı**

Lise : 1999 2002 Ordubad Kız Koleji

Lisans : 2002 2006 Uludağ Üniversitesi

Yüksek Lisans : 2006 2009 Uludağ Üniversitesi

Doktora : -----

Medeni Durum : Bekâr

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: İngilizce- Rusça (orta)

Çalıştığı Kurum (lar) : **Başlama ve Ayrılma Tarihleri** **Çalışılan Kurumun Adı**

1. -----

... -----

Yurtdışı Görevleri :

Kullandığı Burslar : T.C. Devlet Bursu

Aldığı Ödüller :

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar : Avrasya Topluluğu

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri : -----

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler : -----

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar: -----

Yayımlanan Çalışmalar : -----

Diğer : -----

Tarih-İmza
Adı Soyadı